PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII
UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

przegląd biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK 85

zeszyt 2

90 LAT 1927-2017 PB PRZEGLĄDU BIBLIOTECZNEGO

Warszawa 2017

RADA REDAKCYJNA

Jerzy Franke – przewodniczący (WDIB UW), Mariola Antczak (KIiB UŁ), Shifra Baruchson-Arbib (Bar Ilan University, Israel), Ewa Głowacka (IINiB UMK), Elżbieta Gondek (IBIN UŚ), Artur Jazdon (BUAM), Maria Juda (IBiIN UMCS), Dariusz Kuźmina (WDIB UW), Krystyna Matusiak (University of Denver, USA), Maria Próchnicka (IINiB UJ), Marta Skalska-Zlat (IINiB UWr), Barbara Sosińska-Kalata (WDIB UW), Elżbieta Stefańczyk (SBP), Jolanta Stępniak (Biblioteka PW), Katalin Varga (National Educational Library and Museum, Hungary), Maja Žumer (University of Ljubljana, Slovenia).

Dofinansowano ze środków Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna
Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji
Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny
Anna WOŁODKO – redaktor językowy
Anna GRZECZNOWSKA – redaktor statystyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

„Przegląd Biblioteczny" jest wykazywany w Europejskim Indeksie Referencyjnym ERIH+, a zawartość kwartalnika indeksowana jest w bazach: The Central European Journal of Social Sciences and Humanities, Pol-Index i Polska Bibliografia Bibliologiczna.

Pełne teksty roczników 1927-2015 dostępne są w Archiwum Cyfrowym SBP: www.sbp.pl/archiwumcyfrowe oraz w Mediotece Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego: http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 85 2017 zeszyt 2

Kwartalnik „Przegląd Biblioteczny" jest wykazywany na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z liczbą 9 punktów

TREŚĆ

ARTYKUŁY

Andrzej Mężyński: Związek Bibliotekarzy Polskich w IFLA. Początki współpracy 147

Magdalena Wójcik: Rola wizualizacji danych w komunikacji naukowej. Nowe sposoby wizualizacji danych 157

Małgorzata Czerwińska: Tyflografika – szansa na nowe oblicze książki niewidomego i obecność jej użytkowników w świecie informacji? W kręgu rozważań bibliologiczno-tyflologicznych 169

Monika Biesaga: *Hantbuch far Bibliotekn* – podręcznik dla bibliotek żydowskich z okresu międzywojennego 185

SPRAWOZDANIA

„Innowacyjna biblioteka w erze cyfrowej". Konferencja międzynarodowa (Jasna, Słowacja, 3-4 kwietnia 2017 r.) (*Anna Książczak-Gronowska, Grzegorz Kłębek*) 197

Wokół Paula Ladewiga i jego *Katechizmu biblioteki*. Konferencja naukowa (Bydgoszcz, 24-25 kwietnia 2017 r.) (*Hanna Langer*) 202

„Polskie/polonijne dziedzictwo piśmiennicze w zbiorach zagranicznych – problematyka i warsztat badawczy, rezultaty i perspektywy badań" (Warszawa, 25-26 maja 2017 r.) (*Agnieszka Chamera-Nowak*) 206

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

User Experience in Libraries. Applying Ethnography and Human-Centered Design. Ed. by Andy Priestner and Matt Borg. New York: Routledge, 2016. (*Agnieszka Wolańska*) 219

Przegląd piśmiennictwa krajowego (*Barbara Koryś*) 223

Z lektur zagranicznych (*Jacek Wojciechowski*) 228

Z ŻYCIA SBP 245

KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO 2016 (Oprac. *Dorota Grabowska*) 253

KOMUNIKATY

Nagroda Naukowa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich im. Adama Łysakowskiego za rok 2016 (*Jadwiga Sadowska*) 279

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW 280

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 85 2017 Number 2

"The Library Review" was awarded nine points in the official register of journals of Polish Ministry of Science and Higher Education

TABLE OF CONTENTS

ARTYKUŁY

Andrzej Mężyński: Polish Librarians Association in IFLA. The Beginnings of Cooperation. 147

Magdalena Wójcik: The Role of Data Visualization in Scholarly Communication. New Methods of Data Visualization 157

Małgorzata Czerwińska: Tactile Graphics – an Opportunity for a New Shape of Books for the Visually Impaired and the Presence of Their Users in the Information World? Reflections on the Book Studies and Tactile Graphics. 169

Monika Biesaga: *Hantbuch far Bibliotekn* – a Handbook for Jewish Libraries of the Interwar Period 185

REPORTS

„Innovative libraries in the digital era". International conference (Jasna, Slovakia, April 3-4, 2017) (*Anna Książczak-Gronowska, Grzegorz Kłębek*). 197

"Paul Ladewig and his *Library catechism*". Scientific conference (Bydgoszcz, April 24-25, 2017) (*Hanna Langer*). 202

"Polish/the Polish diaspora's writing heritage in foreign collections. Issues and research methods, results and research prospects" International conference (Warszawa, May 25-26, 2017) (*Agnieszka Chamera-Nowak*) 206

REVIEWS AND LITERATURE SURVEYS

User Experience in Libraries. Applying Ethnography and Human-Centered Design. Ed. by Andy Priestner and Matt Borg. New York: Routledge, 2016. (*Agnieszka Wolańska*). 219

Polish literature survey (*Barbara Koryś*) 223

Foreign publications (*Jacek Wojciechowski*). 228

NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION) 245

CHRONICLE OF SCHOLARLY LIFE 2016 (Oprac. *Dorota Grabowska*) 253

MESSAGES

Adam Lysakowski SBP Scientific Award 2016 (*Jadwiga Sadowska*) 279

GUIDELINES FOR AUTHORS 284

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2017 z. 2
PL ISSN 0033-202X

ANDRZEJ MĘŻYŃSKI
e-mail: a.mezynski@gazeta.pl

ZWIĄZEK BIBLIOTEKARZY POLSKICH W IFLA. POCZĄTKI WSPÓŁPRACY

Andrzej Mężyński, dr hab. nauk historycznych, w latach 1961-2003 pracował w bibliotekach naukowych, m.in. w Bibliotece Kórnickiej PAN (1961-1980), w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, później dyrektor Biblioteki Sejmowej. W latach 2003-2009 profesor w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa w Uniwersytecie Wrocławskim. Współzałożyciel (1988) i wiceprezes Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego. Autor dziewięciu książek dotyczących bibliotekoznawstwa, historii książki polskiej w XIX i XX w., historii polskich bibliotek w czasie II wojny światowej, ostatnia z nich, to *Biblioteki Warszawy w latach 1939-1945* (Warszawa 2010).

SŁOWA KLUCZOWE: Związek Bibliotekarzy Polskich 1928-1939. IFLA 1928-1939.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – artykuł przypomina okoliczności historyczne, w których Związek Bibliotekarzy Polskich wstępował w 1928 r. do IFLA. Opisany jest udział polskich bibliotekarzy w pracach tej organizacji, przede wszystkim w jej dorocznych sesjach, a również w dwóch podkomisjach IFLA. **Metody** – podstawowym źródłem było wydawnictwo IFLA: *Actes du Comité international des bibliothèques*, wykorzystano również polskie publikacje źródłowe i dokumentacyjne. **Wyniki/wnioski** – Polska wcześnie wstąpiła do IFLA zyskując przez to możliwość śledzenia najnowszych tendencji w bibliotekarstwie światowym, a niektóre z nich wprowadzając w życie. Wkład merytoryczny w prace IFLA nie był znaczący – polskie bibliotekarstwo organizowało się wtedy po okresie zaborów i nie zdołało wyłonić jeszcze ośrodków myśli bibliotekarskiej.

W październiku 2017 r. bibliotekarstwo polskie będzie obchodzić stulecie swojej organizacji zawodowej – powstałej jako Związek Bibliotekarzy Polskich (ZBP)[1]. W lecie tegoż roku w dniach 19-25 sierpnia odbędzie się we Wrocławiu 83. Konferencja Generalna Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Bibliotekarskich (IFLA), trzecia już tej rangi impreza IFLA w Polsce[2]. Z tej okazji warto przypomnieć okoliczności, w jakich Związek Bibliotekarzy Polskich nawiązał w latach 20. XX w. współpracę z tą organizacją i opisać wzajemne kontakty w tym czasie. Obie organizacje były wtedy stosunkowo młode. ZBP założono później niż podobne stowarzyszenia w Europie Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych. Pierwsze stowarzyszenie bibliotekarzy na świecie: American Library Association (ALA) powstało w Stanach Zjednoczonych w 1876 r., rok później zrzeszyli się bibliotekarze brytyjscy (Library Association, LA). W ślad za nimi zorganizowali się bibliotekarze Austrii (1890), Niemiec (1900), Francji (1906). We wszystkich tych krajach bibliotekarze pracujący w dużych, zasobnych bibliotekach, znaleźli się w sytuacji, w której konieczność współpracy między bibliotekami stawała się niezbędna, choćby dla wspólnego zapanowania nad informacją w rosnącym lawinowo (już wtedy!) piśmiennictwie naukowym.

W Polsce, podzielonej na trzy zabory, sytuacja była odmienna. Duże biblioteki naukowe, które wszędzie były inicjatorami pomysłów integracyjnych, właściwie nie istniały. Jedynie w Galicji funkcjonowały dwa polskie uniwersytety, względnie autonomiczne i ich biblioteki: Jagiellońska i Uniwersytetu Lwowskiego. We wszystkich trzech zaborach rozwinięte były natomiast sieci bibliotek oświatowych, zakładane przez działaczy społeczników, którzy nieśli „kaganek oświaty" w lud, dbając jednocześnie o jego edukację narodową. Nasze stowarzyszenie bibliotekarskie powstało w zaborze rosyjskim, gdzie nie było żadnej polskiej biblioteki uniwersyteckiej, rozwinięty był za to najsilniej ruch bibliotekarstwa oświatowego. Działaczy oświatowych wspierała inteligencja warszawska: historycy, prężnie działające środowisko bibliofilskie i inni ludzie książki.

Początkowo Związek nie rozwijał szerszej działalności, przeszkodą były burzliwe wydarzenia polityczne – w czasie wojny z bolszewikami w 1920 r. działania ZBP ustały. Ożywiły się ponownie po 1926 r., kiedy na czele Związku stanął Edward Kuntze, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, zwolennik związania polskiego bibliotekarstwa z bibliotekarstwem światowym. Nie było to proste, gdyż bibliotekarstwo światowe samo szukało po I wojnie światowej najdogodniejszych form współpracy. Początkowo inicjatywy integracyjne wychodziły z kół bibliofilskich. W 1923 r. odbył się w Pary-

[1] Zebranie inauguracyjne Związku Bibliotekarzy Polskich odbyło się w Warszawie 21 X 1917 r. Najnowsza monografia Związku pod red. Jadwigi Koniecznej ukaże się w 2017 r.

[2] Po raz pierwszy Sesja IFLA (IX) odbyła się w dniach 31 V – 2 VI 1936 r. w Warszawie. Po raz drugi, również w Warszawie, IFLA obradowała w dniach 14-17 IX 1959 r. (Sesja XXV).

żu Międzynarodowy Kongres Bibliotekarzy i Bibliofilów, który dał początek następnym tego typu spotkaniom w międzywojennej Europie: Praga 1926 r., Rzym 1929 r., Madryt/Barcelona 1935 r.[3]. We wszystkich tych Kongresach wzięli udział polscy bibliotekarze i bibliofile, występując z referatami[4] (Więckowska, 1973, s. 197-226) .

Dla bibliotekarzy szczególnie istotny był kongres praski – „Międzynarodowy Kongres Bibliotekarzy i Przyjaciół Książki w Pradze". Wzięło w nim udział 78 przedstawicieli z Polski, którzy wygłosili 18 referatów. Podczas Kongresu w jednej sekcji podniesiono i dyskutowano zagadnienia międzynarodowej współpracy bibliotek i potrzebę powołania organizacji zrzeszającej bibliotekarzy. Bibliotekarz francuski Gabriel Henriot, przewodniczący francuskiej organizacji bibliotekarzy (Association des bibliothécaires français), upoważniony przez Kongres praski, przedstawił projekt powołania międzynarodowej organizacji bibliotekarskiej na konferencji Stowarzyszenia Bibliotek Amerykańskich, zorganizowanej w październiku 1926 r. z okazji 50-lecia powstania ALA. Amerykanie poparli myśl europejską i wystosowali, do czynnych już na świecie stowarzyszeń bibliotekarskich, ankietę z pytaniami o zakres zadań przyszłej organizacji i o deklarację, czy dane stowarzyszenie zgłosi chęć przystąpienia do niej[5].

Na ankietę odpowiedziało pozytywnie 9 krajów, w tym Polska. Podpis pod tą odpowiedzią złożył prawdopodobnie Edward Kuntze, od 1926 r. przewodniczący Związku Bibliotekarzy Polskich. Wyniki ankiety zostały zaprezentowane rok później (1927) w Edynburgu na konferencji zwołanej z okazji 50-lecia brytyjskiego Stowarzyszenia Bibliotek. Na tej konferencji powołano (30 września) Międzynarodowy Komitet Bibliotek i Bibliografii (International Library and Bibliographical Committee). Deklarację przystąpienia do Komitetu podpisało 15 państw, delegacji Polski w Edynburgu jednak nie było. Pierwsza sesja Komitetu odbyła się w Rzymie w marcu 1928 r.

Zgromadzenie Delegatów Kół ZBP podpisało 28 kwietnia 1928 r. „rezolucję edynburską", przystępując do Komitetu[6]. Zdecydowano w IFLA, że każde stowarzyszenie może delegować jedną osobę z prawem głosu, co nie wykluczało możliwości brania udziału w posiedzeniach dowolnej liczby bibliotekarzy z danego kraju. ZBP wybrał jako swojego delegata Jana Muszkowskiego.

[3] Spotkanie rzymskie (1929) i madrycko-barcelońskie (1935) nosiły nazwę „Kongresy bibliotek i bibliografii". Spotkania te (również paryskie – 1923 r. i praskie – 1926 r.), często dużej skali i imponującej frekwencji, są czasami w literaturze opisywane jako sesje IFLA, tymczasem pierwsze dwa odbyły się jeszcze przed zawiązaniem tej organizacji, a ich animatorami byli początkowo nie tylko bibliotekarze, lecz ludzie książki w ogóle, przede wszystkim bibliofile, bibliografowie, pisarze, księgarze i wydawcy.

[4] Udział polskich bibliotekarzy w międzynarodowym ruchu bibliotekarskim najpełniej omówiła Helena Więckowska (1973).

[5] Ankietę wysłał prezes ALA William Bishop.

[6] ZBP wnosił odtąd roczną składkę w wysokości 60 groszy od członka Związku, w zamian otrzymywał w 5 egzemplarzach wszystkie wydawnictwa IFLA.

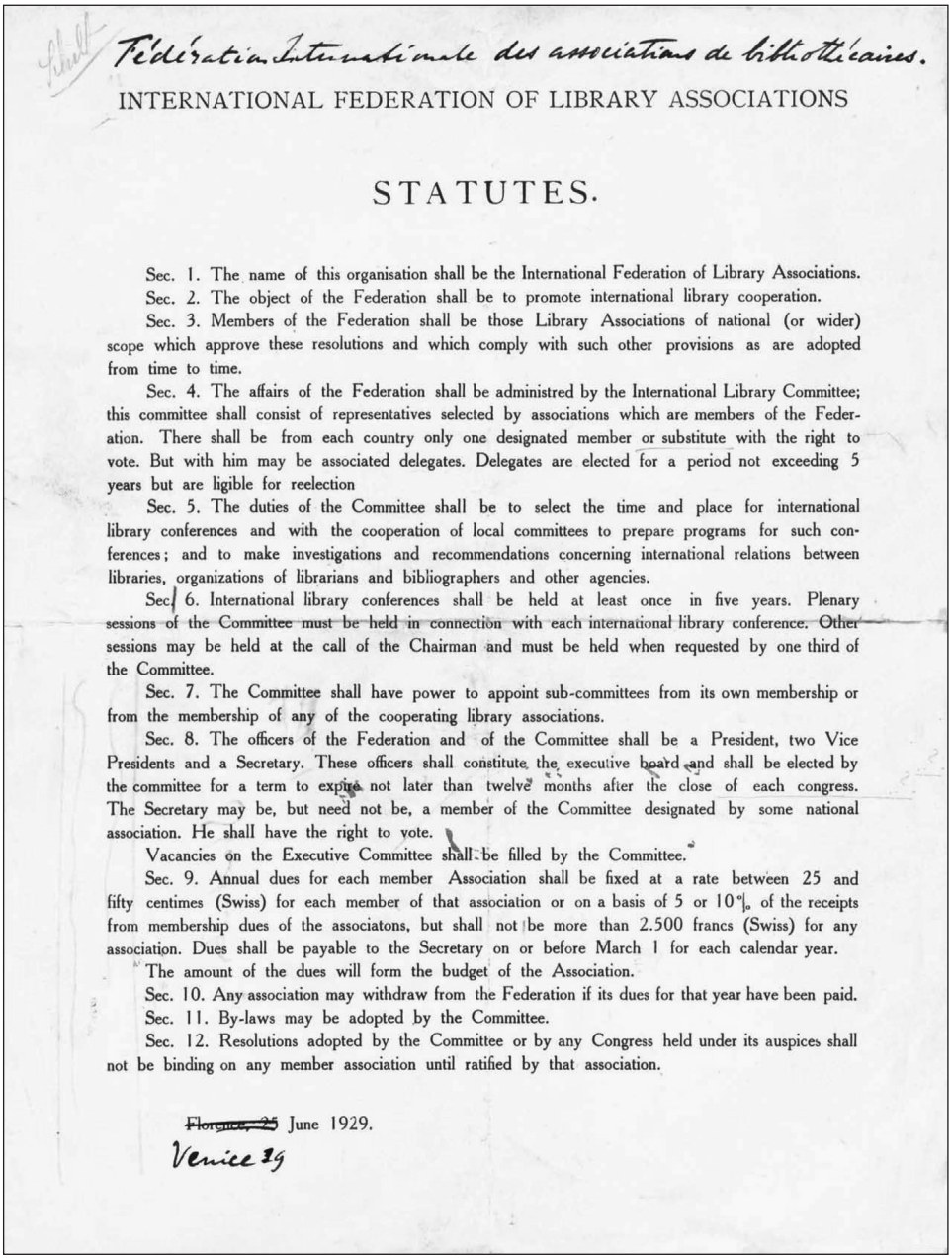

Fédération Internationale des associations de bibliothécaires.

INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS

STATUTES.

Sec. 1. The name of this organisation shall be the International Federation of Library Associations.

Sec. 2. The object of the Federation shall be to promote international library cooperation.

Sec. 3. Members of the Federation shall be those Library Associations of national (or wider) scope which approve these resolutions and which comply with such other provisions as are adopted from time to time.

Sec. 4. The affairs of the Federation shall be administred by the International Library Committee; this committee shall consist of representatives selected by associations which are members of the Federation. There shall be from each country only one designated member or substitute with the right to vote. But with him may be associated delegates. Delegates are elected for a period not exceeding 5 years but are ligible for reelection

Sec. 5. The duties of the Committee shall be to select the time and place for international library conferences and with the cooperation of local committees to prepare programs for such conferences; and to make investigations and recommendations concerning international relations between libraries, organizations of librarians and bibliographers and other agencies.

Sec. 6. International library conferences shall be held at least once in five years. Plenary sessions of the Committee must be held in connection with each international library conference. Other sessions may be held at the call of the Chairman and must be held when requested by one third of the Committee.

Sec. 7. The Committee shall have power to appoint sub-committees from its own membership or from the membership of any of the cooperating library associations.

Sec. 8. The officers of the Federation and of the Committee shall be a President, two Vice Presidents and a Secretary. These officers shall constitute the executive board and shall be elected by the committee for a term to expire not later than twelve months after the close of each congress. The Secretary may be, but need not be, a member of the Committee designated by some national association. He shall have the right to vote.

Vacancies on the Executive Committee shall be filled by the Committee.

Sec. 9. Annual dues for each member Association shall be fixed at a rate between 25 and fifty centimes (Swiss) for each member of that association or on a basis of 5 or 10 ‰ of the receipts from membership dues of the associatons, but shall not be more than 2.500 francs (Swiss) for any association. Dues shall be payable to the Secretary on or before March 1 for each calendar year.

The amount of the dues will form the budget of the Association.

Sec. 10. Any association may withdraw from the Federation if its dues for that year have been paid.

Sec. 11. By-laws may be adopted by the Committee.

Sec. 12. Resolutions adopted by the Committee or by any Congress held under its auspices shall not be binding on any member association until ratified by that association.

~~Florence, 25~~ June 1929.

Venice 29

Zdj. 1. Pierwszy statut IFLA przyjęty w Wenecji 29 czerwca 1929 r.
[źródło: http://www.ifla.org/files/assets/hq/history/1929_statutes.pdf].

Wziął on po raz pierwszy udział w pracach w 2. Sesji Komitetu, która odbyła się w ramach Światowego Kongresu Bibliotek i Bibliografii we Włoszech w dniach 15-30 czerwca 1929 r. Podczas tej sesji zmieniono nazwę Komitetu na „Międzynarodową Federację Stowarzyszeń Bibliotekarskich" (IFLA), a Muszkowski zgłosił wniosek o powołanie Podkomisji Statystyki Produkcji Wydawniczej, którą utworzono, a wnioskodawca stanął na jej czele. Powierzenie stanowiska przewodniczącego podkomisji było wówczas wyróżnieniem dla polskiego bibliotekarstwa, nieznanego przecież na forum międzynarodowym, o wyborze tym zdecydował najwyraźniej osobisty autorytet Muszkowskiego, wrażenie robił choćby i ten fakt, iż był on poliglotą.

IFLA obradowała corocznie: Sztokholm (1930), Cheltenham (Anglia, 1931), Berno (1932), Chicago i Avignon (1933), Madryt (1934), Madryt i Barcelona (1935), Warszawa (1936), Paryż (1937), Bruksela (1938), Haga i Amsterdam (1939). Polskę na sesjach IFLA do 1936 r. reprezentował Muszkowski[7]. Składał on sprawozdania z działalności polskich bibliotek w latach 1930-1932, publikowane w wydawnictwie IFLA „Actes du Comité international des bibliothèques". W Chicago (1933) wygłosił odczyt o polskich bibliotekach, przedstawiając ich stan współczesny, osiągnięcia, ale i problemy. Podczas tej Sesji, podzielonej między Chicago i Avignon, Muszkowski był nadzwyczaj aktywny. Na drugim posiedzeniu Sesji w Avignonie wygłosił referat o wypożyczaniu międzybibliotecznym w Polsce, a dodatkowo w „Actes…" opublikował wyniki prac podkomisji pracującej nad porządkowaniem zasad międzynarodowej statystyki druków. W tym czasie doprowadził w kraju do utworzenia, w ramach Związku Bibliotekarzy Polskich, Sekcji ds. Międzynarodowych i stanął na jej czele.

Muszkowskiemu zawdzięcza też Polska wybór Warszawy na miasto organizujące w dniach 31 maja – 2 czerwca 1936 r. 9. Sesję IFLA. Zgłosił on polską kandydaturę na sesji w Madrycie 20-30 maja 1935 r., gdzie po dyskusji propozycję tę przyjęto. Warszawskie obrady IFLA były sukcesem organizacyjnym. Nie wszyscy polscy bibliotekarze byli zresztą zadowoleni z faktu przeprowadzenia tych obrad w Polsce. Polskie bibliotekarstwo jest w stanie organizacji – argumentowali przeciwnicy – i nie stać nas jeszcze na wydawanie pieniędzy na szumne imprezy międzynarodowe, które nie przyniosą nam żadnej namacalnej korzyści. Przeważył jednak głos bibliotekarzy, takich jak Kuntze i Muszkowski, zdających sobie sprawę, że odizolowanie polskiego bibliotekarstwa od świata byłoby strategicznym błędem i sesja się odbyła. Przyjechało 34 delegatów z 17 krajów z 3 kontynentów. Delegatów przyjął na Zamku Królewskim prezydent Ignacy Mościcki, a w ratuszu prezydent miasta Stefan Starzyński. Obrady IFLA połączono, z inicjatywy Muszkowskiego, z IV Zjazdem Biblioteka-

[7] Z wyjątkiem 1934 r., gdy do Madrytu nie pojechał.

SEANCE D'OUVERTURE DE LA 9e SESSION DU COMITÉ INTERNATIONAL DES BIBLIOTHÈQUES AU PALAIS STASZIC À VARSOVIE.

Assis, de gauche à droite: Mme FALLOT, I. COLLIJN, Mgr. TISSERANT, M. GODET, T. P. SEVENSMA, H. A. KRÖSS, J. MUSZKOWSKI.

Debout, de gauche à droite: L. C. WHARTON, E. DAMIANI, R. IGLESIA, H. LEMAÎTRE, H. M. CASHMORE, ST. RODOWICZ, H. UHLENDAHL, M. STUMBERGS, W. MUNTHE, CH. E. RUSH, R. TEICHL, S. FRAUENDORFER, L. BULTINGAIRE, J. EMLER, G. ABB, A. NELSON, A. C. BREYCHA-VAUTHIER, F. PRINZHORN, TH. DÖSSING, YU HOUO-JOEI, A. VINCENT, L. DE GREGORI, A. HOLMBERG, E. LANCASTER-JONES, G. PASSIGLI, W. SCHUSTER.

Zdj. 2. Członkowie posiedzenia inauguracyjnego IX Sesji IFLA w Pałacu Staszica w Warszawie, 31 maja 1936 r. [źródło: Actes du Comité international des bibliothèques: 9me Session. Varsovie, 31 Mai – 2 Juin 1936, Fédération intern. des assoc. de bibliothécaires].

rzy Polskich, a sam Muszkowski przewodniczył Komitetowi Organizacyjnemu obydwóch Zjazdów. Pomysł Muszkowskiego był celny i z tego powodu, że członkowie Komitetu IFLA mogli się naocznie przekonać o stanie i organizacji polskiego bibliotekarstwa. IV Zjazd był wyjątkowo licznie obsadzony, wzięło w nim udział 519 uczestników, a referaty zjazdowe wydrukowano jeszcze przed Zjazdem w opasłym tomie (*IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie*, *Referaty*, 1936), co na ogół rzadko udaje się organizatorom, i co z pewnością zagraniczni goście dostrzegli. Po zakończeniu obrad ich uczestnicy wyjechali do Krakowa, Wieliczki i Zakopanego. W Krakowie obejrzeli nowo wybudowany gmach Biblioteki Jagiellońskiej, który wywarł na nich duże wrażenie. Fakt, iż obrady jednej z sesji IFLA odbyły się w Polsce, nie wzbudzał jednak w kraju zbytniego zainteresowania. Głosy w prasie były nieliczne, milczały nawet periodyki bibliotekarskie. Natomiast spotkanie to obszernie zrelacjonowano, w formie sprawozdania, w jednym z dwóch woluminów poświęconych IV Zjazdowi Bibliotekarzy (*IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie. Protokoły*, 1936).

Warszawska sesja IFLA była ostatnią, w której wziął udział Muszkowski. Ordynat Edward Krasiński zwolnił go z funkcji dyrektora Bibliote-

ki Ordynacji Krasińskich, co spowodowało, że Muszkowski, załamany, zaczął wycofywać się z bibliotekarstwa, zrzekając się również funkcji w IFLA[8]. Prezydent IFLA Marcel Godet przyjął rezygnację Muszkowskiego z żalem, czemu dał wyraz podczas 10. Sesji, która odbyła się w Paryżu w sierpniu 1937 r. Przyczyną rezygnacji Muszkowskiego mogły być też nikłe rezultaty jego starań jako kierownika podkomisji statystyki wydawniczej. Nie udawało się uzgodnić przez długie lata nawet najprostszych zasad tej statystyki, a niepowodzenie spotkało zresztą także następcę Muszkowskiego na tym stanowisku, niemieckiego bibliotekarza Heinricha Uhlendala.

W miejsce Muszkowskiego ZBP delegował do Komitetu IFLA Józefa Grycza. W latach 1930-1939 pracował on w Departamencie Nauki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, który sprawował zwierzchność nad publicznymi naukowymi bibliotekami państwowymi w Polsce. Grycz wziął udział w 10. Sesji IFLA w Paryżu w 1937 r. Wygłosił na niej referat o stanie bibliotek polskich (Grycz, 1937, s. 163-165). W następnej, 11. sesji IFLA w Brukseli jako delegat ZBP wziął udział Aleksander Birkenmajer, wówczas kierownik Działu Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej. Na Sesji tej towarzyszył mu Grycz (bez prawa głosu) jako członek Podkomisji Normalizacyjnej w zakresie Książek i Bibliotek (Sub-Committee on Normalization in the Field of Books and Libraries)[9] (Birkenmajer & Grycz, 1938, s. 162-164). Grycz był w okresie międzywojennym drugim po Muszkowskim Polakiem, członkiem Podkomisji IFLA. Wybór Grycza do tego zespołu był uzasadniony, gdyż był on w obszarze polskiego bibliotekarstwa, wraz z Adamem Łysakowskim, rzecznikiem ujednolicenia procedur bibliotekarskich, poczynając od ustalenia wspólnych norm katalogowania poszczególnych kategorii zbiorów bibliotecznych. Wspierał również pomysły wprowadzenia wspólnych standardów międzynarodowych, co było jednym z zasadniczych zadań IFLA. Grycz był bibliotekarzem-praktykiem, specjalnie predestynowanym do przenoszenia na grunt polskiego bibliotekarstwa najnowszych regulacji IFLA, które obserwował włączywszy się w prace Federacji. Doprowadził też do powołania (12 listopada 1937 r.) przez ZBP Komisji Normalizacyjnej w zakresie bibliotekoznawstwa, książki i czasopiśmiennictwa. Komisja nie zdążyła jednak rozwinąć przed wojną działalności. IFLA przywiązywała dużą wagę do prawnego uregulowania międzynarodowych wypożyczeń bibliotecznych. Sprawa ta interesowała bardzo polskie biblioteki, których czytelnicy chętnie sięgali po lektury przechowywane w bibliotekach zagranicznych, także rękopisy

[8] Muszkowski wycofał się również z Komitetu Rzeczoznawców Bibliotecznych.

[9] Obaj bibliotekarze przygotowali wspólnie sprawozdanie z działalności polskich bibliotek w latach 1937-1938.

i stare druki. Idąc za dyrektywami IFLA polskie Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało 11 stycznia 1939 r. opracowane przez Grycza „Zarządzenie o międzynarodowych wypożyczeniach międzybibliotecznych", do którego dołączono „Regulamin międzynarodowego wypożyczania zbiorów bibliotecznych", będący przekładem regulaminu opracowanego przez IFLA.

Inną inicjatywą IFLA było zwrócenie uwagi na wzrastającą rolę dokumentacji w pracy bibliotek. Polskie biblioteki nie były organizacyjnie przygotowane do wypełniania takich zadań. Józef Grycz próbował jednak zainicjować w Polsce dyskusję o konieczności rozbudowy ośrodków dokumentacji w polskich bibliotekach, jednak bez widocznych rezultatów. Zaproponował Radzie ZBP, by wystąpiła z inicjatywą powołania Międzynarodowego Centrum Dokumentacji Bibliotekarstwa przy IFLA, wyobrażał sobie, że punkt taki mógłby być usytuowany przy Bibliotece Ligi Narodów w Genewie.

Na ostatnie, przed II wojną światową, posiedzenie IFLA (Haga i Amsterdam 1939 r.) Polacy nie pojechali. Wraz z wybuchem II wojny światowej kontakt z IFLA urwał się. W okupowanej Polsce wszystkie stowarzyszenia zostały rozwiązane, również Związek Bibliotekarzy Polskich. Prezes ZBP Adam Łysakowski napisał list do Szwajcara Marcela Godeta, przewodniczącego IFLA. Treść jego nie jest znana. Godet odpowiedział 9 marca 1940 r. deklarując sympatię oraz chęć „zebrania czegoś i przysłania"[10]. Na tym kontakty obu organizacji urwały się.

***

Współpraca polskiego bibliotekarstwa z bibliotekarstwem światowym przebiegała głównie we współdziałaniu z IFLA. Nie były to jednak kontakty jedyne i wyłączne. Bibliotekarze, a także dobrze zorganizowani w Polsce bibliofile, odczuwali spontaniczną potrzebę nawiązywania kontaktów z zachodnim środowiskiem ludzi książki jeszcze przed powstaniem IFLA. Dawali temu wyraz udając się w licznych grupach na kolejne kongresy bibliofilsko-bibliotekarskie, biorąc w nich czynny udział. Przykładem może być wyjazd do Pragi w 1926 r. Inne delegacje polskie, choć mniej liczne, wzięły udział we wszystkich wymienionych wyżej kongresach bibliotekarzy, bibliofilów i bibliografów. Wzorując się na nich, środowiska polskie organizowały swoje Zjazdy. Pierwsze dwa: Kraków 1925 r. i Warszawa 1926 r. odbyły się pod egidą Towarzystwa Miłośników Książki, czyli organizacji bibliofilskiej, choć z dużym wkładem bibliotekarzy, którzy rów-

[10] *Bibliotekarstwo polskie 1925-1951 w świetle korespondencji jego współtwórców*. Wybór i oprac. Maria Dembowska, s. 262. O liście tym zawiadomił Łysakowski Mariana Łodyńskiego: Vom Herrn Godet habe ich die Antwort vom 5 März bekommen. Er hat mein Schreiben „Avec la plus vive sympathie" zur Kenntnis genommen und dessen Kopie an die Mitglieder versandt. Er hofft, dass is ihm gelangen wird was zu sammeln und uns zu senden".

nież bywali wybitnymi bibliofilami (np. Kazimierz Piekarski). Następne dwa zjazdy bibliofilów i bibliotekarzy odbyły się już osobno, choć w tym samym miejscu i czasie: Lwów 1928 r., Poznań 1929 r.

Bibliotekarze polscy zaangażowali się też w pracę Komitetu Rzeczoznawców Bibliotecznych (Comité d'experts de bibliothèques) powołanego w ramach Ligi Narodów. Liczył on siedmiu członków, niewątpliwie rekrutujących się z europejskiej elity bibliotekarskiej (wchodzili do niego m.in. przewodniczący IFLA Isak Collijn i Marcel Godet). Członkiem tego wąskiego grona w kadencji 1930-1935 był Jan Muszkowski. Komitet ten podejmował istotne zadania, a niektóre jego uchwały popierała i aprobowała Liga Narodów, jednak możliwości realizacji tych uchwał były ograniczone, choć niektóre wątki przejmowała IFLA do dalszego procedowania i wdrożenia. Niemniej Komitet ten patronował kilku istotnym inicjatywom, jak np. publikacja *Index Bibliographicus* rejestrująca czasopisma bibliograficzne, bądź takie, które prowadzą stałe działy bibliograficzne z niektórych dziedzin. Dane z Polski do tego wydawnictwa przesyłali bibliotekarze z Biblioteki Jagiellońskiej.

Bez wątpienia zamiar polskich elit bibliotekarskich, by związać się z bibliotekarstwem zachodnioeuropejskim, był zrozumiały, ponieważ konsolidujące się po latach zaborów bibliotekarstwo polskie znajdowało właśnie na Zachodzie wzorce i standardy. Pozostawało jednak pytanie, na ile Polska będzie konsumentem zdobyczy bibliotekarstwa europejskiego, a na ile wniesie do niego swój własny wkład. Było jednak sprawą oczywistą, że bibliotekarstwo polskie nie wypracowało wtedy jeszcze żadnych koncepcji teoretycznych ani praktycznych, mogących wspomóc bibliotekarstwo światowe, było na to za wcześnie. W spokojnym tonie napisał o tym Kuntze, wszak jeden z motorów zbliżenia się do Europy: „Nasz stosunek do spraw współpracy międzynarodowej jest raczej bierny – stwierdził on – całe współdziałanie opiera się na kilku jednostkach" (Kuntze, 1932, s. 115). Kuntze miał tu na myśli z pewnością Muszkowskiego, a potem Birkenmajera, a być może i siebie samego, gdyż sam też uczestniczył w międzynarodowym ruchu bibliotekarskim. Sami wnosimy niewiele – kontynuował Kuntze, może poza zagadnieniami statystyki produkcji wydawniczej „która jest niejako domeną polską, dzięki pracy jednostek. Samotne wysiłki Muszkowskiego nie dadzą wiele, trzeba by wybrać kilka naszych domen i w nie zainwestować wspólne wysiłki" [11].

Te apele nie odniosły skutku – polska elita bibliotekarska była wtedy zbyt szczupła, zbyt przepracowana, by poświęcać swój czas wyłącznie sprawom międzynarodowym. Niewątpliwym plusem była już sytuacja, że jesteśmy obecni w kilku gremiach międzynarodowych i że w ten sposób możemy obserwować trendy rozwojowe i próbować nadążyć za nimi.

[11] Tamże.

BIBLIOGRAFIA

Birkenmajer, Aleksander; Grycz, Józef (1938). Les bibliothèques polonaises 1937-38. W: *Actes du Comité international des bibliothèques*: 11 Session. Bruxelles 4-5 juillet 1938, T. 10. La Haye, s. 162-164.

IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie. Dnia 31 maja – 2 czerwca 1936 r. Protokoły, 58 s. (1937). Warszawa.

IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie. Dnia 31 maja – 2 czerwca 1936 r. Referaty, cz. I, 351 s., cz. II, 113 s. (1936). Warszawa.

Grycz, Józef (1937). Die polnischen Bibliotheken im Jahre 1936. W: *Actes du Comité international des bibliothèques: 10me Session*. Paris: Fédération intern. des assoc. de bibliothécaires, s. 163-165.

Kuntze, Edward (1932). Współudział Polski w międzynarodowych pracach bibliotekarskich. *Przegląd Biblioteczny*, R. 6, s. 115.

Więckowska, Helena (1973). Bibliotekarstwo polskie na terenie międzynarodowym w latach 1923-1939. *Studia o Książce*, T. 3, s. 197-226.

Artykuł wpłynął do Redakcji 19 marca 2017 r.

ANDRZEJ MĘŻYŃSKI
e-mail: a.mezynski@gazeta.pl

POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION IN IFLA. THE BEGINNINGS OF COOPERATION

KEYWORDS: Polish Librarians Association 1928-1939. IFLA 1928-1939.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – the article is intended to recall the background of Polish Librarians Association joining IFLA in 1928 and describe the participation of Polish librarians in IFLA activities including the annual sessions and IFLA subcommittees. **Research methods** – the author based his research on IFLA Actes du Comité international des bibliothèques and Polish primary and secondary sources related to the subject of the article. **Results/Conclusions** – Poland joined IFLA very early, gaining the opportunity to follow the latest trends in the international librarianship and implement some of them back home. The contribution of Poland to IFLA activities was not significant at that time – Polish librarianship was still in the process of being formed again after the partitions and no librarianship centers were present.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2017 z. 2
PL ISSN 0033-202X

MAGDALENA WÓJCIK
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl

ROLA WIZUALIZACJI DANYCH W KOMUNIKACJI NAUKOWEJ. NOWE SPOSOBY WIZUALIZACJI DANYCH

Magdalena Wójcik, dr, adiunkt w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują problematykę nowych form komunikacji w Internecie, w tym szczególnie mediów społecznościowych i ich związków z działalnością instytucji książki. Najważniejsze publikacje to: *Web 2.0 w działalności usługowej instytucji książki* (Kraków, 2013), Rozszerzona rzeczywistość – potencjał badawczy z perspektywy bibliologii i informatologii, *Przegląd Biblioteczny* 2014, R. 82, z. 4, s. 565-581 oraz The Use of Web 2.0 Services by Urban Public Libraries in Poland: Changes over the Years 2011-2013, *Libri* 2015, Vol. 65, Issue 2, pp. 91-103.

SŁOWA KLUCZOWE: Badania naukowe. Druk 3D. Hologramy. Wirtualna rzeczywistość. Rozszerzona rzeczywistość. Wizualizacja danych.

ABSTRAKT: **Teza/cel:** Przedmiot artykułu stanowi zagadnienie wizualizacji danych w nauce. Celem artykułu jest dokonanie systematycznego przeglądu nowych sposobów i narzędzi wizualizacji danych naukowych. **Metoda:** Zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Dokonano przeglądu piśmiennictwa z lat 2010-2015 biorąc pod uwagę publikacje w języku polskim i angielskim. Zebrane piśmiennictwo poddano kategoryzacji, celem wyodrębnienia kluczowych trendów w wizualizacji danych naukowych. Analizy piśmiennictwa dokonano w oparciu o wyszukiwanie w bazach Biblioteki Narodowej, katalogu WorldCat oraz zagranicznych bazach danych, które przeszukano za pomocą narzędzia Google Scholar. Uzupełniająco dokonano także przeglądu zasobów sieciowych, w tym szczególnie blogów i portali branżowych. **Wyniki:** Do najczęściej omawianych sposobów wizualizacji danych za pomocą nowych narzędzi należą: infografiki, postery, hologramy, druk 3D oraz wizualizacje tworzone w środowisku wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości. **Wnioski:** Ważnym problemem wymagającym

rozwiązania jest przetwarzanie dynamicznych, rozległych i nieustrukturyzowanych zbiorów danych, które wymykają się tradycyjnym analizom. Potrzebne jest tworzenie wizualizacji danych w taki sposób, by były one dla użytkowników angażujące, interaktywne i sprzyjały immersji.

WSTĘP

Wizualizacja danych odgrywa w nauce istotną rolę jako element sprzyjający zrozumieniu i zapamiętywaniu wyników badań naukowych (Paradowski, 2011). Współcześnie, w kontekście zagadnień związanych z rozwojem idei otwartego dostępu do nauki (ang. *Open Access*) oraz na fali popularności koncepcji Nauki 2.0 (Szczęsny, 2013), korzystanie z dobrych narzędzi służących obrazowaniu danych staje się elementem propagowania idei otwartości i przejrzystości badań naukowych. Jasne i czytelne prezentowanie danych, w taki sposób, by ich sens był zrozumiały dla szerokiej publiczności, jest postrzegane jako element popularyzacji wyników badań naukowych. Przydatne może się zatem okazać poddanie krytycznej analizie współczesnych metod, technik i narzędzi służących wizualizacji danych pod kątem ich przydatności do obrazowania danych naukowych.

PRZEDMIOT I CEL

Przedmiot badań stanowi zagadnienie wizualizacji danych w nauce. Celem jest dokonanie systematycznego przeglądu nowych sposobów i narzędzi wizualizacji danych. Wśród celów szczegółowych można wymienić:

– ustalenie stanu badań nad narzędziami wizualizacji danych,

– określenie, w oparciu o analizę literatury przedmiotu, dominujących trendów w wizualizacji danych,

– dokonanie przeglądu nowych narzędzi i metod obrazowania wyników badań naukowych,

– omówienie perspektyw rozwoju wizualizacji danych oraz dokonanie oceny potencjału wybranych narzędzi dla wizualizacji wyników badań bibliologicznych i informatologicznych.

KLUCZOWE TERMINY

Wizualizacja danych polega, najogólniej, na graficznym przedstawieniu danych w taki sposób, by ich sens był bardziej czytelny i łatwiej przyswajalny dla obiorcy (Paradowski, 2011). Wpisuje się to w szerszy kontekst komunikacji wizualnej, postrzeganej na gruncie nauk o zarządzaniu czy kulturoznawstwa, jako skuteczna metoda wywierania wpływu na odbiorcę i oddziaływania na jego sferę emocjonalną, wykorzystywana między innymi w przekazach marketingowych (Arnheim, 2013; Ciesielska, 2013). Idea wizualizacji danych opiera się więc na przekonaniu, że materiał wizual-

ny może po pierwsze: łatwiej zwrócić uwagę odbiorcy, po drugie: silniej na niego oddziaływać poprzez swoją graficzną formę, po trzecie: sprzyjać utrwaleniu przekazu w świadomości odbiorcy.

METODA

Zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Dokonano systematycznego przeglądu piśmiennictwa z lat 2010-2015 biorąc pod uwagę publikacje w języku polskim i angielskim. Zebrane piśmiennictwo poddano kategoryzacji, celem wyodrębnienia kluczowych trendów w wizualizacji danych naukowych. Analizy piśmiennictwa dokonano w oparciu o wyszukiwanie w bazach Biblioteki Narodowej[1], katalogu WorldCat oraz w zagranicznych bazach danych, które przeszukano za pomocą narzędzia Google Scholar. Uzupełniająco dokonano także przeglądu zasobów sieciowych, w tym szczególnie blogów i portali branżowych (np. Lustro Biblioteki, Bibliosfera itp.).

STAN BADAŃ

Przeprowadzona analiza stanu badań pokazuje, że problematyka wizualizacji danych była tematem stosunkowo często poruszanym w literaturze przedmiotu. Najczęściej rozważano problemy takie jak:

– wpływ wizualizacji danych na procesy decyzyjne w biznesie i w nauce (Mahoney, 2013; Duch, 2015),

– prezentacja danych w postaci infografik (Smiciklas, 2012; Krum, 2013; Dick, 2014),

– prezentacja danych za pomocą narzędzi wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości (Marks, Estevez & Connor, 2014),

– wizualizacja tzw. wielkich danych (Keim, Qu & Ma, 2013; Teras & Raghunathan, 2015),

– wizualizacja danych z wykorzystaniem technologii druku 3D (Segerman, 2013; McMenamin et al., 2014),

– wykorzystanie hologramów w wizualizacji (Almeida et al., 2013; Hobson, Reid & Wilton, 2013)

– wykorzystanie *storytellingu* w wizualizacji danych (Lee, Kazi & Smith, 2013; Kosara & Mackinlay, 2013).

Przeważały artykuły anglojęzyczne, tworzone głównie na gruncie dziedzin innych niż bibliologia i informatologia (nauk o kulturze, informatyki, nauk o zarządzaniu i innych). Spośród polskich publikacji bibliotekoznawczych na szczególną uwagę zasługuje dorobek V. Osińskiej (Osińska, 2010; 2012), w tym najnowsza książka *WIZualizacja INFOrmacji: studium informatologiczne* (Osińska, 2016).

[1] „Przewodnik Bibliograficzny" i „Polska Bibliografia Bibliologiczna"

Problematyka wizualizacji danych w nauce była w ostatnich latach poruszana nie tylko w piśmiennictwie, ale także na konferencjach naukowych i branżowych. Przykładem może być konferencja „Wizualizacja wiedzy. Od Biblia Pauperum do hipertekstu" (Konferencja…, 2010), seminarium „Wizualizacja danych i wyników badań naukowych" (XV Seminarium…, 2014), międzynarodowa konferencja „Data Visualisation in Science Communication" (BSA Science…, 2014) oraz konferencja „Wizualizacja dla nauki" (Konferencja…, 2015). Problematyka ta znalazła się również w obszarze zainteresowań kluczowych organizacji i stowarzyszeń bibliotekarskich na świecie, w tym Association of College and Research Libraries i American Library Association (ACRL, 2015; ALA, 2015), była także szeroko poruszana w blogosferze (Newman, 2015; Zoss, 2016). Pokazuje to potrzebę dyskusji nad zagadnieniem wizualizacji danych na forum badaczy i praktyków.

WIZUALIZACJA W KOMUNIKACJI NAUKOWEJ

Wizualizacja danych w naukach humanistycznych i społecznych odbywa się według ustalonego schematu. W artykułach naukowych publikowanych drukiem graficzne przedstawienia danych występują najczęściej w formach takich jak: tabela, wykres, rysunek czy zdjęcie, często reprodukowanych w stosunkowo niskiej jakości i najczęściej w wersji czarno-białej. W publikacjach elektronicznych wizualizacja może być, choć wciąż rzadko jest, wzbogacana o elementy interaktywne i multimedialne. W trakcie wykładów i prezentacji ustnych materiałem wzbogacającym przekaz jest najczęściej prezentacja multimedialna w programie PowerPoint, choć od jakiegoś czasu często także w formie nielinearnej opartej o program Prezi lub podobne (Jarosz, 2011). Ciekawą i wciąż stosunkowo nową, jeśli chodzi o polskie konferencje, formą prezencji danych jest poster (Rowe & Ilic, 2015), jednak jego idea nie zawsze jest jasna dla prelegentów, co owocuje prostym przepisywaniem kluczowych fragmentów artykułu do postera i wzbogacaniem całości kilkoma fotografiami lub wykresami. Można założyć, że w przypadku prezentowania prostych danych statystycznych tego rodzaju wizualizacje sprawdzają się i są wystarczające do zrozumienia przekazu, choć nie zawsze stanowią atrakcję dla odbiorcy. W przypadku bardziej złożonych zestawów danych lub konieczności przedstawienia bardziej skomplikowanych zagadnień pojawia się jednak potrzeba zmiany i wyjścia poza przyjęty kanon. Pojawiają się zatem postulaty bazujące na idei tzw. humanistyki cyfrowej, w których zachęca się autorów do podjęcia wysiłku w kierunku usprawnienia przepływu danych w nauce za pomocą nowych narzędzi informacyjno-komunikacyjnych (Radomski & Bomba, 2013). Opracowanie skutecznych metod nowoczesnej wizualizacji danych wydaje się w tym kontekście szczególnie istotne.

NOWE NARZĘDZIA WIZUALIZACJI DANYCH

Jednym z najczęściej używanych sposobów wizualizacji danych, popularnym szczególnie w środowisku sieciowym, jest tworzenie infografik. Idea opiera się na syntetycznym i atrakcyjnym wizualnie przedstawieniu danych w formie graficznej, która przypomina nieco poster naukowy. Sam termin może być rozumiany szeroko, jako każda – jak nazwa wskazuje – grafika przekazująca informację – lub wąsko, nawiązując do współczesnych sieciowych odmian infografik, które charakteryzują się wysokim poziomem projektowania graficznego, oryginalnością i dużą atrakcyjnością wizualną (Mauldin, 2015). Do cech charakterystycznych można zaliczyć m.in.: wertykalną organizację informacji, używanie dużych, wyrazistych czcionek oraz unikanie długich opisów zjawisk na rzecz operowania nagłówkami i grafiką (Lankow, Ritchie & Crooks, 2012). Do zalet infografik można zaliczyć bez wątpienia ich syntetyczny charakter i atrakcyjną szatę graficzną. Uniwersalny charakter infografik pozwala na prezentowanie w tej formie różnych typów danych, głównie statystyk, koncepcji i modeli, co może znaleźć zastosowanie w wielu dyscyplinach naukowych, w tym również w bibliologii i informatologii. Tworzenie tego rodzaju wizualizacji wymaga jednak podstawowych umiejętności z zakresu projektowania graficznego i umiejętności przekazywania informacji w zwartej formie. Pomocą mogą okazać się dostępne w sieci narzędzia, w tym: XMind, Tableau Public, Easelly czy Canva.

Storytelling jest definiowany jako technika prezentacji oparta o przekazywanie informacji w formie opowieści. Charakterystyczną cechą tej formy jest wyraźna struktura i rytm prezentacji, zmierzający do założonego przez twórcę finału. Celem jest wzbudzenie u odbiorcy zainteresowania, emocji i chęci podjęcia określonego działania (Lee, Kazi & Smith, 2013). Współcześnie technika *storytellingu* jest często wzbogacana o elementy wizualizacji, rysunki, zdjęcia, szkice, które wspierają prezentowaną historię i oddziałują na wyobraźnię odbiorcy tworząc tzw. *data storytelling* (Knaflic, 2015). Zdaniem niektórych autorów tego rodzaju techniki mogą być z powodzeniem używane nawet do wizualizowania tzw. wielkich danych, a więc dużych i nieuporządkowanych zbiorów informacji (Madhavan et al., 2012). Do zalet *storytellingu* należy bez wątpienia angażujący charakter tego rodzaju obrazowania danych, do wad można jednak zaliczyć ryzyko zmanipulowania przekazu poprzez nadmierne odwoływanie się do sfery emocjonalnej odbiorcy, co szczególnie w przypadku wizualizacji danych naukowych jest dużym mankamentem.

Wizualizacja danych może się również odbywać w wirtualnych, całkowicie sztucznych, wygenerowanych cyfrowo środowiskach (Marks, Estevez & Connor, 2014) lub też w warunkach łączących obraz świata rzeczywistego z tym wygenerowanym komputerowo (Schall et al., 2009). Narzędzia takie

jak np. Oculus Rift dają możliwość prezentacji danych w realistycznym, trójwymiarowym środowisku wirtualnym, w sposób który całkowicie odcina bodźce zewnętrzne i pozwala skupić się jedynie na oferowanym przekazie. Zawieszony obecnie, choć mający potencjał – Google Glass czy urządzenia mobilne wyposażone w specjalne aplikacje dają z kolei możliwość nakładania w czasie rzeczywistym dodatkowej warstwy informacyjnej na realne miejsca i obiekty, tworząc możliwość prezentacji danych w sposób łączący elementy realne i wirtualne. Środowiska wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości otwierają nowe i nie do końca jeszcze eksplorowane możliwości przedstawiania danych w sposób angażujący, interaktywny i oparty nie tylko o ogląd danych, ale umożliwiający odbiorcy zanurzenie się w interaktywnym świecie informacji. Wydaje się, że tego rodzaju technologie są przyszłością wizualizacji. Konieczne jest jednak opanowanie zarówno przez nadawcę, jak i odbiorcę przekazu kompetencji związanych z odbiorem danych prezentowanych w takiej formie, zarówno tych związanych ze sferą technicznej obsługi nowych narzędzi, jak i tych należących do sfery *information/media literacy*.

Hologramy są metodą wizualizacji danych opartą o prezentowanie realistycznie wyglądających, trójwymiarowych obiektów 3D, dającą ogromne możliwości, stosowaną najczęściej w kontekście prezentacji biznesowych oraz w naukach ścisłych i przyrodniczych (Blanche et al., 2010; Mirza et al., 2013). Do zalet hologramów można zaliczyć ich atrakcyjną formę wizualną, trójwymiarowy charakter i uniwersalność. W postaci holograficznej można przedstawiać obraz osób, miejsc, przedmiotów, modeli czy wykresów. Interesujące przykłady wdrożeń holograficznej wizualizacji danych można zaobserwować w niektórych instytucjach kultury, zwłaszcza muzeach (np. Dubaï Museum), które wykorzystują je do nadbudowywania nad istniejącymi fragmentami budynków czy przedmiotów holograficznej wersji ich oryginalnego wyglądu. Łatwo sobie wyobrazić analogiczne zastosowanie hologramów w badaniach z zakresu bibliologii, w tym szczególnie w badaniach rękopisów i starodruków. Holograficzna wizualizacja danych, podobnie jak w przypadku technik opartych o wirtualną czy rozszerzoną rzeczywistość, wymaga użycia specjalistycznego oprogramowania i sprzętu oraz konieczności operowania zestawem odpowiednich kompetencji technicznych, informacyjnych i medialnych.

Druk 3D, dający możliwość łatwego tworzenia w warunkach domowych trójwymiarowych modeli i prototypów, jest coraz częściej wykorzystywany jako metoda wizualizacji danych, szczególnie w naukach ścisłych i medycznych. Możliwość wydruku dokładnych, trójwymiarowych pomocy naukowych jest szeroko wykorzystywana przez studentów medycyny do nauki anatomii (McMenamin et al., 2014), ale także przez inżynierów czy projektantów do tworzenia prototypów opracowywanych rozwiązań (Segerman, 2012), czy kuratorów muzeów do tworzenia kopii dzieł sztuki

(Smithsonian…, online). Do zalet druku 3D należy bez wątpienia możliwość nadania modelom i symulacjom realnej, namacalnej, trójwymiarowej postaci, co może ułatwiać zrozumienie danych, szczególnie tych o charakterze abstrakcyjnym lub trudnym do opisowego przedstawienia.

PRZETWARZANIE BIG DATA – NOWE WYZWANIA DLA WIZUALIZACJI DANYCH

Istotnym zagadnieniem ostatnich lat jest wizualizacja tzw. wielkich danych (ang. *big data*), definiowanych jako duże, nieuporządkowane, zmienne zbiory danych pochodzące z różnych źródeł, które są trudne w przetwarzaniu ze względu na swój złożony charakter (Mayer-Schönberger, 2014). Analiza wielkich danych jest konieczna ze względu na ich dużą przydatność zarówno w nauce, jak i w biznesie. Wielkie dane mogą ujawnić nowe tendencje i powiązania między elementami, które w innych okolicznościach nie byłyby widoczne. Przyczynia się to do tworzenia nowej wiedzy i umożliwia podejmowanie trafnych decyzji (McAfee et al., 2012; Provost & Fawcett, 2013). Opracowanie i wizualizacja wielkich danych nie może się jednak odbywać za pomocą standardowych narzędzi, konieczne jest stosowanie specjalnego oprogramowania. Na problemy związane z wizualizacją danych zwracają uwagę Mikołaj Pindelski i Rafał Mrówka. Zdaniem autorów próby przedstawiania wielkich danych metodami tradycyjnymi, np. w tabelach, powodują, że stają się one nieczytelne i tracą swój wyjątkowy charakter. Konieczne jest rozwijanie techniki graficznego przedstawiania przestrzeni trójwymiarowych, na przykład za pomocą oprogramowania OpenGL, które pozwala na kreatywne i przestrzenne łączenie obrazów i danych liczbowych (Pindelski & Mrówka, 2014).

Wizualizacja wielkich danych jest ciekawym polem działania dla bibliologów i informatologów, zarówno w kontekście naukowym, jak i praktycznym. Opracowanie, w porozumieniu z informatykami skutecznych metod wizualizacji wielkich danych, mogłoby przynieść korzyści na poziomie teoretycznym i stosowanym oraz przyczynić się do popularyzacji dyscypliny.

WNIOSKI

Do najczęściej omawianych sposobów wizualizacji danych za pomocą nowych narzędzi należą: infografiki, postery, hologramy, druk 3D oraz wizualizacje tworzone w środowisku wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości. Ważnym problemem jest również przetwarzanie dynamicznych, rozległych i nieustrukturyzowanych zbiorów danych, które wymykają się tradycyjnym analizom. Coraz większy nacisk kładziony jest również na interaktywność, namacalność i immersyjność przedstawiania danych.

Analiza literatury przedmiotu pokazuje, że do najbardziej obiecujących narzędzi, jeśli chodzi o obrazowanie danych, należeć będą przede wszystkim wizualizacje tworzone w oparciu o technologię wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości, hologramy oraz druk 3D. Wskazuje to na potrzebę tworzenia wizualizacji interaktywnych, multimedialnych i wielowymiarowych. Odbiorca powinien móc nie tylko zapoznać się z danymi, ale także wejść z nimi w interakcję, dotknąć ich wirtualnej lub fizycznej reprezentacji i zanurzyć się w środowisku informacyjnym. Stawia to przed nauką nowe wyzwania.

Pozostaje rozważyć, w jaki sposób opisane narzędzia i sposoby wizualizacji danych mogą wpłynąć na obrazowanie wyników badań bibliologicznych i informatologicznych. Wydaje się, w oparciu o analizę literatury przedmiotu z zakresu innych nauk humanistycznych i społecznych, że tendencje polegające, z jednej strony, na przedstawianiu informacji w sposób skondensowany i atrakcyjny wizualnie, z drugiej, bazujące na interaktywności, multimedialności i immersyjności mogą znaleźć zastosowanie także w nauce o książce i nauce o informacji. Szczególnie interesujące, z punktu widzenia badań bibliologicznych osadzonych w nurcie historycznym wydaje się wykorzystanie technik holograficznych oraz rozszerzonej rzeczywistości do tworzenia wizualizacji oryginalnego wyglądu dokumentów bez fizycznej ingerencji w badany obiekt. W badaniach zachowań informacyjnych użytkowników szczególnie pomocna może się okazać technologia wirtualnej rzeczywistości, która pomogłaby prezentować dane w środowisku naśladującym kontekst badania. Na użytek wizualizacji dla celów dydaktycznych, szczególnie użyteczna mogłaby być technologia druku 3D, pozwalająca na tworzenie namacalnych, fizycznych reprezentacji abstrakcyjnych modeli i projektów oraz *storytelling*, który prezentuje dane w sposób pozwalający utrzymać uwagę i zaangażowanie odbiorców.

Podsumowując warto zaznaczyć, że wykorzystanie technik wizualizacji ma za zadanie uwypuklić znaczenie samych danych i pomóc w ich zrozumieniu, nie może zatem dominować przekazu, ani odwracać uwagi od zasadniczych treści. Z tej perspektywy najważniejsze wydaje się zatem zachowanie umiaru i korzystanie z bardziej zaawansowanych technik wizualizacji wtedy, gdy jest to rzeczywiście konieczne i uzasadnione.

BIBLIOGRAFIA

Almeida, Trevor P., et al. (2015). Visualisation of high temperature magnetisation states in magnetite grains using off-axis electron holography. *Journal of Physics: Conference Series* [online], vol. 644. no. 1. IOP Publishing, 2015 [dostęp: 27.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/644/1/012027/pdf>.

American Library Asociation (2015). *Seeing is Believing: Understanding Data Visualization for Library Research* [online], [dostęp: 25.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.ala.org/offices/cors/seeing-believing-understanding-data-visualization-library-research-webinar>.

Arnheim, Rudolf (2013). *Myślenie wzrokowe*. Gdańsk : Wydaw. Słowo/Obraz Terytoria.

Association of College and Research Libraries (2015). *Data Visualization: Tools, Techniques, and Practice* [online], [dostęp: 25.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.ala.org/acrl/datavisualizationpreconference>.

Blanche, Pierre-Alexandre, et al. (2010). Holographic three-dimensional telepresence using large-area photorefractive polymer. *Nature*, vol. 468.7320 (2010), pp. 80-83.

BSA Science Communication Conference „Data Visualisation in Science Communication" [online], [dostęp: 16.02.2016]. Dostępny w WWW: <http://scienceogram.org/talk/>.

Ciesielska, Małgorzata (2013). Komunikacja wizualna w działaniu. W: *Komunikacje w rozmowie*. Pod red. M. Wszołek. Wrocław; Kraków: Wydaw. Libron – Filip Lohner, s. 103-121.

Dick, Murray (2014). Interactive infographics and news values. *Digital Journalism* [online], vol. 2.4 (2014), pp. 490-506 [dostęp: 20.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://dspace.brunel.ac.uk/bitstream/2438/9791/2/Fulltext.pdf>.

Duch, Włodzisław (2015). *Visualization for science policy makers* [online], [dostęp: 19.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://lectorium.edu.pl/wizualizacja-dla-nauki/prezentacje/>.

Hobson, Peter R.; Reid, Ivan. D.; Wilton, Jayne B. (2013). Visualizing Breath using Digital Holography. *Journal of Physics: Conference Series* [online], vol. 415, no. 1. IOP Publishing [dostęp: 10.02.2016]. Dostępny w WWW: <http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/415/1/012078/pdf>.

Jarosz, Bożena (2011). *Prezi versus PowerPoint* [online], [dostęp: 26.02.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.ktime.up.krakow.pl/symp2011/referaty2011/jarosz.pdf>.

Keim, Daniel; Qu, Huamin; Ma, Kwan-Liu (2013). Big-data visualization. *Computer Graphics and Applications, IEEE* [online], vol. 33.4 (2013), pp. 20-21 [dostęp: 25.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=6562707>.

Knaflic, Cole Nussbaumer (2015). *Storytelling with data : a data visualization guide for business professionals* [online]. Hoboken, New Jersey: Wiley [dostęp: 05.01.2016]. Dostępny w WWW: <https://books.google.pl/books?id=rRSRCgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=-data+storytelling&hl=pl&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=data%20storytelling&f=false>.

Konferencja „Wizualizacja wiedzy. Od Biblia Pauperum do hipertekstu", Warszawa, 9-11.12.2010 [online], [dostęp: 25.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.kopernik.org.pl/news/n/konferencja-wizualizacja-wiedzy-od-biblia-pauperum-do-hipertekstu/>.

Konferencja „Wizualizacja dla nauki", Warszawa, 18.09.2015 [online], [dostęp: 28.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://lectorium.edu.pl/wizualizacja-dla-nauki/>.

Kosara, Robert; Mackinlay, Jock (2013). Storytelling: The next step for visualization. *Computer* [online], no. 5 (2013), pp. 44-50 [dostęp: 25.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.303.1294&rep=rep1&type=pdf>.

Krum, Randy (2013). *Cool infographics: effective communication with data visualization and design* [online], John Wiley & Sons [dostęp: 20.01.2016]. Dostępny w WWW: <https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=mea2AQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&dq=infographic+data+visualisation&ots=4pMhxeDull&sig=hs_q9_GxCDT6Gym--DzW7LeIHaIg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false>.

Lankow, Jason; Ritchie, Josh; Crooks, Ross (2012). *Infographics: the power of visual storytelling* [online], Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. [dostęp: 14.01.2016]. Dostępny w WWW: <https://books.google.pl/books?id=x7tLPkYQBxoC&pg=PT65&dq=infographic&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwipgb_twfnKAhUDNhoKHWklCQMQ6AEIPDAE#v=onepage&q=infographic&f=false>.

Lee, Bongshin; Kazi, Rubaiat Habib; Smith, Graeme (2013). *SketchStory: Telling more engaging stories with data through freeform sketching. Visualization and Computer Graphics, IEEE Transactions* [online], no 19.12 (2013), pp. 2416-2425 [dostęp: 25.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://research-srv.microsoft.com/en-us/um/redmond/groups/cue/publications/TVCG2013-SketchStory.pdf>.

Madhavan, Jayant, et al. (2012). Big Data Storytelling Through Interactive Maps. *IEEE Data Eng. Bull* [online], vol. 35.2 (2012), pp. 46-54 [dostęp: 13.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.300.3419&rep=rep1&type=pdf#page=48>.

Mahoney, Jamie (2013). *Data visualisation and statistical analysis within the decision making process* [online], [dostęp: 15.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://eprints.lincoln.ac.uk/7011/1/Data_Visualisation_and_Statistical_Analysis_Final_Submission.pdf>.

Marks, Stefan; Estevez, Javier E.; Connor, Andy M. (2014). Towards the Holodeck: fully immersive virtual reality visualisation of scientific and engineering data. In: *Proceedings of the 29th International Conference on Image and Vision Computing New Zealand* ed. Michael Cree. New York: ACM [online], [dostęp: 15.01.2016]. Dostępny w WWW: <https://aut.researchgateway.ac.nz/bitstream/handle/10292/8215/holodeck_ivcnz2014_preprint.pdf?sequence=14&isAllowed=y>.

Mauldin, Sarah (2015). *Data Visualizations and Infographics* [online]. Lanham: Rowman & Littlefield [dostęp: 15.01.2016]. Dostępny w WWW: <https://books.google.pl/books?id=190vCgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=infographic&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwipgb_twfnKAhUDNhoKHWklCQMQ6AEILDAC#v=onepage&q=infographic&f=false>.

Mayer-Schönberger, Victor (2014). *Big data: rewolucja, która zmieni nasze myślenie, pracę i życie*. Warszawa: MT Biznes.

McAfee, Andrew, et al. (2012). "Big data." The management revolution, *Harvard Bus Rev*., no. 90.10 (2012), pp. 61-67.

McMenamin, Paul G., et al. (2014). The production of anatomical teaching resources using three-dimensional (3D) printing technology. *Anatomical sciences education* [online], no. 7.6 (2014) pp. 479-486 [dostęp: 18.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.allthings3d.net/podcast/images/McMenaminPaper.pdf>.

Mirza, Kamran, et al. (2013). Holography in clinical anatomy education: a systematic review. *Medical Posters* [online], 1.4 (2013) [dostęp: 16.02.2016]. Dostępny w WWW: <http://medicalposters.co.uk/index.php/mp/article/viewFile/53/32>

Newman, Tom (2015). *Library Data Visualization* [online], [dostęp: 19.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://librarydatavisual.blogspot.com/>.

Osińska, Veslava (2010). *Wizualizacja i wyszukiwanie dokumentów*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Osinska, Veslava (2012). Wizualizacja paradygmatów badawczych. W: *Zagadnienia naukoznawstwa*, 3 (193), pp. 205-220.

Osińska, Veslava (2016). WIZualizacja INFOrmacji. Studium informatologiczne. Toruń: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Paradowski, Michał (2011). Wizualizacja danych – dużo więcej, niż prezentacja. W: *Wizualizacja wiedzy: od Biblia Pauperum do hipertekstu.* Pod red. Macieja Kluzy. [online]. Lublin: Portal WiE [dostęp: 15.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://publikacje.ils.uw.edu.pl/publication/view/polski-wizualizacja-danych-duzo-wiecej-niz-prezentacja/>.

XV seminarium w cyklu Badania naukowe „Wizualizacja danych i wyników badań naukowych", Warszawa, 13.11.2014 [online], [dostęp: 25.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.cpi.com.pl/imprezy/2014/wdwn/index.php>.

Pindelski, Mikołaj; Mrówka, Rafał (2014). Wizualizacje Big Data w identyfikacji problemów zarządzania. W: *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* red. nauk. Ewa Głuszek i Grzegorz Bełz, nr 363. Wrocław: Wydaw. UEW s. 18-28.

Provost, Foster; Fawcett, Tom (2013). Data science and its relationship to big data and data-driven decision making. *Big Data* [online], vol. 1.1 (2013), pp. 51-59 [dostęp: 15.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://online.liebertpub.com/doi/full/10.1089/big.2013.1508?utm_content=bufferf7c04&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer>.

Radomski, Andrzej; Bomba, Radosław (2013). *Zwrot cyfrowy w humanistyce: internet, nowe media, kultura 2.0.* [online]. Lublin: E-Naukowiec [dostęp: 26.02.2016]. Dostępny w WWW: <http://e-naukowiec.eu/wp-content/uploads/2013/05/Zwrot_cyfrowy_w_humanistyce.pdf>.

Rowe, Nicholas; Ilic, Dragan (2015). Rethinking poster presentations at large-scale scientific meetings–is it time for the format to evolve? *FEBS Journal* [online], vol. 282.19, pp. 3661-3668.

Segerman, Henry (2012). 3D printing for mathematical visualisation. *The Mathematical Intelligencer* [online], vol. 34, issue 4, pp. 56-62 [dostęp: 15.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://math.okstate.edu/people/segerman/papers/3d_printed_visualisation.pdf>.

Schall, Gerhard, et al. (2009). Handheld augmented reality for underground infrastructure visualization. *Personal and ubiquitous computing* [online], vol. 13.4 (2009), pp. 281-291.

Smiciklas, Mark (2012). *The power of infographics: Using pictures to communicate and connect with your audiences*. Indianapolis: Que Publishing.

Smithsonian X 3D [online], [dostęp: 10.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://3d.si.edu/about>.

Szczęsny, Paweł (2013). *Otwarta nauka, czyli dobre praktyki uczonych* [online]. Toruń: Stowarzyszenie Ebib 62 [dostęp: 15.02.2016]. Dostępny w WWW: <https://www.fosteropenscience.eu/sites/default/files/pdf/783.pdf>.

Teras, Marko; Raghunathan, Shriram (2015). Big data visualization in immersive virtual reality environments: embodied phenomenological perspectives to interaction. *ICTACT Journal on Soft Computing* [online], vol. 5.4, pp. 1009-1015 [dostęp: 15.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.researchgate.net/profile/Marko_Teraes/publication/280640341_Big_Data_Visualisation_in_Immersive_Virtual_Reality_Environments_Embodied_Phenomenological_Perspectives_to_Interaction/links/55c082bf08aec0e5f4478674.pdf >.

Zoss, Angela (2016). *Data and Vizualization Services Blog* [online], [dostęp: 16.01.2016]. Dostępny w WWW: <http://blogs.library.duke.edu/data/>.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 1 grudnia 2016 r.

Magdalena Wójcik
Institute of Information and Library Studies
Jagiellonian University
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl

THE ROLE OF DATA VISUALIZATION IN SCHOLARLY COMMUNICATION. NEW METHODS OF DATA VISUALIZATION

KEYWORDS: Research. 3D printing. Holograms. Virtual reality. Augmented reality. Data visualization.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The author focuses on data visualization in science and analyzes new methods and tools used for scientific data visualization. **Research methods** – New trends in data visualization were identified through the analysis of respective literature in Polish and English published from 2010 to 2015. The literature was searched for in the databases of National Library of Poland, WorldCat international union catalog and foreign databases available through Google Scholar. The search was complemented with the analysis of web resources, in particular blogs and portals related to the field discussed. **Results** – The most often used and discussed new data visualization methods are: infographics, posters, holograms, 3D printing and visualizations built in the environment of virtual and augmented reality. **Conclusions** – Processing dynamic, large and unstructured pools of data which escape traditional analysis is a significant issue requiring some solutions. Data visualization needs to be user-engaging, interactive and supporting user immersion.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2017 z. 2
PL ISSN 0033-202X

MAŁGORZATA CZERWIŃSKA
Uniwersytet Zielonogórski
e-mail: gosiajoanna@wp.pl

TYFLOGRAFIKA – SZANSA NA NOWE OBLICZE KSIĄŻKI NIEWIDOMEGO I OBECNOŚĆ JEJ UŻYTKOWNIKÓW W ŚWIECIE INFORMACJI? W KRĘGU ROZWAŻAŃ BIBLIOLOGICZNO-TYFLOLOGICZNYCH

Małgorzata Czerwińska, dr hab. nauk humanistycznych w zakresie bibliologii i informatologii; związana również z pedagogiką specjalną, zwłaszcza tyflopedagogiką; bibliotekoznawca, specjalista z zakresu informacji naukowej, nauczyciel; dziennikarz, profesor Uniwersytetu Zielonogórskiego. Przewodnicząca Rady Naukowej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze. Autorka ponad 80 publikacji recenzowanych (książki, wydawnictwa pod redakcją, hasła encyklopedyczne, artykuły w pracach zbiorowych i czasopismach) i około 250 publikacji prasowych (publicystyka społeczno-kulturalna, wywiady, felietonistyka, recenzje).

SŁOWA KLUCZOWE: Tyflografika. Ilustracja. Reprezentacja wypukła. Niewidomy. Procesy poznawcze. Edukacja. Rehabilitacja. Wykluczenie informacyjne. Inkluzja społeczna.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – Opracowanie niniejsze jest próbą usystematyzowania podstawowej wiedzy z zakresu problematyki tyflografiki, czyli reprezentacji dotykowej dla niewidomych, tyflopsychologicznych uwarunkowań jej redagowania, produkcji, jej funkcji w procesie edukacji i rehabilitacji oraz inkluzyjnego znaczenia dla społecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku, w tym dostępu do informacji i dóbr kultury. Celem jest wprowadzenie zagadnień rysunku reliefowego, jako elementu książki niewidomego, do obszaru nauk bibliologicznych. **Metody badawcze** – Na podstawie źródeł publikowanych i niepublikowanych oraz obserwacji uczestniczącej przedstawiono porównawcze ustalenia pojęciowe i terminologiczne z zakresu tradycyjnej ilustracji książkowej i tyflogra-

fiki. **Wyniki i wnioski** – Dokonano zwięzłego opisu genezy i rozwoju tyflografiki na świecie i w Polsce, koncentrując się na fundamentalnym znaczeniu działalności Martina Kunza. Zaprezentowano współczesną systematyzację tyflografiki. Opierając się na podstawowej wiedzy tyflopsychologicznej na temat specyfiki procesów poznawczych u niewidomych, nakreślono kluczowe zasady przygotowywania poprawnych merytorycznie przedstawień tyflograficznych. Rozważania kończą postulaty badawcze oraz praktyczne, których realizacja warunkuje wypełnianie przez tyflografikę funkcji poznawczych, kształcących, wychowawczych, rozrywkowych, informacyjnych, edukacyjnych i rehabilitacyjnych.

WPROWADZENIE

Książka ilustrowana od wieków stanowi przedmiot szczególnej troski edytorów, cenny materiał biblioteczny. Wzbudza zainteresowanie i podziw czytelników. Problematyka ilustracji książkowej zajmowała wielu teoretyków i praktyków książki. O estetyce książki, jej strukturze estetycznej, sztuce (formie graficzno-plastycznej), artystycznym wyposażeniu, formie artystycznej, zdobnictwie, architekturze, edytorstwie i ukształtowaniu typograficznym – pisali m.in.: Stefan Vrtel-Wierczyński (1951), Elżbieta Skierkowska (1969), Tekla Malinowska i Ludwik Syta (1981), Karol Głombiowski (1985), Janina Wiercińska (1986), Radosław Cybulski (1986). Na uwagę zasługuje tu piśmiennictwo Woli N. Lachowa (1978) i Małgorzaty Komzy (1987), odnoszące się do zagadnień sztuki książki, czy też Grażyny Lewandowicz-Nosal (2012), Marii Cackowskiej (2009a; 2009b; 2009/2010) – dotyczące ilustrowanej książki dziecięcej. Ciągle znaczące miejsce zajmuje publikacja Ireny Słońskiej (1977), relacjonująca w ujęciu psychologicznym zagadnienie odbioru ilustracji książkowej. Na ilustrację książkową, jako istotny składnik książki, zwraca uwagę także Krzysztof Migoń (2003) stwierdzając, że książkę ilustrowaną utożsamia się najczęściej z książką literacką lub dla dzieci.

Poza głębszym zainteresowaniem bibliologów pozostawały inne typy książek ilustrowanych: naukowe, popularnonaukowe, szkolne, religijne, informacyjne, poradnikowe. Należnego miejsca w literaturze bibliologicznej nie posiada również problematyka ilustrowanej książki dla niewidomych. Na uwagę zasługuje tu publikacja autorska Małgorzaty Fedorowicz (2002) i inna tejże autorki przygotowana we współpracy z Magdaleną J. Cyrklaff (2016).

W badaniach tej książki, procesów bibliologicznych jej dotyczących, pełnionych przez nią funkcji, bibliologia sięgać musi do nauk tyflologicznych, czerpiąc z nich terminologię, wiedzę merytoryczną i praktyczną z zakresu psychospołecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku (zwłaszcza procesów poznawczych), ich edukacji i rehabilitacji.

Na gruncie tyflopedagogiki problematyka książki z ilustracją dotykową nie ma bogatej literatury przedmiotu. Wymienić tu wypada pionierską pracę Wandy Szuman (1967), poświęconą specyfice odbioru rysunku przez

dzieci niewidome. O redagowaniu prezentacji dotykowych w sposób tyflologicznie poprawny pisała Ewa Bendych (1994; 1995a; 1995b). Znaczące miejsce zajmują opracowania dotyczące nowoczesnych technik edukacji osób z niepełnosprawnością wzroku (Kaczmarek, red., 2003) i tworzenia tyflokartografii (Mendruń & Oleksiak, red., 2010).

Ogromną wartość ma doświadczenie praktyczne i ustalenia teoretyczne siostry Elżbiety Więckowskiej z Zakładu dla Niewidomych w Laskach (Więckowska, 2009a; 2009b; 2011; Więckowska, red., 2011) oraz Aliny Talukder i Marka Jakubowskiego ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Owińskach k. Poznania (Talukder & Jakubowski, 2003). Ważnym głosem w tyflopedagogicznym dyskursie na temat edukacyjno-rehabilitacyjnej wartości książek dotykowych dla dzieci niewidomych są publikacje Bożeny Kazanowskiej (2012) i Małgorzaty Czerwińskiej (2015).

Opracowanie niniejsze nie pretenduje do miana wyczerpującego. Jest próbą usystematyzowania podstawowej wiedzy z zakresu problematyki reprezentacji dotykowej dla niewidomych, uwarunkowań jej redagowania, produkcji, jej funkcji w procesie edukacji i rehabilitacji oraz inkluzyjnego znaczenia dla społecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku, w tym dostępu do dóbr kultury.

Celem jest wprowadzenie zagadnień rysunku reliefowego jako elementu książki dla niewidomych do obszaru nauk bibliologicznych – zarówno w ich wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. Obowiązujące akty normatywne – powszechne (Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych) i resortowe (wytyczne IFLA) – czynią osobę z niepełnosprawnością (także z niepełnosprawnością wzroku) pełnoprawnym użytkownikiem bibliotek, zobowiązując je m.in. do gromadzenia alternatywnych materiałów bibliotecznych. Tymczasem wiedza bibliotekarzy (zwłaszcza z bibliotek publicznych, pedagogicznych, naukowych) na temat owych materiałów, ich specyfiki i przeznaczenia jest ciągle niedostateczna; ogranicza się na ogół do książki mówionej i rzadziej – brajlowskiej. Współczesne rozwiązania techniczne pozwalają na produkcję nowych źródeł informacji, np. tyflografiki – czego bibliotekarze (nie tylko z bibliotek szkół specjalnych) powinni mieć świadomość.

ILUSTRACJA I TYFLOGRAFIKA – PORÓWNAWCZE ROZWAŻANIA POJĘCIOWE I TERMINOLOGICZNE

W literaturze bibliologicznej ilustracją określa się: „utwór rysunkowy, malarski, graficzny, fotograficzny, umieszczony w rękopisie lub jakimkolwiek druku" (Wiercińska, 1986, s. 37). Ilustracja objaśnia, uzupełnia, interpretuje lub dopowiada tekst, a także wyzwala uczucia (emocje, przeżycia estetyczne). Ilustracją są sceny figuralne, pejzażowe, odnoszące się do tematu i treści książki – zajmujące całą stronę lub jej część. Przyjmuje ona

również postać nagłówka, inicjału, finalika, przerywnika, frontispisu. Warunkiem jest jednak zależność od tekstu i podporządkowanie kompozycji typograficznej druku. W książce dziecięcej, jako szczególnie ważny jej element, ilustracja często dominuje nad tekstem.

Ze względu na temat rozróżnia się ilustrację: literacką, naukową i prasową (J.W., 1982; Wiercińska, 1986).

Wyróżnia się ilustracje: „ściśle powiązane z tekstem, konieczne do jego zrozumienia; uzupełniające tekst, niekonieczne do jego zrozumienia, ale rozszerzające zagadnienie, informujące o zjawiskach towarzyszących i wzbogacające szatę graficzną książki; wyłącznie zdobiące, nawiązujące do tekstu epoką, nastrojem" (Malinowska & Syta, 1981, s. 106).

Praktykowane są dwa sposoby ilustrowania książki – opisowy i interpretacyjny. Ilustracja opisująca (typowa dla publikacji naukowych) wyjaśnia tekst przez demonstrację wyobrażenia wzrokowego, natomiast ilustracja interpretująca (właściwa dla utworów literackich) jest twórczym komentarzem treści dzieła (Głombiowski, 1980).

Ilustracja w książce dla niewidomych (tyflografika) nie jest prostym przeniesieniem ilustracji z publikacji dla widzącego odbiorcy – na wersję wypukłą. W polskiej literaturze naukowej nie ma ścisłej terminologii i definicji tyflografiki. Najczęściej mówi się o rysunku dla niewidomych, rysunku wypukłym, rysunku brajlowskim lub rysunku dotykowo dostępnym.

Trafną definicję zaproponował Marek Jakubowski, według którego: „tyflografika to grafika dla niewidomych i słabowidzących, stanowiąca:

– graficzne odwzorowanie i przedstawienie rzeczywistości, przy zastosowaniu skali, proporcji i generalizacji, w sposób dostępny dotykowo osobom niewidomym,

– graficzne odwzorowanie i przedstawienie rzeczywistości, przy zastosowaniu skali, proporcji i generalizacji, dostępne wizualnie osobom o ograniczonej percepcji wzrokowej,

– graficzne odwzorowanie i przedstawienie rzeczywistości, przy zastosowaniu skali, proporcji i generalizacji, dostępne dotykowo i wzrokowo dla osób niewidomych i o ograniczonej percepcji wzrokowej" (Jakubowski, 2009b, s. 38).

W porównaniu z tradycyjną ilustracją książkową tyflografika rzadko stanowi typograficzną całość z tekstem; często występuje niezależnie od niego (np. albumy, atlasy). Dominuje tyflografika naukowa (w podręcznikach szkolnych) i literacka (w książkach dla dzieci) – o charakterze opisowym. Jest ściśle związana z tekstem, uzupełnia go. Nie stosuje się tyflografiki o charakterze wyłącznie ozdobnym. Tyflografika bowiem ma być pomocą dla niewidzącego odbiorcy w poznaniu, zrozumieniu i odwzorowaniu rzeczywistości (Jakubowski, 2009b).

Rozważania powyższe warto uzupełnić o pogląd Wolfganga Fromma, zdaniem którego: „rysunek dla niewidomych jest zespołem umieszczonych

na płaszczyźnie, dotykowo czytelnych linii, znaków i powierzchni o zróżnicowanej fakturze, a także bardzo spłaszczoną płaskorzeźbą lub konturem płasko-wypukłym" (Fromm, 1983, s. nlb. 3).

ILUSTRACJE DLA NIEWIDOMYCH – GENEZA I ROZWÓJ

Początków tworzenia przedstawień wypukłych szukać należy w sięgających czasów starożytnych poszukiwaniach wypukłych pism dla niewidomych, opartych na konwencji oddawania linią wypukłą (lub wklęsłą) kształtu liter łacińskich. Rozkwit poszukiwań nastąpił w czasach nowożytnych. Przykładem może tu być grawerowanie liter łacińskich na twardym podłożu: systemy Kwintyliana, Francesco Lucasa (1517 r.), Erazma z Rotterdamu (1528 r.), Pero Nexii (1542 r.), Girolamo Cardano (1550 r.); kreślenie liter łacińskich wypukłą linią ciągłą: system pisma Walentyna Haüya (1784 r.), a następnie: Françoisa Lesueura, Guille'a, Pierre-Armanda Dufaux, Jamesa Galla, Thomasa M. Lucasa, Johna Alstona (1837 r.), Williama Moona (1847 r.); wykłuwanie kształtu liter łacińskich wypukłą linią punktową: pismo Melanii de Salignac, Marii Teresy von Paradis, system pisma szpilkowego Wilhelma Kleina (1809 r.), system Johanna Georga Knie (1818 r.) (Czerwińska, 1999).

Pierwsze prace tyflograficzne podjęto w szkole dla niewidomych w Paryżu, założonej w 1784 r. Kształty liter, mapy, rysunki wytłaczano w grubym papierze i kartonie (Czerwińska, 1999; Jakubowski, 2009b).

Znacząca jest tu też działalność Marii Teresy von Paradis (1759-1824), niewidomej kompozytorki, śpiewaczki i pianistki – zafascynowanej postacią Haüya, która wykonywała: mapy wypukłe, plany, narzędzia do pisania wypukłymi literami łacińskimi (Jakubowski, 2010).

Twórcą papierowych tyflografik jest Martin Kunz (1847-1923) – szwajcarski tyflopedagog, dyrektor Zakładu dla Ociemniałych w Illzach. Jest on autorem ponad 90 opracowań tyflokartograficznych i dużej liczby nieskatalogowanych przedstawień reliefowych. Jego tyflomapy i tyflografiki były wykorzystywane jako pomoce dydaktyczne w większości zakładów dla niewidomych w Europie. Sygnowane reliefowym napisem literami łacińskimi KUNZ – ILLZACH posiadają „czarnodrukowe" napisy jednocześnie po niemiecku, francusku, angielsku i włosku. Tyflografiki te miały „skromne" opisy brajlowskie, ponieważ Kunz początkowo nie był zwolennikiem tego systemu pisma. Od 1870 r. (wystawa berlińska i paryska) tyflografiki Martina Kunza i sposoby ich wytwarzania stały się obowiązujące w Europie. Kunz stosował do tłoczenia grafik reliefowych gruby papier, karton i preszpan. Modyfikował sposoby wykonywania matryc.

Marek Jakubowski podaje, że mapa Hiszpanii (pierwsza masowo wydana tyflografika) została wytłoczona za pomocą dwóch płatów blachy miedzianej, w których (m.in. metodą „czekanki") ulokowano przedstawie-

nie reliefowe tematu. Matryce wykonywano również z gliny i gipsu oraz mieszanek tych materiałów, z drewna gruszkowego, metodą rzeźbienia oraz uzupełniania wklejanymi tkaninami o jednoznacznych strukturach. Podjęto próby stosowania elementów kauczukowych na drewnianej płaskorzeźbie oraz galwanoplastyki. Z czasem zaczęto wykonywać matryce technologią mieszaną, tj. stosując elementy m.in.: metalowe, drewniane, gipsowe, włókninę. Ilustracje Kunza były przedmiotem dyskusji na kongresie nauczycieli ze szkół dla niewidomych w 1895 r. w Monachium, zakończonej wnioskiem przyznającym rysunkowi wypukłemu duże znaczenie dydaktyczne. Z map i rysunków wytwarzanych przez M. Kuntza korzystano w wielu europejskich zakładach dla niewidomych (także we Lwowie, Bydgoszczy i Wrocławiu).

Następca Martina Kunza, K. Przyrembel, związany z Blindenstudienanstallt Breslau (Wrocław), opracował metodę wykonywania lutowanych matryc metalowych i tłoczenia z nich map tyflologicznych na preszpanie. Wydany przez niego w 1932 r. *Atlas świata* – jest uznawany za wzorcowe wydawnictwo tyflokartograficzne (Jakubowski, 2009a).

Egzemplarze historycznych i współczesnych tyflografik przechowywane są w muzeach tyflologicznych, archiwach, bibliotekach zagranicznych i krajowych ośrodków dla niewidomych (Marburg, Praga, Brno, Berlin, Lipsk, Paryż, Wiedeń, Louisville, Ottawa, Owińska k. Poznania, Laski k. Warszawy). Niestety, bardzo często składowane są w niewłaściwych warunkach lokalowych (piwnice, strychy), nie są inwentaryzowane. Ich wartość historyczna i tyflopedagogiczna jest niedoceniana.

W latach 80. XX w. w polskich ośrodkach szkolno-wychowawczych dla niewidomych pojawiły się urządzenia do tłoczenia rysunków w plastiku (tzw. brajlony). Tworzeniem grafik za ich pomocą zajęli się nauczyciele przedmiotów (Talukder, 2009).

Wymagało to wiele czasu i cierpliwości, dlatego tych pomocy wytwarzano mało. Jedynie Ośrodek w Laskach posiada do dziś sprawne urządzenia do tłoczenia, jak i setki matryc, które są efektem długoletniej pracy Elżbiety Iwańskiej; jej wiedza i doświadczenie miały znaczący wpływ na opracowanie zasad tworzenia rysunku wypukłego.

Trzeba tu również zaznaczyć, że polskie instytucje dla niewidomych otrzymywały na przełomie XX i XXI w. tyflomapy i tyflografiki z: Holandii, Danii, Szwecji, Norwegii i Niemiec.

Wraz z rozwojem technologii termoformowania pojawiły się urządzenia, które pozwalały na wykonywanie tyflografik o rozmiarach A3, A2 i większych. W ten sposób przygotowano w wydawnictwie dla niewidomych w Lipsku *Atlas świata*, czy też tyflomapy w Polskim Związku Niewidomych, przy współpracy z Państwowym Przedsiębiorstwem Wydawnictw Kartograficznych (aktualnie Główny Urząd Geodezji i Kartografii) (*Atlas…*, 2004; *Atlas…*, 2006).

W 2005 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej wyposażyło ośrodki dla dzieci niewidomych w urządzenia do tworzenia rysunków na papierze eksplozyjnym – drukarki laserowe, wygrzewarki, komputery z oprogramowaniem graficznym. Niestety, tyflopedagodzy nie przejawiali większego zainteresowania tworzeniem tyflografik.

Ogromne znaczenie dla rozwoju polskiej tyflografiki ma działalność siostry Elżbiety Więckowskiej z Zakładu dla Niewidomych w Laskach. Przypisuje ona ilustracji wypukłej duże znaczenie w edukacji i rewalidacji niewidomego dziecka. Opracowała zasady adaptacji rysunku na potrzeby niewidomego odbiorcy (Więckowska, 2009b; Więckowska, red., 2011; Chojecka & in., 2008). Materiały do nauki orientacji przestrzennej, redagowane pod kierunkiem s. Więckowskiej, szereg pozycji wydanych przez Studio Tyflografiki w Owińskach – to tyflografika poprawna merytorycznie i technicznie, a więc taka, której gromadzenie przez biblioteki publiczne, pedagogiczne, naukowe jest merytorycznie uzasadnione.

Aktualnie stosuje się technologię termoformowania próżniowego w materiałach transparentnych z pełnokolorowym poddrukiem. W poznańskim Studio Tyflografiki, pod kierunkiem Marka Jakubowskiego, opracowano nowatorskie technologie wykonywania matryc do tłoczeń tyflograficznych z termo- i duroplastów oraz żywic syntetycznych; opracowano sposób wykonywania matryc 3D, co pozwoliło na masowe wydawanie publikacji tyflokartograficznych i tyflograficznych.

W technologii tej wykonano (w nakładach 1000-2000 egz.) mapy tyflologiczne Poznania, Krakowa oraz plany reliefowe dla ogrodów botanicznych w Bolestraszycach, Powsinie i Bucharzewie. Wykonano ok. 100 przedstawień różnego rodzaju obiektów architektonicznych, w łącznym nakładzie kilku tysięcy egzemplarzy; opracowano obiekty z Poznania, Płocka, Warszawy oraz najbardziej zaawansowane technologicznie – z Krakowa, Tarnowa, Wrocławia i Nowego Sącza. Wyprodukowano m.in. reliefowe publikacje książkowe *Moje ciało*, *Zwierzęta lasu polskiego*, *Polskie ptaki*. Wydano również podręczniki do nauki orientacji przestrzennej oraz wypukłe gry edukacyjne (Jakubowski, 2009b; 2009c).

W wyniku prac zespołu eksperckiego, w skład którego wchodzili dyrektorzy specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych dla dzieci niewidomych i/lub słabowidzących, przedstawiciele uczelni wyższych wykonujących adaptacje podręczników na zlecenie MEN (Uniwersytet Warszawski, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet Łódzki), Polskiego Związku Niewidomych i Ośrodka Rozwoju Edukacji, wypracowane zostały ujednolicone zasady adaptacji podręczników i ilustracji dla niewidomych:

1. Instrukcja tworzenia i adaptowania ilustracji i materiałów tyflograficznych dla uczniów niewidomych, opracowana przez zespół tyflopedagogów ze Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych w Polsce: Bydgoszcz, Kraków, Laski, Owińska 2011;

2. Zasady tworzenia i adaptowania grafiki dla uczniów niewidomych, opracowane przez nauczycieli Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych dla Niewidomych i Słabowidzących w Polsce. Bydgoszcz, Laski, Łódź 2011 (*Adaptacja podręczników…*, 2016).

Dostępność materiałów instrukcyjnych z zakresu tworzenia tyflografiki oraz urządzeń technicznych do jej produkcji stwarza bibliotekom warunki do tworzenia reprezentacji wypukłych na indywidualne zamówienia użytkowników.

SYSTEMATYZACJA TYFLOGRAFIKI

Badania nad genezą i rozwojem tyflografiki pozwalają dokonać jej systematyzacji.

Szczegółowej klasyfikacji, według 14 kategorii podziału, dokonał M. Jakubowski. Do najistotniejszych (ze względu na praktykę biblioteczną) należą kategorie podziału tyflografiki:

a) ze względu na wykonawcę i odbiorcę na:
   – wykonywane dla niewidomych i słabowidzących,
   – wykonywane przez niewidomych i słabowidzących;
b) ze względu na sposób wykonania na:
   – wykonywane ręcznie (jednostkowe egzemplarze),
   – wykonywane mechanicznie (możliwość nieskończonej lub bardzo wielkiej ilości powtórzeń rysunku dotykowego);
c) ze względu na trwałość na:
   – nietrwałe (jednorazowe),
   – trwałe czasowo,
   – bardzo trwałe;
d) ze względu na dostępność na :
   – powszechnie dostępne,
   – trudno dostępne lub niedostępne;
e) ze względu na miejsce wykonania na:
   – krajowe,
   – zagraniczne;
f) ze względu na rodzaj odbiorcy na:
   – dla niewidomych,
   – dla słabowidzących,
   – uniwersalne;
g) ze względu na sposób wydania na:
   – jednostkowe karty z przedstawieniem tyflograficznym,
   – albumy,
   – atlasy,
   – książki ilustrowane,
   – metalowe odlewy tyflografiki;

h) ze względu na wysokość nakładu na:
   – wysokonakładowe – tworzące rodzaj konkretnego standardu na terenie danego kraju w sensie ujednolicenia konkretnego rodzaju przedstawienia tyflograficznego,
   – niskonakładowe – nietworzące standardów (Jakubowski, 2009b).

Badania M. Jakubowskiego pozwoliły również wyodrębnić 23 technologie wykonywania tyflografik, wśród których do najbardziej zaawansowanych należą: tłoczenie w plastiku (termouwypuklanie), drukowanie w technice fleksograficznej, drukowanie w sitodruku wypukłym, uwypuklanie na papierze pęczniejącym, drukowanie farbami gumowanymi, drukowanie klejowe z fakturowaniem spylonymi tkaninami (flock), wykonywanie tyflografik na mechanicznych ekranach dotykowych, wykonywanie tyflografik w technologii płukania polimerowego, wykonywanie tyflografik w technologii odlewu w polimerze lub masach plastycznych, tyflografika z syntezą mowy – audio touch (Jakubowski, 2009b).

Zaprezentowana powyżej systematyka może okazać się przydatna w procesie gromadzenia i opracowania (alfabetycznego i rzeczowego) tyflografiki jako alternatywnego materiału bibliotecznego.

TYFLOPSYCHOLOGICZNE PODSTAWY TWORZENIA TYFLOGRAFIKI

U podstaw tworzenia, gromadzenia, opracowania i udostępniania alternatywnych materiałów bibliotecznych znajdować powinna się wiedza tyflopsychologiczna, dotycząca specyfiki procesów poznawczych u osób z niepełnosprawnością wzroku. Na tej wiedzy oparte są zasady tworzenia prawidłowych rysunków dla niewidomych oraz ich odczytywania dotykowego.

Brak wzroku zakłóca zarówno poznanie bezpośrednie, jak i pośrednie. Podstawowym mechanizmem poznawania rzeczywistości przez niewidomych jest zjawisko kompensacji. W obrębie kompensacji poznawczej (kognitywnej) szczególnego znaczenia nabiera kompensacja zmysłów (sensoryczna), tłumaczona teorią tworzenia się dynamicznych układów strukturalnych w obrębie I i II układu sygnałowego (Grzegorzewska, 1964).

W przypadku braku zmysłu wzroku, jego rolę przejmują zmysły: dotyku, słuchu, węchu, smaku itp.

Szczególne znaczenie w percepcji i recepcji tyflografiki ma zmysł dotyku. Dotyk odbiera wrażenia: twardość, miękkość, gładkość, szorstkość. Pozwala poznać wielkość i kształt (niedokładnie). Jest zmysłem sekwencyjnym (wrażeń sukcesywnych), kontaktozmysłem (zmysł bliskonośny), zmysłem detekcyjnym, skórnym (obok zmysłu temperatury i bólu). W porównaniu ze wzrokiem, trudniej percypuje linię ciągłą; jest zmysłem wrażeń przerywanych. Percepcja dotykowa powierzchni gładkiej jest trudniejsza niż punktów wypukłych. W jednym akcie postrzegania dotykowego percepo-

wanych jest maksymalnie 6 elementów prostych. Łatwiej postrzegane są wrażenia uporządkowane niż bezładne. Dotyk dzieli się na syntetyczny (bierny) – służący tworzeniu ogólnych obrazów, schematów przedmiotów, analityczny (czynny) – pozwalający badać szczegóły przedmiotów, obejmujący – służący tworzeniu wyobrażeń trójwymiarowych i względny – ułatwiający powstawanie wyobrażeń przestrzennych. Połączenie wrażeń dotykowych i kinestetycznych pozwala na odbiór właściwości przedmiotu: szorstkość, gładkość, elementarne cechy przestrzenne (długość, szerokość, wysokość, kierunek), wielkość i kształt (Pilecka, 1987; Majewski, 2002; Czerwińska, 2004).

Dzięki schematom dotykowym, możliwe jest tworzenie wyobrażeń przedmiotów. M. Grzegorzewska wyróżniła schematy dotykowe ogólne (tworzenie wyobrażenia przedmiotu na podstawie percepcji dotykowej charakterystycznych jego elementów) i formy (tworzenie wyobrażenia przedmiotu na podstawie dokładnej percepcji dotykowej jego wybranego, dostępnego fragmentu) (Grzegorzewska, 1964).

Wyobrażeniom dotykowym towarzyszą wyobrażenia kinestetyczne, odnoszące się głównie do stosunków czasowych, wspomagające tworzenie się wyobrażeń przestrzennych, będących sumą wyobrażeń przedmiotów, znajdujących się w przestrzeni. Wyobrażenia przestrzenne są rezultatem percepcji takich właściwości, jak: rozciągłość, kształt przestrzeni, kierunek, forma, położenie, głębokość, ruch. Wyobrażenia przestrzenne niewidomych są trójwymiarowe (Pilecka, 1987; Majewski, 2002; Czerwińska, 2004).

Czytanie rysunku jest działaniem w przestrzeni: niewidomy przesuwa palce po powierzchni arkusza. Istotną trudnością jest tutaj ograniczenie pola obserwacji dotykowej i niemożność zastosowania struktury liniowej, jak przy czytaniu tekstu. Niewidomy dotyka niewielkiego fragmentu rysunku; przesuwając palce, zapoznaje się z kolejnymi jego fragmentami. Objęcie wyobraźnią całości rysunku wymaga dużego wysiłku i wyćwiczenia, gdyż rysunek wypukły nie jest dla niewidomego podobny do przedmiotu, lecz „opowiada" o tym przedmiocie; wrażenia odbierane końcami palców podczas odczytywania wypukłego obrazka przedmiotu są zupełnie inne, niż wrażenia odbierane przy oglądaniu prawdziwego przedmiotu za pomocą dotyku obejmującego. Niewidomy nie uczy się spontanicznie konwencji rysunkowych; podlegają one świadomemu wyuczeniu (Chojecka & in. 2008).

W świetle powyższego, prawidłowo wykonana tyflografika musi być opracowana (poddana adaptacji). Jest to proces przeredagowania prezentacji płaskiej do postaci wypukłej, polegający na:

1. Zmianie konwencji – sposobu przedstawienia. Niewidomym dostępne są następujące konwencje rysunków: rysunek geometryczny figur płaskich oraz rysunek konstrukcyjny na płaszczyźnie; rysunek ilustracyjny w konwencji rzutu prostokątnego (widok), bez zbędnych szczegółów;

rzut przedmiotu na jedną, dwie i trzy płaszczyzny; scena – rysunek kilku przedmiotów, nie zasłaniających jeden drugiego; rysunek przedmiotu w przekroju; plan izby, budynku, terenu, miasta; mapa w dowolnej skali i odpowiednim poziomie generalizacji; wykres zależności funkcyjnej; diagram; rysunek wektorowy, schemat elektryczny, schemat komunikacyjny.

Niedostępnymi konwencjami są: rzut ukośny (widok z lotu ptaka) i perspektywa zbieżna (Chojecka & in. 2008).

2. Zmianie skali – powiększenie obrazu czytelnego dla widzących.
3. Zmianie poziomu generalizacji – uszczegółowienia, (rezygnacja z mniej istotnych treści).
4. Podziale treści ilustracji na kilka prezentacji tego samego obiektu, wykonanych w tej samej lub w innej niż oryginał konwencji.
5. Zmianie linii, znaków i kolorów oryginalnego rysunku – na zróżnicowane linie, faktury powierzchniowe, inne oznaczenia wypracowane i sprawdzone wcześniej (opracowanie tyflograficzne).
6. Uproszczeniu rysunku do prezentacji czytelnej dotykiem i uzupełnieniu jej opisem (Chojecka & in. 2008).

Tyflografika powinna być czytelna, czyli wypukłości kształtów, punktów, znaków, linii oraz faktur określających wyróżnione powierzchnie – muszą być łatwo rozpoznawane dotykowo. nie stosuje się punktów, linii wklęsłych.

Zaleca się, aby tyflografika była użyteczna – nie należy produkować ilustracji nie przekazujących użytkownikowi żadnych informacji. Ozdobniki, cienie i inne urozmaicenia, atrakcyjne estetycznie w odbiorze wzrokowym, dla osoby niewidomej i słabowidzącej są przeszkodą w czytaniu.

Tyflografika musi mieć umowny znak, określający prawidłowe zorientowanie arkusza.

Tyflografika powinna „opowiadać" o przedmiocie, a nie być podobna do przedmiotu, a zatem – musi mieć wartość poznawczą.

Wielkość tyflografiki powinna wynikać z zależności: im mniejsza tyflografika – tym łatwiej ją przeczytać, objąć wyobraźnią; im bogatsza treść tyflografiki – tym większe muszą być jej wymiary.

Użyteczne jest łączenie tyflografik w albumy lub atlasy o określonej tematyce, gdyż ułatwia zachowanie porządku w zbiorach. Tomy nie mogą jednak być grube i ciężkie, gdyż utrudnia to operowanie nimi. Najkorzystniejsze wydaje się gromadzenie zbiorów tyflografik w formie cienkich zeszytów, których okładki zapobiegną szybkiemu niszczeniu materiałów, a rozmiar nie utrudni posługiwania się nimi (Chojecka & in., 2008; Więckowska, 2009b; Więckowska, red., 2011).

Podstawowa wiedza tyflopsychologiczna na temat specyfiki procesów poznawczych u osób z głęboką niepełnosprawnością wzroku i wynikające z niej zasady tworzenia tyflografiki – wskazują na znaczenie rysunku wypukłego jako nośnika informacji, którego udostępnianie w bibliotekach jest bezspornie wskazane.

ZAKOŃCZENIE

Tyflografice przypisuje się cele poznawcze, kształcące, wychowawcze, rozrywkowe i rehabilitacyjne. Prawidłowo zredagowana i wyprodukowana tyflografika informuje bowiem o pojęciach przestrzennych (pojęcia geometryczne i z zakresu orientacji), o kształtach przedmiotów (widok, rzut, rzuty, przekrój), o relacjach przestrzennych między przedmiotami (plan, mapa). Pełni istotną rolę w przekazywaniu informacji o obiektach i zjawiskach, niemożliwych do bezpośredniego poznania dotykowego (zbyt małe, zbyt delikatne, za duże, niebezpieczne, lub poruszające się) (Więckowska, red., 2011).

Podstawowym warunkiem użyteczności grafik dotykowych jest edukacja graficzna niewidomych, zmierzająca do nauczenia „języka" grafiki (Więckowska, 2009b).

Niestety, nauczanie rysunku w polskich szkołach dla niewidomych nie jest powszechne. W wielu krajach rysunek wypukły dla dzieci niewidomych wprowadza się już od piątego roku życia. Opracowuje się książeczki rozrywkowo-edukacyjne. Tymczasem polscy niewidomi funkcjonują w „paradoksie informacyjno-komunikacyjnym". Posługują się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, a jednocześnie nie potrafią odczytywać najprostszej grafiki dotykowej, co prowadzi do wykluczenia informacyjnego.

Przygotowanie niewidomych do samodzielnego życia w społeczeństwie wymaga wczesnego ćwiczenia umiejętności odczytywania i rozumienia rysunku (Chojecka & in., 2008).

W obliczu nakreślonej sytuacji, wprowadzenia i upowszechnienia wymagają zasady redagowania ilustracji dostosowanej do odczytu dotykiem i słabym wzrokiem.

Zadaniem dla bibliotekarzy, we współpracy z tyflopedagogami, powinno być stworzenie centralnej bazy poprawnie zredagowanych tyflografik – dostępnej dla edukatorów, rehabilitantów, rodziców dzieci niewidomych i samych osób z niepełnosprawnością wzroku.

Niewątpliwie należy popierać tworzenie edukacyjnej i rozrywkowej książki dla osób niewidomych i słabowidzących (zwłaszcza dzieci), bogato ilustrowanej za pomocą prawidłowo zredagowanej i wytworzonej tyflografiki. Lektura takich publikacji książkowych umożliwi efektywną edukację i rehabilitację oraz inkluzyjne uczestnictwo osób z niepełnosprawnością wzroku we współczesnym życiu społecznym i kulturalnym.

Do rozwoju tyflografiki w Polsce wydatnie przyczynić się może środowisko bibliotekarskie. Objęcie tyflografiki procesem gromadzenia zbiorów (włączenie jej do materiałów alternatywnych) – uczyni ją bardziej dostępną niepełnosprawnym wzrokowo użytkownikom, ich opiekunom, edukatorom, rehabilitantom. Wykorzystanie tyflografiki (plany, makiety wypu-

kłe) w informowaniu o przestrzeni bibliotecznej i okołobibliotecznej ułatwi niewidzącym użytkownikom orientację przestrzenną i samodzielne poruszanie się w bibliotece i w jej pobliżu. Bibliotekarze obsługujący użytkowników z niepełnosprawnością wzroku mogą stać się znawcami ich potrzeb w zakresie materiałów tyflograficznych; wiedza ta jest niezwykle cenna dla profesjonalnych producentów tego typu publikacji. Przy odpowiednim wyposażeniu technicznym i wiedzy tyflopsychologicznej bibliotekarze mogą sami wytwarzać proste rysunki wypukłe, książeczki dotykowe dla niewidomych dzieci, zaspokajając doraźne potrzeby swoich użytkowników. Kompetencje bibliotekarskie są niezbędne w profesjonalnym katalogowaniu rozproszonej produkcji wydawnictw tyflograficznych – polskich i zagranicznych, historycznych i współczesnych.

Tyflografika jest szansą dla książki niewidomego oraz jej użytkowników – pozostaje sposobem na pełnoprawną obecność niewidomych w świecie informacji. W realizacji tej szansy niebagatelną rolę mają bibliotekarze.

BIBLIOGRAFIA

Adaptacja podręczników [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.ore.edu.pl> (Wydziały ORE → Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych → Adaptacja podręczników).

Atlas Geograficzny Europy. Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Polski Związek Niewidomych 2006.

Atlas Geograficzny Polski. Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Polski Związek Niewidomych 2004.

Bendych, Ewa (1994). Badania nad rysunkiem niewidomego dziecka. Cz. 1. *Szkoła Specjalna*, nr 5, s. 276-287.

Bendych, Ewa (1995a). Badania nad rysunkiem niewidomego dziecka. Cz. 2. *Szkoła Specjalna*, nr 1, s. 3-15.

Bendych, Ewa (1995b). Badania nad rysunkiem niewidomego dziecka. Cz. 3. *Szkoła Specjalna*, nr 3, s. 141-153.

Cackowska, Maria (2009). Czym jest książka obrazkowa? O pojmowaniu książki obrazkowej w Polsce. Cz. 1. *Ryms – Kwartalnik o Książkach dla Dzieci i Młodzieży*, nr 5, s. 9 [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://ryms.pl/artyuLszczegoly/12/index.html>.

Cackowska, Maria (2009). Czym jest książka obrazkowa? O pojmowaniu książki obrazkowej w Polsce. Cz. 2. *Ryms – Kwartalnik o Książkach dla Dzieci i Młodzieży*, nr 6, s. 14-16 [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://ryms.pl/artyuLszczegoly/12/index.html>.

Cackowska, Maria (2009/2010). Czym jest książka obrazkowa? O pojmowaniu książki obrazkowej w Polsce. Cz. 3. *Ryms – Kwartalnik o Książkach dla Dzieci i Młodzieży*, nr 8, s. 12-13 [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://ryms.pl/artyuLszczegoly/12/index.html>.

Chojecka, Anna; Magner, Marian; Szwedowska, Elżbieta; Więckowska, Elżbieta (2008). *Nauczanie niewidomych dzieci rysunku: Przewodnik dla nauczyciela*. Laski: TOnO.

Cybulski, Radosław (1986). *Książka współczesna: Wydawcy, rynek, odbiorcy*. Warszawa: PWN.

Czerwińska, Małgorzata (1999). *Pismo i książka w systemie Louisa Braille'a w Polsce. Historia i funkcje rewalidacyjne*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Czerwińska, Małgorzata (2004). *Niewidomy. W: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 3: M-O. Warszawa: Wydaw. Akademickie „Żak", s. 685-693.

Czerwińska, Małgorzata (2015). Early support in the development of blind children by means of a Braille system and tactile books. W: *Early support for a Child with a Disability in the Polish and International Perspective.* Eds. J. Bąbka, A.I. Brzezińska. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, s. 112-130.

Fedorowicz, Małgorzata (2002). *Specjalne materiały czytelnicze dla osób niepełnosprawnych: Zarys dziejów, formy, obieg społeczny*. Toruń: Wydaw. UMK.

Fedorowicz-Kruszewska, Małgorzata; Cyrklaff, Magdalena J. (2016). *Media w środowisku osób zagrożonych wykluczeniem społecznym*. Toruń: Wydaw. WSB.

Fromm, Wolfgang (1983). Zasady i metody percepcji rysunków wypukłych. *Review of European Blind*, nr 4 (XLII) (mps tłum. pol., Bibl. Tyfl., Laski).

Głombiowski, Karol (1980). *Książka w procesie komunikacji społecznej*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydaw. Polskiej Akademii Nauk.

Głombiowski, Karol (1985). *Teoria i metodologia nauki o książce*. Gdańsk: Wydaw. Uniwersytetu Gdańskiego.

Grzegorzewska, Maria (1964). *Wybór pism*. Warszawa: PWN.

J. W. (Janina Wiercińska) (1982). Ilustracja. W: *Współczesne polskie drukarstwo i grafika książki: Mały słownik encyklopedyczny*. Red. B. Kleszczyński, K. Racinowski. Wrocław: „Ossolineum", s. 109-112.

Jakubowski, Marek (2009a). Trwałe tyflografiki na nietrwałym papierze. *Tyfloświat*, nr 4 (6), s. 48-54 [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.firr.org.pl/uploads/PUB/Tyfloswiat_4_2009_0.pdf>.

Jakubowski, Marek (2009b). Tyflografika – historia i współczesność, metody i technologie. *Tyfloświat*, nr 1(3), s. 36-40 [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.firr.org.pl/uploads/PUB/Tyfloswiat-01_2009.pdf>.

Jakubowski, Marek (2009c). Tyflografika – ksero dla niewidomych. *Tyfloświat*, nr 2 (4), s. 8-11 [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.tyfloswiat.pl/files/Tyfloswiat_2_2009_1.pdf>.

Jakubowski, Marek (2010). Zrób to sam – narzędzie do tworzenia tyflografik. *Tyfloświat*, nr 1 (7), s. 32-43 [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.firr.org.pl/uploads/PUB/tyfloswiat_1_2010_0.pdf>.

Kaczmarek, Anna, red. (2003). *Nowoczesne techniki kształcenia dzieci niewidomych i słabowidzących. Europejska Konferencja, Owińska, 25-26.04.2003 r.* Poznań: Wydaw. eMPi2.

Kazanowska, Bożena (2012). Książki dotykowe dla małych dzieci – czyli zrób to sam. W: *Jak przygotować niewidome dziecko do nauki Brajla? Przewodnik dla rodziców i nauczycieli.* Red. M. Paplińska. Warszawa: Fundacja Polskich Niewidomych i Słabowidzących „Trakt", s. 96-104.

Komza, Małgorzata (1987). *Mickiewicz ilustrowany*. Wrocław: „Ossolineum".

Lachów, Wola N (1978). *Szkice z teorii sztuki książki*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydaw. Polskiej Akademii Nauk.

Lewandowicz-Nosal, Grażyna (2012). *Od czterech do sześciu: Książki dla przedszkolaka*. Warszawa: Wydaw. SBP.

Majewski, Tadeusz (2002). *Tyflopsychologia rozwojowa: Psychologia dzieci niewidomych i słabowidzących*. Warszawa: PZN.

Malinowska, Tekla; Syta, Ludwik (1981). *Redagowanie techniczne książki*. Warszawa: WNT.

Mendruń, Józef; Oleksiak, Elżbieta, red. (2010). Tyflokartografia. *Przegląd Tyflologiczny*, nr 1-2 (40-41).

Migoń, Krzysztof (2003). Bibliologiczne problemy książki ilustrowanej. W*: Sztuka książki: Historia – teoria – praktyka*. Red. M. Komza. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 13-34.

Pilecka, Władysława (1987). Wybrane zagadnienia tyflopsychologii. W: *Psychologia defektologiczna.* Red. A. Wyszyńska. Warszawa: PWN, s. 85-113.

Skierkowska, Elżbieta (1969). *Współczesna ilustracja książki*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.

Słońska, Irena (1977). *Psychologiczne problemy ilustracji dla dzieci*. Warszawa: PWN.

Szuman, Wanda (1967). *O dostępności rysunku dla dzieci niewidomych*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.

Talukder, Alina (2009). Życie dziecka bez obrazków. *Tyfloświat*, nr 1(3), s. 36-40 [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.firr.org.pl/uploads/PUB/Tyfloswiat-01_2009.pdf>.

Talukder, Alina; Jakubowski, Marek (2003). *Technologia tworzenia map i planów wypukłych dla niewidomych i słabowidzących*. Owińska: Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych.

Vrtel-Wierczyński S. (1951). *Teoria bibliografii w zarysie*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Wiercińska, Janina (1986). *Sztuka i książka*. Warszawa: PWN.

Więckowska, Elżbieta (2009a). Tyflografika. *Szkoła Specjalna*, nr 1, s. 53-65.

Więckowska, Elżbieta (2009b). Zasady redagowania tyflografiki. *Tyfloświat*, nr 3(5), s. 7–13 [online], [dostęp: 20.05.2016]. Dostępny w WWW: <http://www.firr.org.pl/uploads/PUB/Tyfloswiat-03_2009.pdf>.

Więckowska, Elżbieta (2011). Tyflografika – konieczność czasu. W: *Środowisko Lasek w perspektywie historii i chrześcijańskiej myśli pedagogicznej*. Red. J. Placha. Warszawa: Wydaw. UKSW, s. 283-291.

Więckowska, Elżbieta, red. (2011). *Instrukcja tworzenia i adaptowania ilustracji i materiałów tyflograficznych dla uczniów niewidomych*. Opracowana na zlecenie Departamentu Zwiększania Szans Edukacyjnych Ministerstwa Edukacji Narodowej, przez zespół tyflopedagogów ze Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych w Polsce w składzie: Marek Jakubowski (Owińska) , Krystyna Kauba (Laski), Leszek Ogórek, Jolanta Ogórek (Kraków), Iwona Pawłowska (Warszawa), Alina Talukder (Owińska), s. Elżbieta Więckowska (Laski). Bydgoszcz, Laski, Kraków, Owińska (mps, Bibl. Tyfl., Laski).

Artykuł wpłynął do Redakcji 28 marca 2017 r.

Małgorzata Czerwińska
The University of Zielona Góra
e-mail: gosiajoanna@wp.pl

TACTILE GRAPHICS – AN OPPORTUNITY FOR A NEW SHAPE OF BOOKS FOR THE VISUALLY IMPAIRED AND THE PRESENCE OF THEIR USERS IN THE INFORMATION WORLD? REFLECTIONS ON THE BOOK STUDIES AND TACTILE GRAPHICS

KEYWORDS: Tactile graphics. Illustration. Raised representation. The blind. Cognitive processes. Education. Rehabilitation.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The article is intended to present and systematize basic knowledge in the area of tactile graphics, that is, palpable representation of signs for the visually impaired, psychological conditions of its design, production and application in the processes of education and rehabilitation and its inclusive role in the social involvement of the visually impaired, including their access to information and cultural resources. The author wants to introduce the issue of tactile graphics and raised graphic representation as the elements of books for the blind into the area of book studies. **Research methods** – Published and unpublished sources and the participant observation was used to present a comparison of concepts and terms from the area of traditional book illustration and tactile graphics. **Results and conclusions** – The origins and evolution of tactile graphics around the world and in Poland were described with focus on the significance of Martin Kunz's activity in this area. The contemporary systematization of tactile graphics was presented. Referring to the basic psychological knowledge on the cognitive processes of the blind, the author discussed key rules for developing correct tactile representations. The article ends with a list of postulates the implementation of which guarantees that tactile graphics performs its cognitive, entertaining, informative, educating and rehabilitating functions.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2017 z. 2
PL ISSN 0033-202X

MONIKA BIESAGA
Instytut Judaistyki
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: monikabiesaga@gmail.com

HANTBUCH FAR BIBLIOTEKN – PODRĘCZNIK DLA BIBLIOTEK ŻYDOWSKICH Z OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

Monika Biesaga, doktorantka na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę doktorską na temat żydowskich bibliotek publicznych w międzywojennej Polsce. Ukończyła studia magisterskie na kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo (Uniwersytet Jagielloński, 2012) oraz judaistyka (Uniwersytet Jagielloński, 2013). Stypendystka m.in. Israeli Government, Rothschild Foundation (HaNadiv) Europe oraz Center for Urban History of East Central Europe. Obecnie pracuje na stanowisku Reference Specialist w British Library w Londynie.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteki żydowskie. Biblioteki robotnicze. Podręczniki dla bibliotek – Polska – 1918-1939.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – W artykule omówiony został prawdopodobnie jedyny podręcznik dla bibliotek żydowskich, który został opublikowany w międzywojennej Polsce. *Hantbuch far bibliotekn* (pol. Podręcznik dla bibliotek) został napisany w języku jidysz przez I. Rauchfleischa oraz dr. L. Weissa i wydany przez Towarzystwo Kursów Wieczorowych dla Robotników (TKWdR) w 1929 r. w Warszawie. W zamyśle autorów przeznaczony miał być dla żydowskich bibliotek robotniczych. **Metody badań** – W artykule dokonano analizy zawartości podręcznika, przedstawiając pokrótce treść każdego rozdziału. **Wyniki i wnioski** – Przeprowadzona analiza treści podręcznika pozwoliła stwierdzić, że wprawdzie była to publikacja przeznaczona dla bibliotek robotniczych, ale służyć mogła również jako poradnik dla każdego typu biblioteki, gdyż zawiera wiele ogólnych wskazówek i informacji, a także obszerny aneks z gotowymi wzorami dokumentów.

Zawód bibliotekarza w dzisiejszym tego słowa znaczeniu zaczął się kształtować w XVIII w. Do tego czasu mówimy raczej o profesji lub zajęciu, którym

najczęściej zajmowały się osoby posiadające wykształcenie humanistyczne. W 1876 r. w Stanach Zjednoczonych powstało pierwsze stowarzyszenie bibliotekarzy na świecie – American Library Association (ALA) oraz zaczęto wydawać fachowe czasopismo „American Library Journal" (w 1877 r. tytuł zmieniono na „Library Journal"). W 1887 r. Melvil Dewey założył pierwszą na świecie szkołę bibliotekarską – School of Library Economy (Thomison, 1978, p. 1, 10, 30). Zawód bibliotekarza formował się na ziemiach polskich w okresie zaborów i ostatecznego kształtu nabrał dopiero w 20-leciu międzywojennym (Włodarczyk, 1988; 1990). W tym okresie głównymi pomocami metodologicznymi były czasopisma fachowe, a w procesie kształcenia bibliotekarzy korzystano głównie z prac częściowo omawiających zagadnienia z zakresu nauki o bibliografii, bibliotece i książce (np. *Przewodnika dla korzystających z bibliotek* Józefa Grycza, czy *Życia książki* Jana Muszkowskiego) albo prac zagranicznych uczonych (na język polski został przetłumaczony w 1938 r. *Praktyczny podręcznik bibliotekarza* Leo Crozeta) (Gaca-Dąbrowska, 1983, s. 171-172). Organizowano także okresowe kursy doszkalające. Planowano wydanie podręcznika, ale pomysł ten do wybuchu II wojny światowej pozostał niezrealizowany. Jedyną publikacją o charakterze podręcznika, przeznaczoną jednak tylko dla bibliotek wojskowych, jest wydany w 1929 r. *Podręcznik bibliotekarski dla kierowników bibliotek wojskowych* autorstwa Mariana Łodyńskiego, Jana Niezgody i Wiktora Kochanowskiego.

Z podobnymi problemami natury metodologicznej borykały się w okresie międzywojennym również biblioteki żydowskie, które wówczas przeżywały swój największy rozwój. Według ogólnopolskiego spisu bibliotek przeprowadzonego w 1929 r. w Polsce znajdowało się 748 bibliotek żydowskich, co stanowiło 8,8% wszystkich placówek bibliotecznych. Była to trzecia największa sieć biblioteczna po polskiej (6289 placówek – 73,7%) i ukraińskiej (1214 placówek – 14,4%). Jeśli jednak przyjrzeć się liczbie książek, która w bibliotekach żydowskich wynosiła ponad 860 tys., daje to drugi pod względem wielkości księgozbiór, zaraz po polskim (biblioteki ukraińskie, choć przeważające liczebnie posiadały w swych zbiorach nieco ponad 265 tys., czyli 4,3%) (*Bibljoteki…*, 1932, s. XXV).

Wiele bibliotek żydowskich w tym okresie zakładanych było przez organizacje i stowarzyszenia, które rekrutowały bibliotekarzy spośród swoich członków. Często były to osoby przypadkowe, które pracowały w bibliotece jako wolontariusze, bez odpowiedniego przygotowania metodologicznego. Na tym właśnie polu, jedną z pierwszych inicjatyw podjęło Stowarzyszenie Kultur-Lige[1], które w 1925 r. rozpoczęło wydawanie miesięcznika recen-

[1] Stowarzyszenie Kultur-Lige (właśc. Liga Kultury Proletariackiej; także: Liga Kultury Żydowskiej) – organizacja kulturalno-oświatowa założona w Kijowie w 1917 r., związana z kołami jidyszystycznymi oraz z Bundem. W Polsce organizacja została zawiązana w 1922 (bądź 1921) i zarejestrowana w 1926 r. Kultur-Lige miała swoje oddziały terenowe w całej Polsce, zwłaszcza tam gdzie liczniejszy był proletariat żydowski.

zyjnego w języku jidysz pt. „Buch un Lezer"[2] (Książka i Czytelnik). W sumie ukazały się jednak tylko trzy numery. Kolejną inicjatywą Kultur-Lige było wydanie w 1929 r. katalogu wzorcowego dla bibliotek ludowych w języku jidysz pt. *Dos Jidisz Buch* (Książka Żydowska) oraz w języku polskim pt. *Książka polska w bibliotece żydowskiej*. Ponadto, informacje o bibliotekach i książkach można był także znaleźć na łamach czasopism – żydowskich i polskich. Przykładowo, w latach 1922-1929 Kultur-Lige wydawało dwumiesięcznik w języku jidysz pt. „Bicher-Welt" (Świat Książek), w którym obok kwestii związanych z literaturą jidysz ukazywał się dodatek poświęcony bibliotekom żydowskim. Magazynem o podobnej tematyce było „Literarisze Bleter", wychodzące w latach 1924-39. Również tu przez pewien czas ukazywała się rubryka poświęcona bibliotekom żydowskim pt. „Bibliotekn-Centr ba der Kultur-Lige". Do tego należy dodać także kilka artykułów, które ukazywały się na łamach prasy polskiej, m.in. Hermana Kruka, który publikował w „Przeglądzie Bibliotecznym" (Kruk, 1934), czy w „Bibliotekarzu" (Kruk, 1937-38). W 1928 r. Kultur-Lige zorganizowało pierwszy kurs biblioteczny.

Spośród tych inicjatyw ciekawą i dotąd niewspominaną w źródłach polskich[3] pozycją jest *Hantbuch far bibliotekn* (Podręcznik dla bibliotek) – prawdopodobnie pierwszy i jedyny podręcznik dla bibliotek żydowskich, autorstwa I. Rauchfleischa oraz dr. L. Weissa, wydany w Warszawie w 1929 r. przez Towarzystwo Kursów Wieczorowych dla Robotników.

ŻYDOWSKIE BIBLIOTEKI ROBOTNICZE W MIĘDZYWOJENNEJ POLSCE

Towarzystwo Kursów Wieczorowych dla Robotników (jid. *Gezelszaft Ownt Kursn far Arbeter*, dalej: TKWdR) zostało założone w 1916 r. w kilku większych miastach polskich, m.in. w Warszawie i w Łodzi. W połowie lat 20. stało się jedną z czołowych żydowskich placówek kulturalnych dla klasy robotniczej w Polsce (Garncarska-Kadary, 2001, s. 214). Poprzez organizację kursów, odczytów, wykładów, koncertów, przedstawień w języku polskim i jidysz, rozpowszechnianie wśród robotników podręczników, wydawanie własnych publikacji, zakładanie bibliotek, czytelni i kół sportowych TKWdR realizowało swoje cele statutowe, które zakładały „szerzenie powszechnej i zawodowej oświaty wśród robotników", a także rozwój ich poczucia estetycznego i wzbogacenie wiadomości (*Statut…*, [1926], s. 1).

Centrala bibliotek TKWdR mieściła się w Warszawie. W 1928 r. pod jej zarządem znajdowało się 95% wszystkich bibliotek TKWdR. Przeciętnie

[2] W odniesieniu do języka jidysz w artykule zastosowano uwspółcześnioną i uproszczoną transkrypcję polską.

[3] Brak informacji o tej pozycji m.in. w rozdziale poświęconym bibliotekom w książce: R. Żebrowski; Z. Borzymińska (1993). *Po-lin: kultura Żydów polskich w XX wieku*, Warszawa: Amarant.

księgozbiory liczyły ok. 4-5 tys. książek. Najmniejsze placówki posiadały ok. 250 tytułów. W każdej bibliotece znajdowała się czytelnia czasopism, a największą frekwencję odnotowywano w godzinach wieczornych. Pod koniec lat 20. XX w. wzorcową biblioteką stała się warszawska instytucja, rozlokowana w kilku lokalach, i przez to określana potocznie jako „wędrowna biblioteka". Zorganizowano przy niej kursy dla bibliotekarzy oraz *instruktorn-center* (z jid. centrum instruktażu). Zdecydowano również o utworzeniu czytelń przy innych placówkach utrzymywanych przez TKWdR, a więc przy szkołach wieczorowych, klubach sportowych, czy organizacjach młodzieżowych, tak by książka mogła dotrzeć wszędzie tam, gdzie gromadzili się członkowie TKWdR. W 1925 r. w warszawskich szkołach wieczorowych TKWdR uczyło się ok. 200 osób. Księgozbiór biblioteczny wynosił ok. 1000 pozycji, w tym 535 w jidysz. W ciągu roku szkolnego 124 stałych członków biblioteki wypożyczyło 2685 pozycji, co daje 22 przeczytane książki na jednego czytelnika. Biorąc pod uwagę, że rok szkolny trwał od 6 do 8 miesięcy, to średnia liczba książek wypożyczanych w jednym miesiącu przez każdego czytelnika wynosiła 3 egzemplarze, a więc można powiedzieć, że poziom czytelnictwa był stosunkowo wysoki (Garncarska-Kadary 1995, s. 309-311).

Według wspomnianego już ogólnopolskiego spisu bibliotek z 1929 r. w tym czasie w Polsce znajdowało się 85 bibliotek TKWdR. Najwięcej z nich – 22 mieściło się na terenie województwa lubelskiego, 17 placówek znajdowało się w województwie mazowieckim, 14 w łódzkim oraz 12 w kieleckim. Najmniej bibliotek znajdowało się na terenie dawnej Galicji (w województwie krakowskim zarejestrowano zaledwie 3 placówki, 2 w tarnopolskim oraz po jednej w województwach lwowskim i stanisławowskim). Żadnej biblioteki nie odnotowano wówczas w 4 województwach: poznańskim, pomorskim, śląskim i wileńskim. Wielkość księgozbiorów bibliotek TKWdR była zróżnicowana. Na wsiach i w mniejszych miejscowościach księgozbiory liczyły od kilkudziesięciu do kilkuset tomów, natomiast w większych miastach ich rozmiary wyniosły kilka tysięcy, np. w Warszawie – 7100, w Krakowie – 6900, w Nowym Sączu – 4250, w Łodzi – 4230, w Kaliszu – 3900, czy we Włocławku – 3698. Większość z nich miała charakter publiczny, co oznacza, że dostęp do nich był powszechny i korzystać z nich mogli nie tylko członkowie towarzystwa. Zdarzało się tak zwłaszcza w przypadku mniejszych miejscowości, gdzie bibliotek było niewiele. Udostępniano wówczas zbiory wszystkim zainteresowanym, najczęściej wprowadzając dodatkową opłatę dla osób nienależących do towarzystwa. Niektóre biblioteki posiadały oddzielne lokum, ale większość z nich mieściła się w lokalach organizacji. Ułatwiało to zapewne szybki dostęp do księgozbioru członkom towarzystwa i redukowało koszty dodatkowego wynajmu sali. Bibliotekom TKWdR najczęściej nadawano imię Dow Bera Borochowa (1881-1917), rosyjskiego polityka i filozofa żydowskiego pocho-

dzenia, jednego z czołowych ideologów partii Poalej Syjon (Borzymińska & Żebrowski, red., 2003, s. 221-222).

Sieć bibliotek dla robotników TKWdR nie była jedyna. Również inne żydowskie organizacje robotnicze, związki zawodowe i partie robotnicze w międzywojennej Polsce starały się tworzyć własne instytucje kultury, które miały promować i zaspokajać potrzeby czytelnicze[4]. Przykładowo, najliczniejsza i najsilniejsza żydowska partia robotnicza w Polsce Bund (jid. Związek) do 1939 r. założyła 264 biblioteki dla robotników, choć w większości były to niewielkie placówki ze skromnym księgozbiorem w języku jidysz (Rose, p. 181). Obok dużych sieci bibliotecznych, wymienić można też szereg mniejszych placówek, m.in. bibliotekę Związku Żydowskich Robotników „Oświata" w Podhajcach (1927), bibliotekę Związku Rzemieślników Żydowskich w Dubnie (1927), Bibliotekę Żydowskich Robotników w Terespolu (1928), bibliotekę Związku Zawodowego Żydowskich Robotników Odzieżowych w Sarnach (1928), czy powstałą jeszcze w czasie I wojny światowej bibliotekę Związku Zawodowego Nauczycielstwa Żydowskiego Ziemi Wileńskiej w Wilnie (1915) (*Bibljoteki…*, 1932). Natomiast największą żydowską biblioteką robotniczą w międzywojennej Polsce była mieszcząca się w Warszawie Biblioteka im. Bronisława Grossera[5], założona w 1915 r. przez działaczy związanych z Bundem. W 1930 r. została przejęta przez Kultur-Lige, która zamierzała uczynić z niej centralną wzorcową bibliotekę robotniczą. W 1934 r. jej księgozbiór liczył ok. 20 tys. publikacji i ok. 1,8 tys. czytelników (Borzymińska & Żebrowski, red., 2003, s. 188-189). W 1936 r. jej zbiory sięgały już 30 tys. pozycji (Bieńkowska, red., 2000, s. 287). Zasłużoną postacią dla rozwoju tej biblioteki był jej wieloletni dyrektor – Herman Kruk (Gruszka, 2010). Przyczynił się on nie tylko do rozwoju biblioteki im. Grossera, ale także dzięki swoim publikacjom i aktywnej postawie, zaliczany jest do grona pionierów żydowskiego bibliotekarstwa w Polsce.

HANTBUCH FAR BIBLIOTEKN – OMÓWIENIE TREŚCI PODRĘCZNIKA

Hantbuch far bibliotekn to licząca 73 strony publikacja w języku jidysz, choć w tytule zawiera słowo podręcznik, ma raczej charakter poradnika. Autorzy nie zamieścili w niej przypisów ani bibliografii, a więc trudno stwierdzić, z jakich pomocy naukowych korzystali przy jej pisaniu. Zagadnienia poruszane w tej publikacji dotyczą przede wszystkim kwestii związanych

[4] Geneza żydowskich bibliotek robotniczych (jid. *arbeter bibliotek*) sięga lat 70. XIX w. i podobnie jak bibliotek polskich, również związana jest z terenem zaboru rosyjskiego. Prawdopodobnie pierwszą z nich była założona w 1872 r. przez Jakowa Abba Finkelsteina nielegalna biblioteka przy Seminarium Rabinicznym w Wilnie.

[5] Bronisław Grosser (1883-1912) – publicysta i działacz socjalistyczny żydowskiego pochodzenia. Był propagatorem idei autonomii kulturalno-narodowej w Bundzie.

z wewnętrzną organizacją biblioteki. Znajdują się tu szczegółowe opisy poszczególnych czynności (dotyczące np. rozmieszczenia księgozbioru, prowadzenia ksiąg inwentarzowych itp.), często opatrzone dodatkowymi wyjaśnieniami i przykładami. Jej niewątpliwą zaletą jest obszerny aneks, zawierający gotowe wzory dokumentów, w tym m.in. szablon karty książki, karty czytelnika, legitymacji czytelnika, ankiety, regulaminu bibliotecznego, raportów kasowych, zestawień rachunkowych. Mimo iż na wstępie książki znajdują się odniesienia do aktualnej sytuacji żydowskich bibliotek robotniczych w Polsce, w pozostałej części podręcznika znajdujemy wiele ogólnych wskazówek i objaśnień, z których korzystać mogły wszystkie placówki biblioteczne, nie tylko te przeznaczone dla robotników. Także sam tytuł publikacji jest ogólny i nie precyzuje żadnego typu bibliotek[6].

Podręcznik został podzielony na 14 rozdziałów:

1. Nasze biblioteki
2. Zadania bibliotekarza
3. Lokal i wyposażenie
4. Zakup książek
5. Oprawa książek
6. Konserwacja książek
7. Rozmieszczenie księgozbioru
8. Księga inwentarzowa i karty katalogowe
9. Katalog dla czytelników
10. Legitymacje, karty czytelników, regulamin i karty zamówień
11. Statystyka biblioteczna
12. Księgowość biblioteki
13. Gazetka biblioteczna
14. Jak założyć i zalegalizować bibliotekę? (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. [3])

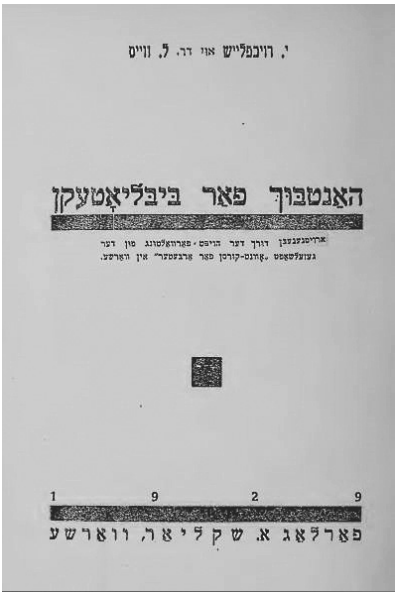

I. Rauchfleisch, L. Weiss: *Hantbuch far bibliotekn*. Warszawa 1929.

Na wstępie publikacji autorzy podkreślają rolę i miejsce biblioteki w życiu robotników. Obok szkół, kursów i uniwersytetów ludowych stanowią one jedne z ważniejszych instytucji kultury. Dbałość o nie powinna leżeć przede wszystkim w gestii czytelników. Natomiast niską frekwencję czytelniczą oraz ogólnie zły stan bibliotek autorzy tłumaczą niewykwalifikowaniem kadry, która nie potrafi odpowiednio zachęcić czytelnika do korzystania z jej zasobów. Stwierdzają oni nawet, że żaden z bibliotekarzy nie jest odpowiednio przygotowany do wypełniania swojego zawodu. Ten stan po części wynika z braku odpowiednich kursów, podręcz-

[6] Wszystkie tłumaczenia z języka jidysz są dokonane przez autorkę.

ników, specjalistycznych czasopism na rynku polskim, które byłyby pomocne w rozwijaniu umiejętności i podnoszeniu kwalifikacji bibliotekarzy, zwłaszcza żydowskich. Sprawia to, że ich rola w bibliotekach ogranicza się wyłącznie do udostępniania zbiorów: „Nie wystarczy pomóc naszemu czytelnikowi w dostaniu książki, ale trzeba mu ją wskazać, nauczyć go ją czytać i rozumieć. A kto ma to uczynić? Bibliotekarz, który wie o wiele mniej od czytelnika? Dlatego nie ma się co dziwić, że liczba użytkowników bibliotek jest bardzo mała w porównaniu z ogólną liczbą robotników" (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 7).

Trzeba tu podkreślić, iż sama grupa czytelników wymagała dostosowania się bibliotekarza do specyficznych warunków pracy. Robotnicy byli często osobami słabo wykształconymi, którzy ukończyli kilka klas szkoły podstawowej i posiadali jedynie umiejętność czytania, ale brakowało im zamiłowania do książki. Dlatego zdaniem autorów podręcznika pierwszoplanowym zadaniem bibliotekarzy powinno być nabycie zdolności właściwego podejścia do czytelnika, rozpoznania jego potrzeb czytelniczych oraz wyrobienia w nim odpowiednich nawyków i chęci do samodzielnego poszerzania wiedzy. Bibliotekarz miał być nauczycielem czytelnika i mediatorem pomiędzy nim a książką: „on [bibliotekarz] jest *spiritas novens* [sic!] biblioteki, motorem, sternikiem. On jest jak oficer w armii, który walczy o wiedzę" (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 9-10). W tym celu – radzili autorzy podręcznika – przynajmniej raz w tygodniu powinno się organizować spotkania z czytelnikami oraz pogadanki na temat literatury (np. na temat gatunków literackich) (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 11).

W tej kwestii podobne zdanie miał również dyrektor największej biblioteki robotniczej w międzywojennej Polsce – Herman Kruk, pisząc: „Dzisiejszy bibliotekarz winien myśleć o tym, w jaki sposób pozyskać najszersze rzesze dla jednego powszechnie dostępnego źródła wiedzy – dla biblioteki. Bibliotekarz powinien szukać czytelnika, sprowadzić go do biblioteki, musi umieć obudzić w nim zainteresowanie dla książki. Biblioteka ma więc doniosłą rolę społeczno-wychowawczą do spełnienia" (Kruk, 1937-38, s. 55).

Do podstawowych zadań bibliotekarza należały więc następujące czynności:

- dobór literatury;
- katalogowanie książek;
- udzielanie porad i wskazówek czytelnikom;
- poszerzenia horyzontów myślowych czytelników poprzez organizację pogadanek, kół, wykładów etc.;
- pobudzanie w czytelnikach chęci do odkrywania różnych dziedzin wiedzy;
- cykliczne prowadzenie statystyk bibliotecznych (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 12-13).

Obok postaci bibliotekarza – jako równie ważną kwestię – wskazywano otoczenie, które powinno być tak urządzone i zorganizowane, aby stanowić miejsce przyjazne dla czytelnika: „Lokal [biblioteczny] – *makom kodesz* [hebr.

miejsce święte] w świecie czytelnika" (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 16). Dlatego każda biblioteka powinna składać się przynajmniej z dwóch pomieszczeń: zaplecza bibliotecznego, gdzie zamawia się i wypożycza książki oraz czytelni z katalogiem i księgozbiorem podręcznym. Stoliki w czytelni należy wyposażyć w lampkę oraz przybory do pisania (atrament i pióro). W tym samym lokalu co biblioteka nie powinna mieścić się żadna inna instytucja (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 14-16).

Księgozbiór biblioteczny podzielony powinien być na 4 działy:
- nauki społeczne;
- nauki przyrodnicze;
- beletrystyka;
- literatura dla dzieci i młodzieży.

Jeśli w zasobach znajdują się książki w językach obcych, to wskazane jest utworzenie dla nich osobnego miejsca. W obrębie każdego z działów, w podręczniku proponowany jest układ alfabetyczny lub systematyczny (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 23-24).

Kolejną ważną kwestią jest dobór i zakup nowych książek. Bibliotekarze zwykle kierując się skromnymi środkami finansowymi wybierają najtańsze dostępne pozycje albo dążą do kompletowania wszystkich dzieł danego pisarza. Żadna z tych metod nie jest jednak aprobowana przez autorów podręcznika, gdyż w przypadku bibliotek robotniczych mamy do czynienia ze specyficznym typem czytelnika. Selekcja materiałów nie jest więc prostym zadaniem, zwłaszcza ze względu na brak pomocy w tym zakresie (brak katalogów i bibliografii zalecających). Dlatego bibliotekarze powinni kierować się publikacjami, których temat pasować będzie do działów, na które podzielony został księgozbiór biblioteczny, a więc w tym wypadku: nauki społeczne, nauki przyrodnicze, beletrystyka, literatura dla dzieci i młodzieży. Zaleca się także, by bibliotekarze utrzymywali kontakt z wydawnictwami i korzystali z katalogów wydawniczych przy doborze literatury (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 17-19).

Każdy nowy nabytek, który trafia na półkę biblioteczną, musi zostać odnotowany w księdze inwentarzowej. Przy opisie każdej publikacji podawać należy następujące dane: sygnaturę książki nadaną w bibliotece, nazwisko i imię autora, tytuł, tom/część, liczbę stron, wydawnictwo, miejsce wydania, rok wydania, cenę oraz uwagi, a następnie sporządzać kartę książki (jid. *buch-karte*), z osobną rubryką na numer czytelnika tak, by można było później łatwo zidentyfikować osobę, która wypożyczyła daną książkę (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 27-28).

By ułatwić czytelnikowi orientację w księgozbiorze bibliotecznym autorzy podręcznika radzą utworzenie katalogu systematycznego zbiorów według 4 głównych działów bibliotecznych (w obrębie każdego działu stosować należało układ alfabetyczny według nazwisk autorów, a jeśli w bibliotece znajdowało się kilka książek tego samego autora, to ich tytuły układać rów-

nież według kolejności alfabetycznej, nie chronologicznej). Każda pozycja zaopatrzona powinna być w numer katalogowy książki. Tak przygotowany katalog mógł mieć dwie postacie: książkową lub kartkową. Katalog w formie książki był rekomendowany dla bibliotek posiadających więcej niż tysiąc książek, natomiast dla małych placówek wystarczający wydawał się katalog kartkowy. Zaletą tego drugiego była możliwość dodawania kart nowych nabytków, bez potrzeby burzenia przyjętego wcześniej układu. Jeśli biblioteka miała taką możliwość, to jako idealny wskazywano stan posiadania obu typów katalogów (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 29-30).

Aby móc skorzystać ze zbiorów, każdy czytelnik musi posiadać własną legitymację oraz kartę czytelnika, która zawiera następujące dane: nazwisko i imię, adres, wiek, zatrudnienie, miejsce pracy, datę zapisu do biblioteki, wysokość kaucji wpłaconej przez czytelnika, datę, numer paragonu z podaną sumą, numer (wypożyczonej) książki, datę wypożyczenia i zwrotu książki. Szczegółowe zasady odnoszące się do udostępniania księgozbioru zawarte powinny być w wewnętrznym regulaminie biblioteki, któremu autorzy podręcznika przypisali doniosłe miano „konstytucji bibliotecznej" (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 33-34).

By móc stwierdzić, czy biblioteka funkcjonuje w sposób wydajny i spełniający potrzeby czytelnika, każda placówka powinna prowadzić 3 rodzaje statystyk: czytelników, książek oraz finansów. W przypadku badań czytelnictwa pod uwagę należy brać wiek czytelnika, jego płeć, wykształcenie, wykonywany zawód, przynależność do stowarzyszeń lub innych organizacji. Statystyka książek ma natomiast dać odpowiedź co do liczby wypożyczeń danej pozycji w obrębie każdego z działów głównych księgozbioru. Ponadto, pomocne we właściwym rozwijaniu działalności bibliotecznej mogą być również ankiety przeprowadzane wśród czytelników, raporty (dzienne, miesięczne i roczne), zestawienia zakupów oraz wypożyczeń książek (według miesięcy). Przykładowy kwestionariusz ankiety, który został podany w aneksie podręcznika, zawiera pytania o wiek czytelnika, jego wykształcenie, członkostwo w organizacjach, znajomość języka jidysz (w mowie i piśmie), stopień znajomości innych języków oraz regulaminu bibliotecznego. Raporty natomiast, poprzez ukazanie dynamiki wypożyczeń w określonych odstępach czasowych, mają ułatwić kontrolę ruchu bibliotecznego oraz ułatwić rozplanowanie prac i wskazanie dalszych kierunków rozwoju biblioteki (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 37-46).

W końcu w każdej bibliotece powinno prowadzić się 3 rodzaje ksiąg finansowych: księgę czytelników, księgę kasową, księgę rachunkową. W księdze czytelników rejestruje się wysokość kaucji oraz abonamentów wniesionych przez każdego czytelnika, który po uiszczeniu opłat otrzymać powinien odpowiedni kwit poświadczający wpłatę. W księdze kasowej znaleźć się winny dane dotyczące przychodów i wydatków na rzecz biblioteki (na koniec każdego miesiąca sporządza się raport podsumowujący), a w księdze

rachunkowej długi, jakie posiada biblioteka oraz spis dłużników biblioteki (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 47-58).

Dodatkowo w czytelniach rekomendowano tworzenie gazetek bibliotecznych, przypominających o ważnych rocznicach, wydarzeniach i postaciach. By ułatwić czytelnikowi poszerzanie wiedzy na wskazany temat, pod częścią informacyjną znaleźć się powinna lista proponowanych lektur dotyczących danego zagadnienia, dostępnych aktualnie w bibliotece (wraz z podaniem sygnatur) (Rauchfleisch & Weiss, 1929, s. 59-60).

Podsumowując, *Hantbuch far bibliotekn* wydany przez Towarzystwo Kursów Wieczorowych dla Robotników był unikatowym, a nawet pionierskim wydawnictwem w okresie 20-lecia międzywojennego i to zarówno na polu bibliotekarstwa żydowskiego, jak i polskiego, które nie doczekało się wydania własnego podręcznika. Jak wynika z omówienia treści podręcznika, większość zagadnień w nich poruszanych ma charakter ogólny. Nawet podział księgozbioru wydaje się uniwersalny i nie zawiera żadnych szczególnych odniesień do preferencji czytelniczych robotników. Ze względu na dość uniwersalną treść oraz praktyczny charakter, który przejawia się w prostym języku, licznych przykładach i gotowych wzorach, zasięg tej publikacji mógł być ogólnopolski i obejmować wszystkie biblioteki, nie tylko te należące do sieci TKWdR, jednak o jej dystrybucji i wykorzystaniu nic bliższego nie wiemy.

BIBLIOGRAFIA

Bibljoteki oświatowe: spis na dzień 1 stycznia 1930 roku oraz tablice statystyczne (1932). Warszawa; Lwów: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Bieńkowska, Barbara, red. (2000). *Informator o stratach bibliotek i księgozbiorów domowych na terytoriach polskich okupowanych w latach 1939-1945 (bez Ziem Wschodnich)*. Poznań: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą.

Borzymińska, Zofia; Żebrowski, Rafał, red. (2003). *Polski słownik judaistyczny: dzieje, kultura, religia, ludzie* (2003). Warszawa: Prószyński i S-ka.

Gaca-Dąbrowska, Zofia (1983). *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej: zarys problemów organizacyjnych i badawczych*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.

Garncarska-Kadary, Bina (1995). *Di Linke Poalej-Syjon in Pojlin biz Der Cwejter Welt-Milchome*. Tel Awiw: Farlag I. L. Perec.

Garncarska-Kadary, Bina (2001). *Żydowska ludność pracująca w Polsce: 1918-1939*. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny.

Gruszka, Zbigniew (2010). Herman Kruk (1897-1944) jako organizator i dyrektor biblioteki getta wileńskiego. Szkic do obrazu bibliotekarstwa żydowskiego w Polsce. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum*, nr 16, s. 171-182.

Kruk, Herman (1934). Żydowskie bibliotekarstwo w Polsce. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1, s. 1-9.

Kruk, Herman (1937-38). Metody pracy biblioteki im. Bronisława Grossera w Warszawie. *Bibliotekarz*, nr 3-4, R. IX, s. 54-61.

Łodyński, Marian (1929). *Podręcznik bibliotekarski dla kierowników bibliotek wojskowych*. Warszawa: Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy.
Rauchfleisch, I.; Weiss, L. (1929). *Hantbuch far bibliotekn*. Warszawa: Nakładem A. Szklara.
Rose, Jonathan (2001). Workers' Library. In: *International Dictionary of Library Histories, Vol. 1*. Ed. by David H. Stam. Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, pp. 179-182.
Statut Towarzystwa Kursów Wieczornych dla Robotników w Warszawie [1926], Warszawa: Towarzystwo Kursów Wieczornych dla Robotników.
Thomison, Dennis (1978). *A history of the American Library Association 1876-1972*, Chicago: American Library Association.
Włodarczyk, Jerzy (1990). *Kształtowanie się zawodu bibliotekarskiego na ziemiach polskich w okresie zaborów*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego.
Włodarczyk, Jerzy (1988). *Bibliotekarze w Polsce okresu międzywojennego*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego.
Żebrowski, Rafał; Borzymińska, Zofia (1993). *Po-lin: kultura Żydów polskich w XX wieku*, Warszawa: Amarant.

Artykuł wpłynął do Redakcji 13 marca 2017 r.

MONIKA BIESAGA
Institute of Jewish Studies
Jagiellonian University
e-mail: monikabiesaga@gmail.com

HANTBUCH FAR BIBLIOTEKN – A HANDBOOK FOR JEWISH LIBRARIES OF THE INTERWAR PERIOD

KEYWORDS: Jewish libraries. Workers' libraries. Handbooks for libraries. Poland. 1918-1939.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The article is a discussion of, most probably, the only handbook for Jewish libraries published in Poland in the interwar period. *Hantbuch far bibliotekn* (Handbook for libraries) was written in Yiddish by I. Rauchfleisch and dr. L. Weiss and published by Towarzystwo Kursów Wieczornych dla Robotników (TKWdR, The Association of the Evening Studies for Workers) in 1929 in Warsaw. The authors designed their publication as a handbook for Jewish libraries for workers. **Research methods** – The content of each chapter of the handbook was analyzed and presented. **Results and conclusions** – The analysis of the handbook content proved that the handbook was addressed to the libraries for workers but it could be used by any library as it contained numerous guidelines and information of general nature as well as a large supplement with templates of various types of documents.

S P R A W O Z D A N I A

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2017 z. 2
PL ISSN 0033-202X

„INNOWACYJNA BIBLIOTEKA W ERZE CYFROWEJ"

Konferencja międzynarodowa

(Jasna, Słowacja, 3-4 kwietnia 2017 r.)

W dniach 3-4 kwietnia 2017 r. w miejscowości Jasna na Słowacji odbyła się już 20. międzynarodowa konferencja „Innovative Library in Digital Era", organizowana przez Slovak Centre of Scientific and Technical Information. Głównymi tematami konferencji były: repozytoria i archiwizacja danych badawczych, Otwarta Nauka, humanistyka cyfrowa i cyfrowe nauczanie. W komitecie programowym obok słowackich organizatorów (Jozef Dzivák, Slovak Centre of Scientific and Technical Information i Dušan Katuščák, Žilinská univerzita) znaleźli się przedstawiciele polskich instytucji naukowych: Jolanta Talbierska, (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie), Błażej Feret (Biblioteka Politechniki Łódzkiej), Danuta Grabowska (Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej), Witold Kozakiewicz (Centrum Informacyjno-Biblioteczne Uniwersytetu Medycznego w Łodzi) i Jędrzej Leśniewski (Biblioteka Politechniki Wrocławskiej). Nie zabrakło także przedstawicieli uniwersytetów z Wielkiej Brytanii: Neil Jefferies (Bodleian Library, Oxford University) i Ed Fay (University of Southampton) i ze Stanów Zjednoczonych: David Minor (University of California, San Diego) i Tom Cramer (Stanford University). W komitecie programowym znaleźli się także przedstawiciele organizacji LIBER (Melanie Imming) i CERN (Tibor Simko). Uczestnicy konferencji w ciągu dwóch dni wysłuchali dwudziestu czterech wystąpień, a także mogli wziąć udział w dwóch warsztatach: SciFinder i Projekt Keep Safe (LOCKSS). Wystąpienia zostały podzielone na trzy sekcje: Cyfrowe nauczanie i humanistyka cyfrowa, Dane badawcze i repozytoria, Otwarta Nauka. Wystąpienia w każdej sesji kończyły się otwartymi dyskusjami przy kawie. Wszyscy uczestnicy konferencji mogli swobodnie porozmawiać przy osobnych stolikach z poszczególnymi prelegentami. To komfortowe rozwiązanie pozwoliło pogłębić dyskusję zainteresowanych tematem osób i jednocześnie uporządkować i skrócić ogólną dyskusję. W sprawozdaniu uwzględniono tylko niektóre wystąpienia. Abstrakty, biogramy prelegentów i niektóre prezentacje są dostępne na stronie konferencji (http://ilideconference.schk.sk).

Pierwszy dzień poświęcony był nauczaniu w formie cyfrowej, humanistyce cyfrowej oraz danym badawczym. Poruszane były tematy samych bibliotek cyfrowych, jak również ich otoczenia. Doświadczenia z otwieraniem i nacisk na jak najłatwiejsze (dla użytkownika) prezentowanie zdigitalizowanych zbiorów w sieci przedstawił w swoim wystąpieniu Tom Cramer z Uniwersytetu Stanfroda (*The Evolving Digital Ecosystem: How Networked Services Are Overtaking Digital Silos*). Prelegent określił tworzone pliki cyfrowe jako silosy, do których nie jest łatwo się dostać, przez co zebrane dane stają się często bezużyteczne. Sposobem na ich uwolnienie może być międzynarodowy projekt International Image Interoperability Framework, na którym coraz częściej opiera się udostępnianie w zachodnich instytucjach kultury i nauki. Przyszłością według Toma Cramera jest też łączenie przez biblioteki różnych serwisów, tak aby w efekcie synergii stawały się czymś więcej niż tylko sumą przechowywanych danych. Trzeba przyznać, że jest to duże wyzwanie, które stoi również przed polskimi bibliotekami, szczególnie naukowymi. Do uwalniania danych odniosła się również Marja Koko (University of Jyväskylä) w wystąpieniu *Librarians, Humanities and Open Science Movement*. Wskazała ona na konieczność przechowywania oraz udostępniania danych badawczych, które mogą służyć weryfikacji przeprowadzonych w przeszłości badań oraz do sprawdzania na ich podstawie nowych hipotez. Dane badawcze ze względu na swoją różnorodność często są objęte różnego rodzaju obostrzeniami natury prawnej lub etycznej i właśnie ten aspekt często decyduje o możliwości ich udostępniania. Otwartość danych badawczych rządzi się zwykle zasadą: „as open as possible, as closed as necessary". Dla większości badaczy pokazywanie w bibliotekach cyfrowych jedynie samych skanów, nawet z OCR, jest od kilku lat już niewystarczające. Naukowcy korzystający z zasobów historycznych czy tekstów źródłowych liczą teraz na strukturyzację rozpoznanego tekstu. Należy w to włączyć transkrypcję tekstów niedających się rozpoznać automatycznie oraz translację, a w dalszej perspektywie kontekstualizację przekazu, docelowo – wraz z kodowaniem semantycznym. Stawia to być może przed bibliotekami cyfrowymi nowe zadania: nie tylko digitalizacji, ale również opracowania semantycznego, a co najmniej koordynacji prac przy tego typu działaniach. Dane dostarczane przez biblioteki są przez naukowców wykorzystywane za pomocą różnych narzędzi, pozwalających na efektywniejszą pracę na nich. Wskazywał na to m.in. Maciej Piasecki z konsorcjum CLARIN-PL oraz Steven Claeyssens z Biblioteki Narodowej Holandii.

W kontekście udostępniania danych duży nacisk należy położyć na metadane je opisujące, a w przypadku bibliotek cyfrowych również na jakość samej digitalizacji. Zwracała na to uwagę Tamara Butigan z Biblioteki Narodowej Serbii. Tu pojawiały się również kwestie kodowania semantycznego w schemacie TEI. Podobnie, jak w dosyć ogólnym wystąpieniu Pip Willcox z Uniwersytetu Oksfordzkiego, w którym przedstawiono ogólne przemyślenia na temat możliwości współpracy bibliotek ze studentami i pracownikami uczelni. Jeszcze dalej posunięte wychodzenie naprzeciw oczekiwaniom naukowców opisane zostało na przykładzie projektu CANDARI, który przedstawił Stijn van Rossem z Uniwersytetu w Antwerpii (*Large-scale digital infrastructures and their users. Experiences from the CENDARI project*). W prace przy tworzeniu narzędzi włączono naukowców w liczbie około 50 osób, a w trakcie finalizacji tworzenia oprogramowania rozszerzono tę grupę do prawie stu testerów. Bardzo ciekawą prezentację przedstawił Stefan Schmunk (*New tasks,*

new roles: Libraries in the tension between digital humanities, research data, and research infrastructures), w której zwrócił uwagę, że biblioteka powinna działać na rzecz całej uczelni, a nie na rzecz samej siebie, bo wtedy może być traktowana tylko jako dostawca danych, a nie równorzędny partner. W referacie przedstawiona została również wizja bibliotek w 2030 r. Według prelegenta głównymi funkcjami bibliotek będą: dostarczanie danych/informacji, bycie centrum szkoleniowym, służenie naukowcom ekspercką pomocą w zakresie publikacji oraz informacji, dostarczanie narzędzi (oprogramowania) oraz infrastruktury badawczej, prowadzenie dalszych badań na polu informacji naukowej.

Zagadnienia zarządzania danymi badawczymi, ich gromadzenia i udostępniania, a także otwartość w nauce to tematy omawiane drugiego dnia konferencji. Prelegenci ze Stanów Zjednoczonych przedstawili dwa powiązane ze sobą projekty: Open Science Framework i usługę SHARE. Podstawowym problemem naukowców, którzy chcieliby udostępniać swoje dane, powstające w procesie badawczym, jest brak odpowiedniej infrastruktury informatycznej. Natalie K. Meyers (*Center for Open Science*) przedstawiła projekt Open Science Framework. Jest to bezpłatna aplikacja webowa, open source'owa, spełniająca chyba wszystkie potrzeby naukowców prowadzących badania. OSF to coś więcej niż tradycyjne repozytorium przechowujące wyniki badań naukowych. Jest miejscem, w którym można zarządzać (nawet za pomocą smartfona) swoim projektem badawczym w całym jego cyklu. Ułatwia współpracę wielu badaczy, umożliwia szybką wymianę plików, pozwala przechowywać dane i kontrolować ich wersje. Prace można prowadzić w trybie prywatnym lub publicznym, zatem projekt badawczy może być ogólnodostępny. Usługa (dostępna w chmurze) ma zachęcać do otwartości, transparentności procesu badawczego i upowszechniania wyników badań naukowych. Wystarczy założyć konto i wprowadzić dane swojego projektu, a potem zdecydować, w jakim stopniu będzie on publicznie dostępny. Osoby zainteresowane mogą obejrzeć na stronie https://osf.io/ krótki film instruktażowy, pokazujący jak rozpocząć pracę z OSF. David Minor (University of California, San Diego Library, UCSD) kierujący Research Data Curation Program przedstawił natomiast swoje doświadczenia z usługą SHARE (*Representing Campus Research Data in a Comprehensive Tool*). Inicjatorami projektu SHARE są amerykańskie instytucje zrzeszone w Association of Research Libraries, które we współpracy z Centre for Open Science (twórcy Open Science Framework) stworzyły otwartą i bezpłatną platformę gromadzącą, przechowującą i ponownie udostępniającą dane badawcze, gromadzone w całym cyklu trwania projektów naukowych. D. Minor określił SHARE „Europeaną danych badawczych". Pomysł wykorzystania SHARE w San Diego wziął się z prozaicznego problemu, z którym boryka się wiele uczelni wyższych: jak zebrać wszystkie dane i prace naukowe powstałe w procesach badawczych prowadzonych w danej instytucji? Jak wykorzystać ponownie dane, które pozostały po zrealizowanych projektach? Według szacunków do repozytorium prowadzonego przez bibliotekę UCSD nie trafiało nawet 99% danych badawczych powstałych na uniwersytecie! Naukowcy publikują bowiem w wybranych przez siebie czasopismach naukowych lub repozytoriach dziedzinowych (np. arXiv). Często uczelnia nie zdaje sobie nawet sprawy z rozmiaru produkcji naukowej. Efektem współpracy UCSD, SHARE i Centre for Open Science jest strona TRITONSHARE, na której w graficznie atrakcyjnej formie przedstawia się zindeksowane na platformie SHARE wyniki badań

i dane o projektach, w których biorą udział naukowcy afiliowani przy UCSD. Misją północnoamerykańskiej inicjatywy SHARE jest maksymalizacja wpływu badań. Szerokie udostępnianie prac naukowych, umożliwienie ponownego wykorzystania danych badawczych i ułatwienia w ich odkrywaniu zwiększają innowacyjność gospodarki. Idea otwartości w nauce wspierana przez politykę państwa zwiększa wpływ i wzmacnia rolę naukowców w społeczeństwie. Wsparcie dla udostępniania danych badawczych, które mogą zostać ponownie wykorzystane w innych projektach, to także oszczędność publicznych pieniędzy. Dlatego otwartość w nauce nie może być tylko akademicką ideą. Decyzją Komisji Europejskiej, w odpowiedzi na postulaty bezpłatnego dostępu do badań finansowanych przez unijnych podatników, w Programie Ramowym Unii w zakresie badań naukowych i innowacji (Horyzont 2020) zapisano konieczność zapewnienia otwartego dostępu do wyników publikowanych w czasopismach naukowych. Kilka wystąpień nawiązywało do tego unijnego obowiązku. Pekka Olsbo z Centrum Otwartej Nauki na Uniwersytecie w Jyväskylä przedstawił referat o potrzebie rozwijania repozytoriów przez biblioteki akademickie (*A Service Model for Green Open Access in Finland – Why, What and How?*). Otwarty dostęp rozwija się obecnie w trzech kierunkach: złotym – czasopisma, hybrydowym – czasopisma subskrybowane z możliwością wykupienia przez autora otwartego dostępu i zielonym – repozytoria. Do 2020 r. pozostało niewiele czasu, aby zapewnić realizację unijnych wytycznych w zakresie 100% otwarcia wszystkich publikacji finansowanych z pieniędzy publicznych. Z fińskich doświadczeń wynika, że nawet dynamiczne tempo przyrostu liczby otwartych artykułów naukowych w czasopismach złotej drogi (60% otwartych artykułów w 2017 r.) nie gwarantuje realizacji ostrożnego celu – 90% publikacji w 2020 r. Skoro złota droga Open Access nie jest wydajna, należy rozwijać repozytoria uniwersyteckie (są stosunkowo tanie i łatwe w obsłudze). Najefektywniejsze są scentralizowane usługi repozytoryjne, zarządzane przez biblioteki. Autorzy dbają tylko o swój dorobek naukowy, natomiast bibliotekarze od lat gromadzą, przechowują, katalogują i zajmują się udostępnianiem dorobku naukowego osób i instytucji. Stąd idea powoływania na uniwersytetach centrów otwartej nauki zarządzanych przez bibliotekarzy. To rozwiązanie sprawdziło się w fińskim Jyväskylä. Martine Oudenhoven zaprezentowała działania LIBER (stowarzyszenie europejskich bibliotek naukowych) na rzecz promocji otwartej nauki (*Libraries at the centre: engaging the community for open science*). Prelegentka przedstawiła wizję LIBER dla bibliotek naukowych w 2022 r., w której Open Access jest standardem, cykl badawczy jest transparentny, dane badawcze otwarte, a infrastruktura badawcza jest skrojona na potrzeby różnorodnych dyscyplin. Realizacji tej wizji służą dwa projekty prowadzone przez LIBER. Pierwszy z nich to Deklaracja Haska („Access to Facts, Data and Ideas for Knowledge Discovery in the Digital Age"), która mówi o potrzebie usuwania barier prawnych (prawo autorskie), uniemożliwiających dostęp i analizę ogromu danych cyfrowych (Big Data) wytwarzanych przez społeczeństwo. Hamuje to rozwój wiedzy i badań ważnych ze społecznego punktu widzenia (np. zmiany klimatyczne). Deklaracja haska ma pokazać decydentom, jak silne jest w świecie naukowym poparcie dla idei otwartości. Podpisało ją już ponad 250 instytucji i 650 osób z całego świata (maj 2017 r.). Drugi projekt, łączący się z ideami zawartymi we wspomnianej deklaracji, to OpenMinTed. Jest on finansowany przez Komisję Europejską z programu Horyzont 2020.

Ma być otwartą infrastrukturą i platformą online umożliwiającą eksplorowanie tekstów i danych badawczych (text and data mining, TDM). W projekcie przewidziano stworzenie narzędzi i usług dla TDM, w pełni otwarte repozytorium danych i tekstów, a także szkolenia i wsparcie. Więcej informacji znajduje się na stronie http://openminted.eu. Wysiłkom w kierunku spopularyzowania idei Open Access było poświęcone wystąpienie Davida Bella, przedstawiciela SPARC Europe (the Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition). Jest to koalicja europejskich instytucji naukowych (Polskę reprezentuje tylko Uniwersytet Mikołaja Kopernika), wspierająca swobodny dostęp do badań i danych. Demokratyzacja dostępu do wiedzy przyspiesza odkrycia naukowe i zwiększa zwrot nakładów poniesionych na finansowanie badań i edukacji. SPARC Europe jest tylko częścią większej całości. Północnoamerykański oddział zrzesza ponad 200 instytucji. Powołano także SPARC Japan i SPARC Africa. Sam tytuł przedstawionej przez D. Bella prezentacji – *Making Open the default in Europe* zapowiada, że nową strategią koalicji na 2020 r. jest uczynienie otwartości standardem w Europie. Badania wykazały, że wiele instytucji zaangażowało się w promocję otwartego dostępu, otwartych danych, tworzenie otwartych zasobów edukacyjnych. Nietrudno w Internecie znaleźć informacje na temat otwartej nauki, czy ogólnodostępnych szkoleń. Niewystarczająco monitoruje się jednak postęp upowszechniania idei otwartościowych. Otwarta nauka rozwija się także poprzez dzielenie się dobrymi praktykami, angażowanie badaczy w jej rozwój i przypominanie, co dotąd już zrobiono. Więcej na temat misji SPARC Europe można znaleźć na stronie http://sparceurope.org.

Biblioteki naukowe to unikatowe miejsca, znajdujące się pomiędzy wiedzą, badaniami, narzędziami i usługami i wreszcie edukacją, dlatego to właśnie bibliotekarze powinni być ambasadorami otwartej nauki. Z wystąpień przedstawionych na konferencji ILIDE2017 wyłania się wizja innowacyjnej biblioteki naukowej, która jest centrum gromadzenia i zarządzania różnorodnymi danymi cyfrowymi. Jednak nie jesteśmy w stanie osiągnąć tego bez współpracy z naukowcami, coraz bardziej świadomymi tego, jak ważne są dobrze zachowane, ale też publicznie dostępne wyniki ich pracy badawczej.

Anna Książczak-Gronowska
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Grzegorz Kłębek
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Tekst wpłynął do Redakcji 23 maja 2017 r.

WOKÓŁ PAULA LADEWIGA I JEGO *KATECHIZMU BIBLIOTEKI*

Konferencja naukowa

(Bydgoszcz, 24-25 kwietnia 2017 r.)

Po przeszło 100 latach od wydania *Katechizmu biblioteki* Paula Ladewiga pracownicy Zakładu Informacji Naukowej Katedry Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy zaproponowali uczestnikom międzynarodowej konferencji naukowej rozważania nad aktualnością spostrzeżeń autora, dotyczących różnych aspektów funkcjonowania biblioteki. Doświadczenie w tym zakresie niemiecki bibliotekarz miał niemałe. Ladewig należał bowiem do ruchu, który przyczynił się w istotny sposób do zreformowania niemieckich bibliotek publicznych, zgodnie z zasadami przyjętymi w amerykańskich bibliotekach publicznych. Wystąpienia prelegentów pochodzących z Polski, Niemiec, Węgier i Czech zostały zebrane w cztery bloki tematyczne. Dzięki temu w wielu referatach ukazano wizerunek biblioteki jako miejsca, w którym realizowane są potrzeby użytkowników nie tylko w zakresie wypożyczania zbiorów. Jest to szczególnie ważne obecnie, kiedy obserwujemy coraz większą dostępność wydawnictw w formie elektronicznej.

W pierwszej sesji – „Inspiracje" – prelegenci zastanawiali się, na ile myśli Ladewiga mogą stanowić sugestie dla działań podejmowanych we współczesnych bibliotekach. Wstępem do prowadzenia rozważań było wystąpienie Zdzisława Gębołysia z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (*Paul Ladewig – życie długie, zmienne, ale ciekawe)*, który przedstawił sylwetkę Ladewiga (1858-1940), zwracając uwagę na jego życie prywatne, zawodowe oraz dorobek piśmienniczy. Z wykształcenia Ladewig był historykiem i germanistą, pracował m.in. jako archiwista, bibliotekarz i nauczyciel w szkole bibliotekarskiej; organizował biblioteki zakładowe (np. należące do fabrykanta Friedricha Alfreda Kruppa) i publiczne (m.in. w Essen). Dorobek twórczy niemieckiego bibliotekarza liczy 11 książek i broszur oraz 15 artykułów opublikowanych na łamach fachowych czasopism, wśród których ważne miejsce zajmują dwie publikacje: *Politik der Bücherei* (Lipsk, 1912) i *Katechismus der Bücherei* (Lipsk, 1914). Ta druga publikacja została uznana przez Gębołysia za tekst na tyle aktualny i oryginalny, że stanowić może źródło inspiracji dla dzisiejszych bibliotekarzy. Świadczą o tym również przedstawione podczas konferencji referaty. Lidia Derfert-Wolf z Biblioteki Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy (*Stare wino w nowej butelce – nowoczesne biblioteki a „Katechizm biblioteki" Paula Ladewiga z 1914 r.*) ustaliła, że ponad 90% myśli niemieckiego bibliotekarza jest nadal ważnych dla rozwoju współczesnego bibliotekarstwa. Szczególną uwagę zwróciła na sentencję dotyczącą bibliotekarza: „Jego praca nie jest widoczna, widoczny jest jedynie sukces w zakresie porządku i działania", odnosząc ją do aktywności bibliotekarzy na polu cyfryzacji zbiorów. O statystycznych odniesieniach do „Katechizmu biblioteki" mówiła Krystyna Hudzik z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

(*Wskaźniki efektywności bibliotek: o aktualności zasad statystyki i księgowości Paula Ladewiga*). Pierwsze informacje statystyczne dotyczące niemieckich bibliotek pochodzą z 1902 r. Współcześnie w Niemczech ponad 8,5 tys. bibliotek wprowadza dane statystyczne do bazy Niemiecka Statystyka Biblioteczna. Prelegentka podkreśliła, że sprawą nierozstrzygniętą pozostaje, kiedy zgromadzone informacje statystyczne opisują rzeczywistość, a kiedy są wynikiem błędnych analiz. Piotr Dobrowolski i Aneta Pajka z Centralnej Biblioteki Wojskowej z Warszawy (*Odzwierciedlenie poglądów Paula Ladewiga w pierwszych regulaminach bibliotek wojskowych)* stwierdzili, że w polskim bibliotekarstwie wojskowym okresu międzywojennego dostrzec można wpływy niemieckich przepisów bibliotecznych. Ponadto większość propozycji Ladewiga zawartych w *Katechizmie biblioteki* można odnaleźć w polskich wytycznych wojskowych z lat 1918-1939. Z kolei Alicja Sobańska z Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu (*„Wychowanie nie jest zadaniem biblioteki, lecz następstwem jej istnienia" – słowa Paula Ladewiga w obliczu diagnozowanego kryzysu edukacji*) podkreśliła ogromną rolę bibliotek w rozwoju osobowości użytkowników. Swoje rozważania odniosła do książki *Nie dla zysku. Dlaczego demokracja potrzebuje humanistów* Marthy Craven Nussbaum.

Drugi blok tematyczny – *Z warsztatu bibliotekarza* – rozpoczął Jacek Wojciechowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego (*Bibliotekarstwo i biblioteki: próba prognozy*) stwierdzeniem, że skończył się czas zmian, a nastał czas stabilności dla bibliotek. Kiedyś biblioteki były nastawione na kolekcje, obecnie podstawowym wyznacznikiem działalności powinna być publiczność. Przy opracowaniu programu biblioteki należy dążyć do zachowania pewnej równowagi między usługami na odległość a usługami bezpośrednimi, które ulegają wprawdzie redukcji, ale muszą istnieć. Konieczne jest też tworzenie takiej oferty ponadusługowej, dzięki której biblioteka staje się „trzecim miejscem", czyli ważną strefą dla społeczności. Niezwykle interesujący projekt przedstawili prelegenci z Węgier – István Károly Boda, Erzsébet Tóth, István Csont, László T. Nagy (*Trójwymiarowy model antycznej Biblioteki Aleksandryjskiej jako narzędzie do wspierania kompetencji językowych uczących się języka angielskiego*). Zaprezentowana antyczna biblioteka wirtualna jest wykorzystywana nie tylko do upowszechnienia poezji i dramatu starożytnej Grecji z III w. p.n.e., ale także do nauki języka angielskiego. W bazie dostępne są lektury w języku angielskim, a ostatnio dodano także węgierskie przekłady niektórych pozycji. Trwają też prace nad wprowadzeniem do biblioteki elementów uzupełniających, np. fotografii, adnotacji, streszczeń, słowników, encyklopedii, które ułatwiają właściwą interpretację tekstów. Częściowe wyniki badań nad serwisami internetowymi bibliotek publicznych w województwie kujawsko-pomorskim przedstawił Paweł Marzec z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (*Analiza technologii wykorzystywanych w serwisach internetowych bibliotek publicznych w województwie kujawsko-pomorskim*). Celem prowadzonych badań było scharakteryzowanie stopnia zaawansowania usług bibliotecznych oferowanych za pośrednictwem sieci internetowej oraz określenie stopnia przystosowania serwisów internetowych do potrzeb różnych grup użytkowników. Odniesienia do *Katechizmu biblioteki* we współczesnej bibliotece dostrzegł także Hans-Werner Retterath z Institut für Volkskunde der Deutschen des Östlichen Europa z Fryburga (*Darowizny książek i dokumentów przekazanych bibliotece Instytutu Antropologii Kulturowej Niemców z Europy Wschodniej we Fryburgu w nawiązaniu do katechizmu Paula Ladewiga*). Instytut prowa-

dzi badania dotyczące np. niemieckich uchodźców i migrantów oraz mniejszości niemieckiej w Europie Wschodniej, oparte m.in. na zbiorach archiwum i biblioteki Instytutu. Zgromadzone w nich materiały czasem pozyskano jako darowiznę. Jak jednak zaznaczył prelegent, otrzymane dokumenty nie zawsze odpowiadają tematyce prowadzonych badań. W sytuacji braku miejsca do przechowywania dokumentów należy zatem podejmować rozważne decyzje dotyczące gromadzenia materiałów. Z kolei Agnieszka Gołda z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (*Bibliografia w służbie nauki i czytającej publiczności. Zadania bibliografów w świetle wypowiedzi teoretyków i praktyków okresu II Rzeczypospolitej*) zaprezentowała rozwój poglądów na temat zadań, a przede wszystkim roli bibliografów – bardziej badaczy, zbieraczy opisów bibliograficznych, czy jednak osób wspierających czytelników w doborze lektury.

W kolejnej sesji – „Biblioteki" – zaprezentowano cztery referaty podejmujące problemy bibliotek w XIX-XXI w.: różnych typów i przeznaczonych dla użytkowników zarówno najmłodszych, jak również starszych. Andrzej Mężyński z Uniwersytetu Wrocławskiego (*Józef Grycz cytuje Ladewiga… Epizod z dziejów bibliotek warszawskich w czasie okupacji niemieckiej*) nawiązał do jednego z bardziej burzliwych okresów w dziejach ludzkości. Zwrócił uwagę na decyzje niemieckiego okupanta dotyczące przemieszczania bibliotecznych zasobów w czasie II wojny światowej. Aby zapobiec działaniom niekorzystnym dla polskiej kultury, Józef Grycz – pełniący w czasie okupacji rolę męża zaufania w Staatsbibliothek – powołał się na zapisy Ladewiga zawarte w *Politik der Bücherei*. Dotyczyły one konieczności zachowania przez bibliotekę „użytkową" przeszłości dla teraźniejszości, a przez bibliotekę archiwalną – zbiorów dla przyszłości. Z kolei Hanna Langer z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (*Idea bibliotek dla dzieci na łamach „Przeglądu Oświatowego" (1910-1939)*) odwołała się do sentencji Ladewiga o konieczności tworzenia bibliotek dla najmłodszych czytelników, szczególnie pochodzących z najbiedniejszych warstw społeczeństwa. W badaniach wykorzystała artykuły, sprawozdania i inne materiały opublikowane na łamach jednego z organów prasowych Towarzystwa Czytelń Ludowych. Jürgen Warmbrunn z Instytutu Herdera z Marburga (*Praca specjalistyczna w obszarze bibliotekarstwa – analiza przy szczególnym uwzględnieniu dzieła Paula Ladewiga pt. Politik der Bücherei*) dzięki nowemu odczytaniu dzieła niemieckiego bibliotekarza stwierdził, że działalność biblioteki zmierzająca przede wszystkim do zaspokojenia potrzeb użytkowników powinna być rozumiana w taki sam sposób, jak funkcjonowanie biblioteki pojmował Ladewig. Plan budowy biblioteki publicznej w Aarhus (Dania) i jego realizację w ramach projektu dotyczącego podnoszenia jakości życia przedstawił ks. Zdzisław Kropidłowski z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (*Dziecko zaprasza do biblioteki. O kilku aspektach projektu Dokk1*). W publicznej bibliotece ważne miejsce mają dzieci i młodzież. Świadczy o tym nie tylko wielkość przestrzeni dla nich przeznaczonej – 17 500 m^2 spośród 28 000 m^2 całej powierzchni – ale przede wszystkim nastawienie na realizację potrzeb młodych ludzi, także tych najmniejszych. Są zatem miejsca przeznaczone na zabawę, sale do spotkań towarzyskich, ale też np. strefy do przewijania małych dzieci. Jak podkreślił prelegent, głównymi celami biblioteki było stworzenie przestrzeni dla dzieci, która zachęcałaby ich do korzystania z niej, jak również przygotowanie programu atrakcyjnego dla najmłodszych i ich rodziców. Równie interesująco Aldona Chlewicka-Mączyńska

z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (*Funkcjonalność budynku biblioteki akademickiej na przykładzie nowego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy*) zaprezentowała uniwersytecką bibliotekę. Podkreśliła, że uczestnictwo bibliotekarzy na każdym etapie projektowania i realizacji budowy biblioteki pozwala uniknąć popełnienia wielu błędów. W uniwersyteckiej bibliotece zdecydowano o wykorzystaniu prostych rozwiązań i urządzeń, które nie wymagają wysokich kosztów serwisowania. Zaplanowana na drugi dzień konferencji wycieczka do Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy pozwoliła uczestnikom sprawdzić, na ile przedstawione w referacie założenia udało się pomysłodawcom zrealizować.

W drugim dniu konferencji – „Zawód i role bibliotekarza" – przedstawiono kolejnych sześć referatów. Helena Legowicz z Regionální Konihovna Karviná z Karwiny w Czechach (*Bibliotekarz czy omnibus. Rola bibliotekarzy w pracy społecznikowskiej na rzecz zachowania tożsamości Polaków na Zaolziu*), scharakteryzowała starania Polaków (m.in. Anny Pinkasowej i Haliny Molin) oraz polskich instytucji (np. Macierzy Szkolnej w Czechosłowacji i Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego) związane z tworzeniem polskich księgozbiorów i potrzebą zachowania polskości wśród Polaków zamieszkujących teren Czechosłowacji, później Czech. Z kolei Elżbieta Pokorzyńska z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (*Gdy bibliotekarz jest bibliofilem*) przedstawiła sylwetkę Henryka Dubowika (1930-2015), bibliotekarza, twórcy i dyrektora Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Dzięki zainteresowaniom Dubowika w uniwersyteckiej bibliotece zgromadzono pokaźną kolekcję zbiorów specjalnych. Tym samym, wbrew myśli Ladewiga, prelegentka udowodniła, że bibliotekarz może być bibliofilem i dzięki tej pasji zyskuje także biblioteka. Dla Danuty Szłapińskiej z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (*Rola i zadania bibliotekarza w bibliotece dla dzieci w świetle kroniki*) tłem do prowadzonych rozważań stał się biblioteczny dokument – kronika, zawierająca opis wydarzeń z historii jednej z bydgoskich bibliotek – Filii nr 5 Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy. Zapisy w kronice, z lat 1951-1973, ukazały działalność młodych czytelników pochodzących ze środowisk robotniczych: pomoc w organizowaniu wystaw i imprez bibliotecznych, proces zdobywania poszczególnych stopni w kółku bibliotecznym i in., jak również kreatywność i pasję Eugenii Wierzbowskiej, kierowniczki biblioteki. Ewa Goumissi z Politechniki Wrocławskiej, Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej (*Kobiety-stypendystki, bibliotekarki w Bibliotece Ossolineum i innych bibliotekach naukowych Lwowa w latach 1918-1939*) przedstawiła zmiany cywilizacyjne i emancypacyjne oraz ich wpływ na zatrudnianie kobiet we lwowskich bibliotekach. W referacie omówiła sylwetki m.in. Stanisławy Bruckmann i Janiny Kelles-Krauz. Z kolei Bernardeta Iwańska-Cieślik z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (*Włocławskie stowarzyszenia i ich biblioteki w XIX i na początku XX wieku*) scharakteryzowała różnego typu włocławskie stowarzyszenia i towarzystwa (m.in. kulturalne, biblioteczne, kredytowe, sportowo-turystyczne), które podjęły się utworzenia bibliotek o charakterze zamkniętym lub otwartym we Włocławku w latach 1815-1918. Instytucji tych było przynajmniej 89. Dariusz Spychała z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (*Rola i znaczenie bibliotekarza w antycznych bibliotekach ze szczególnym uwzględnieniem Biblioteki Aleksandryjskiej i Pergamońskiej*) podsumował wystąpienie stwierdzeniem,

że zebrane dotychczas materiały o antycznych bibliotekach są na tyle fragmentaryczne, że o roli wielu księgozbiorów w kulturze i społeczeństwie nie można dziś podać wielu informacji.

Dyskusje podjęte podczas obrad i w kuluarach, a także jej szeroki zakres tematyczny w większości odnoszący się do *Katechizmu biblioteki*, świadczyły o tym, że konferencja spełniła oczekiwania jej organizatorów i uczestników. Ladewig nadal inspiruje, ponieważ większość jego myśli jest wciąż aktualna. Konieczne jest jednak podjęcie dalszych badań, m.in. nad recepcją dzieł Ladewiga wśród polskich bibliotekarzy, które mogą stać się tematem kolejnej konferencji naukowej.

Hanna Langer
Zakład Kultury Czytelniczej i Informacyjnej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Tekst wpłynął do Redakcji 19 maja 2017 r.

„POLSKIE/POLONIJNE DZIEDZICTWO PIŚMIENNICZE W ZBIORACH ZAGRANICZNYCH – PROBLEMATYKA I WARSZTAT BADAWCZY, REZULTATY I PERSPEKTYWY BADAŃ"

Międzynarodowa konferencja naukowa

(Warszawa, 25-26 maja 2017 r.)

Z inicjatywy redakcji czasopisma „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi" wydawanego przez Katedrę Książki i Historii Mediów Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW 25 i 26 maja 2017 r. w Warszawie, odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Polskie/polonijne dziedzictwo piśmiennicze w zbiorach zagranicznych – problematyka i warsztat badawczy, rezultaty i perspektywy badań", której współorganizatorem był Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN). Departament ten kontynuuje i wspiera m.in. prace dokumentacyjne, inwentaryzacyjne czy konserwatorskie zapoczątkowane w 1990 r., a mające na celu ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego na świecie, głównie w państwach byłego Związku Sowieckiego, w Europie Zachodniej i na innych kontynentach.

Podczas dwudniowych obrad zaprezentowano 80 referatów z Białorusi, Danii, Francji, Litwy, Mołdawii, Niemiec, Polski, Rosji, Słowacji, Stanów Zjednoczonych

Ameryki, Szwajcarii, Szwecji, Ukrainy, Wielkiej Brytanii i Włoch, w których badacze dzielili się swoimi doświadczeniami w zakresie badań nad polskimi i polonijnymi kolekcjami książkowymi i rękopiśmiennymi oraz zbiorami poloników przechowywanymi za granicą. Tak duże zainteresowanie konferencją pokazuje, że ta problematyka jest ważna dla różnych środowisk, a zaprezentowane wystąpienia odzwierciedlają nie tylko stan wiedzy, ale mają szansę stać się inspirującym doświadczeniem dla dalszych studiów, przyczyniając się do ich rozwoju. Jest to konieczne, albowiem kolekcje polskie i polonika przechowywane w zbiorach zagranicznych stanowią integralną i niezwykle ważną część polskiego dziedzictwa piśmienniczego. Dopełniają i znacząco pomnażają patrimonium znajdujące się w kraju i na obczyźnie. Obiekty przechowywane w obcych książnicach często nie mają odpowiedników w księgozbiorach krajowych. Zarazem należą do wspólnego dziedzictwa państw europejskich, połączonych jakże skomplikowaną historią, jak również są składnikiem światowego dorobku kulturowego. Badania nad polonikami wnoszą zatem istotny wkład nie tylko do historiografii książki polskiej, ale także do dziejów książki w innych krajach. Oczywiście, poszerzają bazę źródłową do studiów również w innych dyscyplinach naukowych. O wadze tych zbiorów dla kultury polskiej świadczy objęcie konferencji honorowym patronatem przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego. Ochrona dziedzictwa kulturowego, m.in. piśmienniczego, należy bowiem do priorytetów polskiej polityki kulturalnej. Bibliotekarze, archiwiści, muzealnicy, badacze, którzy poprzez prace dokumentacyjne i naukowe przyczynili i przyczyniają się do poszerzenia naszej wiedzy o kolekcjach polskich i polonikach na obczyźnie, mają znaczący wkład w zachowanie tej spuścizny.

Konferencja, która w swoim zamyśle miała służyć podsumowaniu dotychczasowych prac w zakresie badań nad polskimi i polonijnymi kolekcjami książkowymi i rękopiśmiennymi oraz zbiorami poloników przechowywanymi w zbiorach obcych, objęła następujące obszary badawcze:

– polskie księgozbiory i polonica w zbiorach obcych – problematyka;

– rejestracja polskich księgozbiorów, cenniejszych poloników i innych źródeł do dziejów książki polskiej, znajdujących się w zbiorach obcych: cel, metodologia, w tym problemy źródłoznawcze i organizacja badań;

– prace rejestracyjne i dokumentacyjne podejmowane w bibliotekach polskich i obcych oraz przez zespoły badawcze i wyspecjalizowane placówki, w tym efekty ich działań, m.in. wydawnictwa informacyjne, dokumentacyjne, źródłowe (inwentarze, katalogi, bazy danych, informatory itp.);

– rezultaty badań prowadzonych na podstawie tego typu materiałów źródłowych z zakresu księgoznawstwa;

– biografistyka księgoznawcza – ludzie polskiej książki za granicą.

Podjęcie prac dokumentacyjnych, inwentaryzacyjnych czy konserwatorskich zbiorów znajdujących się poza granicami Polski było w pełni możliwe dopiero po zmianach politycznych, jakie nastąpiły po 1989 r. W latach 90. głównym zadaniem MKiDN, jeżeli chodzi o księgozbiory, było udokumentowanie i oszacowanie strat wojennych bibliotek polskich. Szerzej temat ochrony dziedzictwa polskiego za granicą w pracach tego resortu zreferował Jacek Miler, dyrektor Departamentu Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych, do którego obowiązków należy m.in. dokumentowanie zabytków polskich na obczyźnie, w tym zbiorów

polskich i poloników w zasobach obcych. Jednym ze znaczących przedsięwzięć w tym zakresie była inwentaryzacja Biblioteki Królewskiej Stanisława Augusta Poniatowskiego przechowywanej w Kijowie. Ponadto przy wsparciu Ministerstwa prowadzone były i są kwerendy archiwalne, prace porządkowe i inwentaryzacyjne oraz mikrofilmowanie, konserwacja zbiorów bibliotecznych, archiwalnych i muzealnych, w tym Biblioteki Polskiej w Paryżu oraz m.in. Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Muzeum Polskiego w Ameryce (Chicago), Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie czy Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie. W 2006 r. MKiDN zainicjowało program „Rejestracja zbiorów polskich za granicą ze specjalnym uwzględnieniem dziedzictwa zagrożonego", który nawiązywał do prac nad informatorem o bibliotekach polonijnych w latach 1938-1948, opublikowanym w 2005 r. Pracą zespołu kierowała prof. Barbara Bieńkowska, a w jego skład weszli: Elżbieta Maruszak i Jacek Puchalski, również jako koordynator programu. Głównym celem programu było zebranie wiadomości o polskim dziedzictwie piśmienniczym pozostającym na obczyźnie, rozproszonym, często nieznanym i zapomnianym, a w ostatnich latach szczególnie zagrożonym. Wyniki kwerendy z lat 2006-2008 opublikowane zostały w 2009 r., w pierwszym tomie informatora *Współczesne księgozbiory polskie za granicą* noszącym tytuł *Polskie i polonijne księgozbiory instytucji*. Natomiast wyniki prac z lat 2009-2015 ogłoszono pod koniec 2016 r. w tomie drugim pt. *Polonika w bibliotekach obcych*. W referacie podsumowującym program MKiDN przygotowanym przez B. Bieńkowską, E. Maruszak i J. Puchalskiego (UW) zaprezentowano rezultaty wzmiankowanych działań oraz różnorakie doświadczenia i wnioski z nich płynące oraz wytyczono kierunki dalszych prac rejestracyjnych i pola bardziej szczegółowych badań. O problemach rejestracji poloników w bibliotekach zagranicznych, na przykładzie prac Zakładu Starych Druków Biblioteki Narodowej prowadzonych w 14 bibliotekach rzymskich różnych typów w latach 1974-2016, mówił Krzysztof Soliński (BN). Poruszył następujące kwestie: różne metodyki prowadzenia rejestracji, organizacja pracy, napotykane problemy i zastosowane ich rozwiązania, specyfika kwerend w bibliotekach włoskich (tamtejsze katalogi, inwentarze, zasady opracowania, ewidencji i udostępniania zbiorów) i wpływ tych uwarunkowań na całokształt pracy. Metodologią prac rejestracyjnych zajęła się także Maria Wrede, która przedstawiła wnioski płynące z realizacji projektu „Inwentarz Archiwum Instytutu Literackiego «Kultura» w latach 2009-2015". W swoim referacie wskazała na korzyści płynące ze wspólnych prac zespołów bibliotekarzy i archiwistów w przypadku zbiorów mieszanych, zawierających materiały biblioteczne i archiwalne. Przedstawiła je na przykładzie kompleksowego katalogu zbiorów ILK, który zakłada udostępnianie danych w jednej bazie, w ujednoliconej formule opisu. Jego opracowanie otworzy pole do metodycznych rozważań nad podstawą opisu, pojęciem jednostki, głębokością opisu, swobodą decyzji katalogera, kartotekami wzorcowymi oraz strategią informacyjną instytucji zarządzających zbiorami mieszanymi. Hanna Tadeusiewicz (UŁ) omówiła natomiast *Słownik pracowników książki polskiej* (1972, 1986, 2000, 2010, 2016) jako podstawowe źródło z zakresu biografistyki bibliologicznej do badań nad dziejami książki polskiej za granicą od XV do XXI w. Wskazała ośrodki polonijne rozsiane w świecie – od dalekiej Brazylii poprzez bliższe Polsce kraje zachodniej i południowej Europy aż do północnych rubieży państwa carów, później – Związku Radzieckiego. Dokonana analiza zawartości *Słownika*… pozwala

stwierdzić, iż twórcy instytucji książki polskiej za granicą i ich pracownicy (było ich 220) reprezentują wszystkie profesje związane z produkcją, gromadzeniem i dystrybucją książek, a funkcjonowanie owych instytucji i ludzi w środowiskach polonijnych odegrało znaczącą rolę w podtrzymywaniu polskości i świadomości narodowej oraz w zachowaniu więzi rodaków z krajem w przeszłości i w czasach nam współczesnych.

W sesji plenarnej poruszono także zagadnienia związane z rozwojem humanistyki cyfrowej. Dariusz Kuźmina (UW) referował temat powstałej w 2012 r. na Uniwersytecie Warszawskim Polonijnej Biblioteki Cyfrowej, jako współczesnego narzędzia komunikacyjnego ułatwiającego międzynarodową współpracę badaczy poza granicami Rzeczypospolitej, którzy podejmują tematy związane z Polonią lub emigracją. Drugim ważnym obszarem funkcjonowania PBC jest zabezpieczenie przed zniszczeniem polskich zbiorów znajdujących się poza krajem. Wiele zagranicznych archiwów nie chroni poloników w odpowiedni sposób, gdyż pierwszeństwo podczas prac konserwacyjnych przyznaje materiałom wytworzonym we własnym kręgu kulturowym. Na zasoby biblioteki cyfrowej składają się przede wszystkim unikatowe egzemplarze prasy emigracyjnej. Digitalizacją objęte są te tytuły, których nie ma w polskich zasobach lub które są niekompletne, co stanowi o wartości zbiorów PBC. Marek Derwich (UWr) przedstawił główne założenia innego projektu badawczego „Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja" realizowanego w latach 2012-2016 w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, finansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.. Omówił układ i zawartość sporządzonych w ramach realizacji tego projektu czterech (spośród 15) baz danych, w których znajdują się informacje na temat rękopisów i druków ze skasowanych klasztorów (bazy: druki; rękopisy; muzykalia; bibliografia), a także problem i perspektywy inwentaryzacji tych materiałów przechowywanych w zbiorach zagranicznych. Problematyka humanistyki cyfrowej poruszana była także podczas innych sesji. Niezwykle ciekawym i odkrywczym okazał się referat, który wygłosiły Marta Špániová i Lucia Lichnerová z Uniwersytetu Komenskiego w Bratysławie. Zaprezentowały bowiem główne bazy danych używane do badań nad historią kultury książki na Słowacji, w Republice Czeskiej i na Węgrzech, w szczególności te z nich, które zawierają materiały przydatne w studiach nad polską książką od XVI do XVIII w. Przeanalizowały wszystkie typy poloników znajdujących się w niektórych zdigitalizowanych kolekcjach bibliotek z okresu Królestwa Węgierskiego istniejących od XVI do XVIII w. Naświetliły również relacje w dziedzinie kultury książki pomiędzy Polską a Słowacją, w szczególności w kontekście dziejów bibliotek mieszczańskich i arystokratycznych oraz rozwoju drukarstwa i księgarstwa w Królestwie Węgierskim. Patrycja Pieńkowska-Wiederkehr (Zentralbibliothek Zürich) w swoim referacie na temat XVI- i XVII-wiecznych poloników w zbiorach Biblioteki Centralnej w Zurychu, pochodzących z różnych źródeł, zwróciła szczególną uwagę na rzadkie druki reformacyjne, ze względów historycznych nie stanowiące odrębnego zasobu, ale będące cennym źródłem do badań nad rozwojem protestantyzmu w Polsce. Druki te są obecnie opracowywane i udostępniane w wersji cyfrowej w ramach systematycznej digitalizacji zbiorów. Omówiła ich wybrane przykłady oraz ich innowacyjną prezentację na szwajcarskiej platformie e-rara.

W obszar ogólnych rozważań wpisał się referat Dariusza Matelskiego (UAM) *Zagrabione polskie księgozbiory w zasobach państw obcych – przeszłość i teraźniejszość w świetle prawodawstwa międzynarodowego*, który ukazał położenie prawne oraz możliwości restytucji polskiego dziedzictwa kulturowego z państw ościennych w świetle przepisów prawa międzynarodowego publicznego. Szczególną uwagę D. Matelski zwrócił na sytuację prawną zbiorów dawnego Ossolineum we Lwowie oraz dawnej Biblioteki Wróblewskich w Wilnie jako mienia niepaństwowego, a także porównał ich status ze zbiorami Biblioteki Pruskiej w zasobie Biblioteki Jagiellońskiej jako mienia państwowego. Poruszył również zagadnienia prawne związane z polskimi zbiorami bibliotecznymi w Szwecji, zrabowanymi w latach 1655-1660. Uwagę zwróciły także referaty poruszające tematy mniej znane, ale istotne z punktu widzenia badań księgoznawczych. Arkadiusz Wagner (UMK) w referacie bazującym na wynikach kwerend przeprowadzonych w ostatniej dekadzie, zaprezentował ustalenia na temat dzieł polskich introligatorów (oraz introligatorów obcych działających na ziemiach polskich) od średniowiecza do pierwszej połowy XX w., które znajdują się w placówkach bibliotecznych i muzealnych oraz w zbiorach prywatnych w Europie i w Stanach Zjednoczonych. Szczególnie w tych instytucjach, w zbiorach których zidentyfikowano największą liczbę opraw polskich bądź najcenniejsze z nich, a więc przede wszystkim w bibliotekach i muzeach z obszaru Rosji, Szwecji, Niemiec i Francji. Referent podjął także próbę oceny stopnia identyfikacji/inwentaryzacji tych dzieł przez badaczy zagranicznych i polskich oraz zarysował perspektywy badawcze tyczące się owej szczególnej kategorii poloników. Natomiast wystąpienie Pawła Podniesińskiego (UW) na temat poloników na księgarskim rynku antykwarycznym zarysowało mało znany zakres studiów nad materiałami tego typu. Każdego roku polskie antykwariaty i domy aukcyjne organizują kilkanaście aukcji, na których licytowanych jest około 15 tys. książek, rękopisów i innych obiektów bibliotecznych. Pokaźną część oferty stanowią właśnie *polonica* – edycje polskich autorów i instytucji wydawniczych, jak też związane tematyką i proweniencją z Polską i Polakami wydawnictwa, dokumenty i rękopisy. Kolekcjonerzy i instytucje uzupełniające swoje zbiory są również aktywni na zagranicznych rynkach antykwarycznych. P. Podniesiński scharakteryzował poszczególne oferty, przedstawił najciekawsze *polonica* na polskim i zagranicznym rynku antykwarycznym oraz zaprezentował metody i przedsięwzięcia związane z wyszukiwaniem publikacji i archiwaliów – na przykładach polskich i zagranicznych programów. Do wystąpień odkrywczych dla polskich uczestników konferencji, i nie tylko, można zaliczyć referat Eleny Pintelei, dyrektor Biblioteki Narodowej Republiki Mołdawii na temat poloników w jej zbiorach, które dopiero oczekują na rozpoznanie, rejestrację i opracowanie.

W związku z licznym udziałem gości zagranicznych program konferencji ułożony był niejako terytorialnie. Sekcja „niemiecka", w której swoje referaty wygłosili Olaf Hamann (Osteuropa-Abteilung, Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz), Norbert Kunz (Bayerische Staatsbibliothek, München), Jürgen Warmbrunn (Herder-Institut für historische Ostmitteleuropaforschung – Institut der Leibniz Gemeinschaft Forschungsbibliothek, Marburg), koncentrowała się wokół zagadnień związanych z rozwojem badań nad polonikami, m.in. w kontekście dóbr kultury zrabowanych w czasie II wojny światowej przez Niemcy oraz w aspekcie ich rewindykacji.

W sekcji „szwedzkiej" tematyka wygłoszonych referatów dotyczyła głównie poloników z Kolegium Jezuickiego w Poznaniu w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu w Uppsali – Jakub Z. Lichański (Uniwersytet Warszawski), Peter Sjökvist (Uppsala University Library), Alicja Szulc (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu), Renata Wilgosiewicz-Skutecka (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu) oraz poloników w zbiorach zamku Skokloster – Joanna Zatorska (Stockholm University). Wystąpienia te pokazały, że mimo prac Józefa Trypućki w zakresie rejestracji poloników w Szwecji, nadal pojawiają się tam dzieła, które nie zostały dotąd opisane i czekają na szczegółowe badania. Na przykładzie ww. referatów widać także, jak ważne są badania proweniencyjne, które pozwalają wyselekcjonować grupy donatorów, określić powiązania pomiędzy poszczególnymi ośrodkami intelektualnymi, a także scharakteryzować staropolskie elity umysłowe.

Referaty wygłoszone w sekcji „amerykańskiej" potwierdziły, że w USA znajdują się pierwszorzędne źródła do dziejów emigracji polskiej i Polonii, w tym na temat ludzi książki i rynku wydawniczego, a także materiały do badań instytucji książki w Polsce, np. w książkach adresowych znajdujących się w Bibliotece Kongresu Stanów Zjednoczonych w Waszyngtonie. Wybrane kolekcje znajdujące się w tej bibliotece omówiła Regina Frąckowiak z Działu Europejskiego. Natomiast Barbara Krupa i Margarita Nafpaktitis (Stanford University Libraries) przedstawiły kolekcje biblioteki Uniwersytetu Stanforda w Kalifornii związane z powojenną literaturą emigracyjną i rynkiem wydawniczym w USA, w Europie i w Polsce: Archiwum Zygmunta Haupta, Kolekcję listów Zdzisława Ruszkowskiego oraz Archiwum Wydawnictwa Rój. Omówiły również rzadkie i unikalne (przynajmniej w Stanach Zjednoczonych) książki, wydawnictwa efemeryczne, dokumenty i fotografie ze zbiorów tej biblioteki.

W sekcji „amerykańskiej", „szwajcarskiej", jak i „skandynawskiej" znalazły się także referaty, które przedstawiły zbiory związane z zagranicznymi, jak i polskimi instytucjami działającymi za granicą. Warto tutaj zauważyć, że wiele z tych zasobów powstawało jako reakcja na wydarzenia polityczne w Polsce (np. ruch „Solidarności") i dotyczą zatem spraw politycznych, działalności społecznej czy problemów organizacji polonijnych. Często materiały te są rozproszone w wielu archiwach i bibliotekach i niekiedy słabo rozpoznane, zwłaszcza przez bibliologów. Maciej Siekierski (Hoover Institution Stanford University) omówił polskie kolekcje Biblioteki i Archiwum Instytutu Hoovera na Uniwersytecie Stanford, zarówno emigracyjne, jak i te powstałe w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – materiały funkcjonariuszy komunistycznych i dziennikarzy, które zostały nabyte przez Instytut Hoovera po roku 1989. Wśród nich szczególną uwagę zwrócił na zbiór Mieczysława Rakowskiego. Znawczyni dziejów Kongresu Polonii Amerykańskiej z lat 1944-1988, Joanna Wojdon (UWr) przedstawiła zbiory polonijne (w tym rękopisy, notatki, korespondencję, utwory literackie, wspomnienia) przechowywane w różnych instytucjach amerykańskich, zwłaszcza w Immigration History Research Center przy University of Minnesota oraz w Connecticut Polish American Archives (New Britain). Danuta Sieradzka (UŚ) podjęła temat kalendarzy wydawanych w XXI w. przez Związek Narodowy Polski w Stanach Zjednoczonych – największą i najstarszą organizację polonijną w tym kraju, założoną w 1880 r. w Filadelfii. Badaczka upatruje w nich potencjał do studiów nad zachowaniem polskiej tożsamości narodowej na obczyźnie. Natomiast Małgorzata Ptasińska (UW) przedsta-

wiła zbiory, rolę i znaczenie Fundacji Archivum Helveto-Polonicum we Fryburgu Szwajcarskim dla zachowania polskiego dziedzictwa piśmienniczego w Szwajcarii w 20. rocznicę powstania tej zasłużonej instytucji, założonej przez Ludwikę i Jacka Sygnarskich. Referat Eugeniusza S. Kruszewskiego (UNO/Instytut Polsko-Skandynawski, Kopenhaga) o archiwum i księgozbiorze Naukowego Instytutu Polsko-Skandynawskiego może stanowić przyczynek do rozważań nad sytuacją tego typu zasłużonych dla polskiej emigracji instytucji, które nie mają już odpowiedniego zabezpieczenia finansowego oraz organizacyjnego, a los ich zbiorów, często niezwykle cennych, budzi uzasadnioną troskę. Referat Kariny Garszteckiej (Uniwersytet Bremeński) poświęcony był kolekcjom drugiego obiegu wydawniczego 1976-1990 i emigracji solidarnościowej w zbiorach Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen, które wciąż są kompletowane i uzupełniane dzięki aktywnej współpracy z emigrantami.

Część referatów poświęcona była różnego typu zbiorom poloników przechowywanych w bibliotekach i archiwach oraz w innych instytucjach amerykańskich. Michael J. Mikoś omówił kartograficzne, archiwalne i fotograficzne polonika w zbiorach biblioteki Uniwersytetu Wisconsin w Milwaukee. Natomiast Marianna Czapnik (BUW) skupiła się na starych drukach przechowywanych w bibliotekach naukowych Nowego Jorku.

Wśród wystąpień znalazły się także referaty poświęcone bardziej lub mniej znanym postaciom kultury polskiej na obczyźnie. Bożena Koredczuk (UWr) przybliżyła sylwetkę polskiego socjologa i bibliografa Wiktora Żółtowskiego, założyciela francuskiej szkoły historii statystycznej twórczości intelektualnej, a Jan Kaczorowski (UWr) wygłosił referat na temat londyńskiego archiwum artysty emigracyjnego Jerzego Hima, który pozostawił po sobie duży zbiór różnego rodzaju dokumentów znajdujący się obecnie w Archive of Art and Design przy Victoria and Albert Museum. Natomiast Kamila Kamińska-Chełminiak (UW) omówiła korespondencję Jerzego Giedroycia i Stefana Kisielewskiego zdeponowaną w archiwum Instytutu Literackiego w Maisons-Laffitte pod Paryżem i jej znaczenie dla rekonstrukcji ich wzajemnych relacji. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (UJK) w swoim referacie skupiła się na problematyce badania prasy emigracyjnej w Wielkiej Brytanii. Wskazała m.in. na: niekompletność zbiorów archiwalnych oraz roczników konkretnych tytułów czasopism, zarówno w Polsce, jak i za granicą; brak rzetelnych, całościowych opracowań naukowych na ten temat; duże rozproszenie zbiorów, oraz częsty brak dostępu do nich. Ponadto referentka stwierdziła, że do kompetencji niezbędnych przy tego typu studiach należy zaliczyć umiejętność odczytania kontekstu politycznego czy społecznego źródeł wytworzonych w kręgu określonych opcji politycznych, koterii i ugrupowań, a także – odwoływania się do pamięci niektórych żyjących jeszcze przedstawicieli pokolenia „niezłomnych", tworzących czasopisma uchodźcze. Równie ważną kwestią, jak podkreśliła J. Chwastyk-Kowalczyk, jest dokonanie właściwej selekcji źródeł. Problematyka „ludzi polskiej książki" została przedstawiona także w referatach sekcji „włoskiej", „szwajcarskiej" czy „francuskiej". Ligia Henczel-Wróblewska (UAM) przybliżyła takie osoby żyjące we Włoszech w XX w. Jej autorski wybór dotyczył literatów, dziennikarzy, wydawców, uczonych, bibliotekarzy i animatorów kultury w Italii. Greta Lemanaitė (UJ) skupiła się zaś na materiałach przekazywanych krakowskim bibliotekom przez dziewiętnastowiecznego wybitnego antykwariusza i mecenasa Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Henryka

Bukowskiego. Jolanta Lesniewska z Fundacji Archivum Helveto-Polonicum we Fryburgu Szwajcarskim zaprezentowała zaś kolekcje wybitnych polskich, emigracyjnych muzyków, muzykologów i edytorów, m.in. Ignacego Paderewskiego, Józefa Turczyńskiego, Henryka Opieńskiego, Ludwika Bronarskiego i Karola Estreichera. Ważną część zbiorów muzycznych Archivum stanowią unikalne zdjęcia, plakaty i zaproszenia na koncerty polskich muzyków w Szwajcarii z XX w. oraz bogate zbiory książek i nut polskich emigracyjnych kompozytorów.

Polonika w zasobach francuskich były przedmiotem wystąpień Piotra Daszkiewicza (PAN, Muséum National d'Histoire Naturelle), który omówił materiały gdańskich przyrodników w zbiorach rękopisów Biblioteki Głównej Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu oraz Elisabeth Walle (Bibliothèque nationale de France) prezentującej polonika z Francuskiej Biblioteki Narodowej, posiadającej jedną z najbogatszych i najcenniejszych kolekcji tego typu znajdujących się poza granicami Polski. Autorka omówiła m.in. portal France-Pologne powstający we współpracy francuskiej książnicy z BN w Warszawie. Magdalena Szkuta (The Britush Library) przedstawiła międzynarodowy projekt „The Polish Short-Title Catalogue". Ma on na celu opracowanie katalogu starodruków polskich znajdujących się w zbiorach Biblioteki Brytyjskiej. W projekcie tym uczestniczyły trzy instytucje krajowe: Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Kórnicka. Ks. Hieronim Fokciński (Papieski Instytut Studiów Kościelnych w Rzymie), w którego imieniu referat odczytał ks. Damian Krawczyk SJ (PISK, Warszawa), zaprezentował polskie dziedzictwo piśmiennicze w zbiorach włoskich, zwłaszcza rzymskich, a także wysiłki ośrodków polonijnych z Italii w zakresie gromadzenia i udostępniania polskich zbiorów bibliotecznych oraz dokumentacji archiwalnej. Omówił także ich dość bogatą, chociaż mało znaną, działalność wydawniczą, bibliograficzną, popularytorską oraz współpracę z instytucjami włoskimi, a także z licznymi w Rzymie ośrodkami obcych państw. Krzysztof Smolana (UW, AAN) i Robert Brzóska (UW), którzy prowadzą od kilku lat badania w Argentynie, przedstawili stan zachowania zbiorów (w tym najcenniejszych obiektów) w dwóch największych bibliotekach polskich z tego kraju oraz problemy z ich utrzymaniem i udostępnianiem. Wszystkie wymienione powyżej wystąpienia wykazały, że zarówno w wielkich bibliotekach amerykańskich i europejskich, jak i w mniejszych placówkach różnego typu znajdują się materiały dokumentujące wkład Polaków w życie intelektualne obu Ameryk i Europy, w tym cenne materiały do „życia książki" polskiej na obczyźnie.

Wśród uczestników konferencji dużą grupę stanowili badacze poloników, m.in. jako źródeł do dziejów książki i bibliotek oraz szerzej kultury polskiej na wschodnich terytoriach Rzeczypospolitej. Niezwykle ciekawe okazały się referaty przedstawiające źródła do dziejów księgozbiorów prywatnych, dotąd rzeczywiście jeszcze słabo rozpoznanych. Przykładem może być tutaj wystąpienie Tetiany Karojewej (Winnicki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny) omawiające prywatne księgozbiory Polaków z Podola Wschodniego z początku XX w., które zostały znacjonalizowane przez władze sowieckie w latach 1919-1920, a obecnie są przechowywane w Winnickiej Obwodowej Uniwersalnej Bibliotece Naukowej imienia K.A. Timiriaziewa. Na ich podstawie można scharakteryzować strukturę powiązanych z książką zainteresowań Polaków z Podola, praktyk wykorzystania książek w życiu codziennym oraz ich rolę w kształtowaniu tożsamości narodowej.

Bardzo istotną kwestię, dotyczącą zdefiniowania pojęcia *polonicum* w aspekcie opracowywania zbiorów z Europy Wschodniej, poruszył w swoim wystąpieniu Tomasz Nastulczyk (UJ). Referent podkreślił, że postępująca w szybkim tempie digitalizacja katalogów i zbiorów bibliotek rosyjskich, ukraińskich, białoruskich i litewskich wywarła znaczący wpływ na kształt przygotowanych w ostatnich latach tomów „Bibliografii Polskiej" Estreicherów, szczególnie zaś na tomy XIX i XX nowego wydania bibliografii XIX stulecia. Dostęp do obszernych zasobów zagranicznych pozwolił na odnalezienie wielu nieznanych, bądź zapomnianych, poloników. Ogrom materiału dostępnego elektronicznie wymagał jednocześnie wypracowania praktycznych strategii skutecznego i szybkiego jego przeszukiwania. Ważnym zagadnieniem metodologicznym okazał się zakres prowadzonych kwerend: zarówno specyfika ujawnionych materiałów, jak i rozwój badań nad związkami Polaków z nauką i kulturą innych narodów wyraźnie wskazały, że polskie dziedzictwo piśmiennicze obejmuje również liczne książki rosyjskojęzyczne (i nie tylko), w tym m.in. prace uczonych polskich działających w Imperium Rosyjskim. Poszukiwanie i dokumentowanie tego rodzaju „nieoczywistych" poloników stanowi obecnie jedno z zasadniczych wyzwań stojących przed badaczami zajmującymi się polskim dziedzictwem piśmienniczym za granicą.

Wśród referatów o charakterze metodologicznym znalazło się również wystąpienie Urszuli Paszkiewicz (MKiDN), która omówiła aktualny stan i problemy dokumentacji źródeł do zawartości bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej w okresie od XVI w. do 1939 r. Przedstawiła luki w opracowaniach oraz wskazała na istotne perspektywy badawcze. Kolejnym referatem z tej grupy była prezentacja Karola Maklesa (UŚ) poświęcona perspektywom powołania ośrodka badania i dokumentacji dziedzictwa i kultury „Kresów południowo-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej".

Ze względu na wspólną przeszłość, sięgającą korzeniami wieloetnicznej i wielojęzycznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, naturalna jest obecność poloników w zbiorach białoruskich. Ujawniają je m.in. prace nad stworzeniem pełnego bibliograficznego katalogu-repertuaru drukowanej książki na Białorusi (od 1517 r.) oraz bibliograficznego rejestru zabytków książkowych. W związku z tym obszary badawcze polskich i białoruskich bibliologów nierzadko pokrywają się, co sprzyja wspólnym działaniom, aktywnie prowadzonym od lat 90. XX w. Na dowód tego Lilia Kowkiel w swoim referacie przedstawiła liczne przykłady zrealizowanych badań indywidualnych i instytucjonalnych, w wyniku których dokonano rejestracji historycznych księgozbiorów na Białorusi, w tym zawierających cenniejsze polonika. Bardzo interesujące w sekcji „białoruskiej" były zwłaszcza te referaty, które prezentowały w dużym stopniu nierozpoznane zabytkowe księgozbiory polskie znajdujące się w placówkach muzealnych. Alesia Sauczuk przedstawiła losy kolekcji książek ze zbiorów Grodzieńskiego Państwowego Muzeum Historyczno-Archeologicznego. Jego ksiegozbiór stanowi jedną z najbogatszych historycznych kolekcji na Białorusi. Brak archiwum muzealnego z okresu międzywojennego utrudnia dokładną rekonstrukcję dziejów gromadzenia zbiorów przez placówkę, toteż badanie historii kolekcji w znacznym stopniu opiera się na analizie proweniencji poszczególnych egzemplarzy. Z kolei Elena Razwanowicz (również z Grodzieńskiego Państwowego Muzeum Historyczno-Archeologicznego) omówiła uważaną za zaginioną bibliotekę Ordynacji Massalańskiej Bispingów. Jej fragment liczący ponad

300 dzieł odnaleziono w zbiorach grodzieńskiego Muzeum. Białoruscy badacze starają się odtworzyć zawartość biblioteki i jej historię. Natomiast Taciana Sapieha (Biblioteka Narodowa Białorusi), omówiła ponad 60 druków z XVII i XVIII w., pochodzących z Drukarni Jezuickiej i Drukarni Prymasowskiej w Kaliszu przechowywanych w białoruskiej książnicy narodowej. Zapisy proweniencyjne wskazują, że większość z nich należała do Biblioteki Ordynacji Nieświeskiej Radziwiłłów. Z kolei Jury Lauryk (Narodowe Muzeum Historyczne Republiki Białoruś w Mińsku) skupił się na konwolucie, w którym umieszczono utwory piszącego po polsku bernardyna Michała Paszkiewicza.

Dużą grupę referatów stanowiły wystąpienia poświęcone polonikom w Rosji, a w szczególności przechowywanych w bibliotekach Moskwy i Petersburgu, gdzie znajdują się najcenniejsze księgozbiory zawierające m.in. pozostałości po Bibliotece Załuskich oraz po innych zbiorach polskich, które wymagają dokładnych badań. Pracom BN w Warszawie w dziedzinie dokumentowania polskich zbiorów bibliotecznych w Rosji poświęcony był referat Tomasza Szwacińskiego (BN). Działania te prowadzone są w dwóch podstawowych kierunkach. Obejmują mianowicie rejestrację druków z Biblioteki Załuskich, zachowanych w zbiorach książnicy petersburskiej i Biblioteki Literatury Obcej w Moskwie. Drugi z kierunków, to badania źródeł rosyjskich, mogących pomóc w procesie dokumentowania polskich strat wojennych w tzw. rewindykatach, a więc jednostkach odzyskanych z Rosji w okresie międzywojennym, które spłonęły w Warszawie w 1944 r. Natomiast Krzysztof Kossarzecki (BN) referował trwające od lat 90. XX w. prace nad rekonstrukcją zbiorów rękopisów dawnej Biblioteki Załuskich. Studiom rosyjskich badaczy nad drukami polskimi poświęcony był referat Nikołaja Nikołajewa (Rosyjska Biblioteka Narodowa w Sankt Petersburgu) *The study of Polish collection in the Russian National Library: 21 century* oraz referat Iriny Velikodnej (Biblioteka Naukowa Uniwersytetu Łomonosowa w Moskwie) i Stanisława Siess-Krzyszkowskiego (UJ) o drukach polskich i polonikach przechowywanych w Oddziale Druków Rzadkich i Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Łomonosowa w Moskwie. Badania proweniencyjne części zasobu poloników wykazały, że są to druki przynajmniej z kilku dawnych bibliotek polskich: Ordynacji Nieświeskiej Radziwiłłów (w tym Jana Fryderyka i Konstancji Sapiehów w Kodniu), Strawińskich w Nakryszkach, Kolegium Jezuitów w Połocku. Olga Guseva (Petersburski Uniwersytet Państwowy) przedstawiła prace nad tworzeniem elektronicznego katalogu polskiej kolekcji znajdującej się w Dziale Słowiańskim Biblioteki Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu.

Wśród referatów sekcji „rosyjskiej" można wyodrębnić podsekcję „syberyjską", w której poruszano zagadnienia związane z polonikami przechowywanymi w placówkach funkcjonujących na wschodzie Rosji. Wiesław Caban (UJK) od lat badający ośrodki syberyjskie przedstawił referat poświęcony spuściźnie piśmienniczej (listy i pamiętniki) zesłańców postyczniowych, odnalezionej m.in. w Omsku, Tomsku i Krasnojarsku. Na podstawie tych materiałów można odtworzyć z jednej strony, życie zesłańców na Syberii, a z drugiej (dzięki korespondencji), sytuację materialną rodzin polskich na Ziemiach Zabranych. Z kolei Sergiusz Leończyk (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach) przedstawił polskie biblioteki z XIX i z początku XX w. działające na Syberii na przykładzie księgozbiorów w Kraju Krasnojarskim.

Polskiej bibliotece w kościele rzymsko-katolickim w Jekaterynodarze (Krasnodarze) poświęcony był referat Aleksandra Sielickiego (Kubański Uniwersytet Państwowy w Krasnodarze). Trzonem powstałych pod koniec XIX w. zbiorów były książki w języku polskim, które w okresie „wielkiego terroru" uległy właściwie zniszczeniu, a tylko nieliczne tomy trafiły do Krasnodarskiej Biblioteki im. A.S. Puszkina. Natomiast Irina Pochinskaia (Uralski Uniwersytet Federalny w Jekaterynburgu) przybliżyła polskie księgozbiory w Jekaterynburgu, przechowywane obecnie w różnych instytucjach, powstałe na bazie zbiorów bibliotek publicznych różnorodnych stowarzyszeń Polaków, którzy żyli na Uralu w XIX i XX wieku.

Licznie reprezentowane były problemy badawcze związane z polskimi zbiorami i polonikami na Litwie. Mirosław Supruniuk (Archiwum Emigracji UMK) omówił stan opracowania Archiwum Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, które jest jednym z licznych polskich zespołów archiwalnych dotyczących okresu dwudziestolecia międzywojennego, znajdujących się w Centralnym Archiwum Litwy w Wilnie. I jednym z nielicznych, zachowanych niemal w komplecie. Przez wiele lat uważano je za zaginione. Po 1990 r. jest wykorzystywane do badań nad historią nauki w Wilnie. Najpełniej eksploatowane jest przez polsko-litewski zespół badaczy, przygotowujących wydanie monografii USB w 2019 r. Brak zainteresowania państwa polskiego losami archiwum, pomimo przygotowanych projektów badawczych, spowodował, że jest ono nieuporządkowane i nieopracowane, a w dużej części wymaga natychmiastowej interwencji konserwatorskiej. Istnieje też obawa, że w niedalekiej przyszłości archiwum to, po opracowaniu w języku litewskim, będzie niedostępne dla wielu badaczy z Polski.

Maciej Matwijów (UWr) omówił w swoim wystąpieniu problematykę rękopiśmiennych zbiorów materiałów życia publicznego z XVII-XVIII w. na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego, ich losy i znaczenie dla badań w zakresie historii politycznej i kultury oraz księgoznawstwa. Wśród problemów poruszanych w sekcji „litewskiej" pojawił się też ten dotyczący wpływu wyznania na kształtowanie się księgozbiorów na danym obszarze. Mianowicie Zoja Jaroszewicz–Pieresławcew (UWM) omówiła stan i kierunki badań nad księgozbiorami wyznawców prawosławia i grekokatolików z ziem I Rzeczypospolitej (księgozbiory klasztorów, cerkwi, bractw cerkiewnych, szkół oraz duchownych), kierunki przemieszczania się tych zbiorów, obecny stan ich zachowania i opracowania. Uzasadniła, na wybranych przykładach, znaczenie badań nad rozproszonymi zabytkami tego piśmiennictwa dla dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej i Europy.

Kolejną, sporą grupę referatów można zaliczyć do sekcji „ukraińskiej", a w niej wystąpienia skupiające się na dziejach i zawartości księgozbiorów klasztornych. Iryna Ciborowska-Rymarowicz (Biblioteka Narodowa Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie) omówiła druki polskie i książki o tematyce polskiej w księgozbiorze klasztornym karmelitów bosych w Berdyczowie. Z kolei Iwan Almes (Ukraiński Uniwersytet Katolicki w Lwowie) przedstawił zagadnienia związane z wyszukiwaniem i opracowywaniem poloników z bibliotek monasterów bazyliańskich eparchii lwowskiej istniejących w XVIII w. Jolanta Gwioździk (UŚ) przeanalizowała *benedictina* tynieckie w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie oraz we Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. W. Stefanyka.

Kolejna grupa referatów skupiała się na zbiorach Biblioteki im. Stefanyka. Stare druki z historycznej kolekcji Ossolineum, znajdujące się w zbiorach tej placówki

były przedmiotem wystąpienia Doroty Sidorowicz-Mulak (Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu). Realizowany od 2014 r. grant finansowany z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki umożliwił pracownikom Działu Starych Druków ZNiO na wstępne rozpoznanie zasobów Działu Książki Rzadkiej Biblioteki im. Stefanyka. Przeprowadzone we Lwowie kwerendy pozwoliły ustalić, że większość druków XV i XVI w. została przewieziona po wojnie do Wrocławia. Z druków XVII i XVIII stulecia pozostały we Lwowie książki obce, przeważnie o polskich proweniencjach. Bazy internetowe utworzone w celu opracowania druków XVI w. oraz sporządzenia inwentarza książek XVII i XVIII stulecia w zasobach Biblioteki W. Stefanyka wykorzystane zostaną w przyszłości do dalszych badań naukowych nad polskimi kolekcjami historycznymi pozostającymi za granicą. Maria Konopka (UP w Krakowie) przedstawiła rezultaty swoich badań nad źródłami rękopiśmiennymi do studiów nad historią polskiego ruchu wydawniczego w XIX w. znajdującymi się w zbiorach lwowskiej książnicy. Iryna Kachur (Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka) skupiła się na analizie autorskich autografów, jako uniwersalnym źródle do badań historii języka, systemu pisania i kultury, zamieszczonych na egzemplarzach starych druków wydanych w 1786 r. w Warszawie *Listów i pism X.B.W.* Ignacego Krasickiego oraz *Pacta conventa Augusti III Regis Poloniarum* Gottfrieda Lengnicha wydanych w Gdańsku w 1763 r.

Zbiory kijowskie były przedmiotem referatu Oksany Rabczun (Biblioteka Narodowa Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie). Omówiła mianowicie książki z kolekcji Biblioteki Zahinieckiej oraz Biblioteki Uniwersytetu imienia św. Włodzimierza w Kijowie wytłoczone przez Józefa Zawadzkiego w drukarni wileńskiej w latach 1805-1832. Irina Rabczun zaprezentowała zaś polonika z księgozbiorów studenckich w książnicy uniwersyteckiej.

Referat Zdzisława Gębołysia (UKW) na temat *Cieszyńskiej bibliografii regionalnej* stanowi przyczynek do szerszej dyskusji na temat rejestrowania i dokumentowania piśmiennictwa regionów wieloetnicznych. Zasadna jest teza o konieczności badań księgoznawczych nie tylko w aspekcie narodowym czy wyznaniowym, ale także multikulturowym, co pozwoli na uzyskanie szerszego obrazu kontekstów kulturowych piśmiennictwa na takim terenie.

Podsumowując przebieg obrad należy stwierdzić, że szczególnej wagi nabiera możliwie pełne udokumentowanie obecnego stanu zasobów poloników, podlegają one bowiem szybkim fluktuacjom. Konieczne jest rozszerzenie, pogłębienie i koordynacja badań nad polonikami w zbiorach obcych. Studiom tego rodzaju powinien towarzyszyć rozwój refleksji metodologicznej nad badaniami poloników przechowywanych poza granicami kraju, wzbogacony o rzetelną penetrację archiwów i wszelkich dostępnych źródeł, mogących uzupełnić i rozszerzyć naszą wiedzę o drogi książki i jej właścicieli. Razem z kolejnymi opracowaniami monograficznymi znakomicie ułatwi to poszukiwanie kolekcji polskich i poszczególnych obiektów piśmienniczych w bibliotekach, archiwach i muzeach zagranicznych. Warunkiem skuteczności tych wszystkich działań wydaje się potrzeba wspólnego rejestrowania, opracowania i badania zasobów poloników piśmienniczych znajdujących się poza granicami Polski przez bibliologów, bibliotekarzy, archiwistów i muzealników. Konieczne wydaje się skonstruowanie takich narzędzi badawczych, które wspólnie pozwolą opisywać i analizować zbiory przez badaczy reprezentujących te dziedziny. Naturalnie, takie przedsięwzięcia mogą przynieść w pełni zadowa-

lający rezultat tylko przy uświadomieniu w kraju i za granicą wartości i znaczenia tego dziedzictwa. Ułatwi to rozwinięcie współpracy międzynarodowej, m.in. obejmującej wymianę doświadczeń organizacyjnych i metodycznych, wymianę specjalistów, wspólne projekty edytorskie i cyfrowe.

Będzie to z obopólną korzyścią, bowiem prace tego rodzaju wnoszą istotny wkład nie tylko do historiografii książki polskiej, ale także do dziejów bibliotek, bibliotekarstwa i ogólniej – kultury książki w innych krajach. Wydaje się, że ten pogląd zjednoczył wszystkich uczestników konferencji. Co więcej, wyrażali dość powszechnie wolę przekształcenia konferencji w przedsięwzięcie cykliczne. Na razie jednak organizatorzy zapraszają do zapoznania się z dorobkiem konferencji, który zostanie opublikowany niebawem (do końca roku) w tomie specjalnym czasopisma „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi".

Agnieszka Chamera-Nowak
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytetu Warszawskiego

Tekst wpłynął do Redakcji 30 maja 2017 r.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2017 z. 2
PL ISSN 0033-202X

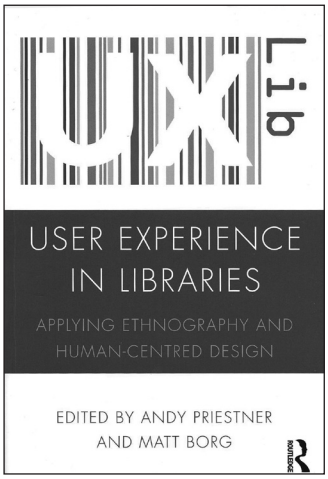

User Experience in Libraries. Applying Ethnography and Human-Centered Design. Ed. by Andy Priestner and Matt Borg. New York: Routledge, 2016. 203 [5] s. ISBN 978-1-4724-8472-7[1].

Książka, wydana w maju 2016 r. jest jednym z elementów projektu UX Libs (User Experience in Libraries; uxlib.org), obejmującego cykl konferencji i warsztatów dotyczących wymiany dobrych praktyk w zakresie doświadczeń użytkownika w bibliotece.

W piętnastu rozdziałach autorstwa zarówno bibliotekarzy, jak i specjalistów od mediów społecznościowych oraz antropologów przedstawiono złożoność spojrzenia na usługi biblioteczne przez pryzmat potrzeb użytkownika. Jest to perspektywa niewątpliwie bardzo istotna, której badanie za pomocą metody etnograficznej, polegającej na zbieraniu informacji o określonej grupie (społeczności) potrafi dać zaskakujące rezultaty. Wspomniane informacje to: przekonania, wartości, stosunki społeczne i wytwory materialne, których analiza jest podstawą opisu ludzi.

Dynamiczny rozwój usług bibliotecznych, zmiany w zakresie udostępniania zbiorów, a także toczące się w ostatnich dziesięcioleciach dyskusje i spory na temat potrzeby istnienia bibliotek w świecie cyfrowym, spowodowały, że bibliotekarze bardziej skupili się na rozwijaniu nowego obszaru usług, ale jednocześnie mniejszą uwagę zwrócili na użytkownika. Nowoczesne technologie dostarczyły nam danych ilościowych, z których wyłania się pewien obraz odbiorców usług bibliotecznych. Obraz – najczęściej uzupełniany badaniami z wykorzystaniem kwestionariuszy ankiet. Jednakże – jak przekonują we wstępie redaktorzy i pomysłodawcy książki, Andy Priestner i Matt Borg – zbieranie danych za pomocą tych technik jest obarczone dużym ryzykiem błędu i tendencyjności w interpretacji wyników. Autorzy zadają ważne pytanie: jakie informacje o użytkowniku otrzymujemy śledząc jego drogę od wejścia do wyjścia z biblioteki (zarówno w świecie rzeczywistym, jak i wirtualnym)? Czy fakt otwarcia pliku pdf świadczy o satysfakcjonującym do-

[1] Uwagami na temat tej książki dzieli się w tym numerze również J. Wojciechowski: Z lektur zagranicznych, s. 238-240.

świadczeniu? Czy fakt odwiedzin w bibliotece jest już sam w sobie pozytywnym doznaniem? A może użytkownik pomylił budynki i wszedł do biblioteki przez przypadek? Priestner i Borg dotykają także innej, bardzo istotnej kwestii: jak postępują bibliotekarze wobec braku pozytywnych opinii zwrotnych. Negatywne postrzeganie biblioteki przez jej użytkowników w większym stopniu budzi obawę, niż inspiruje do wdrożenia nowych rozwiązań. Taka postawa w zasadzie nie dziwi – bibliotekarze nie są przygotowani w zakresie metodologii naukowej do badań jakościowych i analizowania ich wyników. Omawiana książka ma w założeniu uzupełnić tę lukę poprzez przedstawienie metod i technik etnograficznych. Badania etnograficzne (określane również terenowymi) są stosunkowo młode, powstały na przełomie XIX i XX w. i stosuje się je głównie w antropologii, socjologii, komunikacji, edukacji, psychologii społecznej, itd. Za ich pomocą bibliotekarze mogą nie tylko lepiej zrozumieć doświadczenie użytkownika, ale również umieścić siebie i swoją bibliotekę w szerszym kontekście jego życia i nawyków społecznych.

Rozwój Internetu i mediów społecznościowych dokonał fundamentalnej zmiany w myśleniu jednostki. Łatwość wypowiedzi i wyrażania opinii oraz świadomość ich realnego wpływu na rzeczywistość sprawia, że zmieniają się również oczekiwania potencjalnych użytkowników wobec bibliotek. Jak piszą autorzy: „jest to coś więcej, niż ewolucja od listu reklamacyjnego do recenzji na Trip Advisor" (s. 3).

Sprawą kluczową jest także zmiana stosunku bibliotekarza do użytkownika z pozycji nauczyciel-uczeń na relację partnerską.

W zrozumieniu zachowań czytelników może pomóc zastosowanie metodologii etnograficznej i jej technik, takich jak obserwacja, wywiad, grupy fokusowe, storytelling, mapowanie kognitywne czy diaries/photo studies. Przykłady implementacji wymienionych technik stanowią zasadniczą część książki. Studia przypadków i analiza rezultatów badań są bardzo interesujące i dostarczają wiele praktycznych wskazówek, jak analizować zgromadzoną wiedzę i co najważniejsze – jak przekuwać ją w praktyczne rozwiązania.

Bryony Ramsden w pierwszym rozdziale *Using etnography methods to study library use* kompleksowo opisuje, czym są badania etnograficzne, a także zwraca uwagę na ważne aspekty analizy danych – podejście krytyczne i obiektywizm.

Donna M. Lanclos, antropolog na University of North Carolina, specjalizująca się w stosowaniu metody etnograficznej w badaniach bibliotek akademickich, dotyka bardzo istotnego problemu: „postrzegania" bibliotek przez użytkowników. Według Lanclos muszą się one stać przedłużeniem ich naturalnego środowiska, rozszerzeniem uniwersum, w jakim funkcjonują. Szczególnie konieczne jest dostrzeżenie faktu, że ich pobyt w bibliotece jest częścią większej całości, którą trzeba poznać, aby dowiedzieć się, gdzie na tej mapie umiejscowiona jest biblioteka. Wskazuje także, że jest to jedna z przyczyn, dla których budowane obecnie budynki biblioteczne wyższych uczelni, nie są już określane nazwą biblioteka. Podkreśla, że powodem takiej zmiany jest fakt, że biblioteki akademickie nadal są słabo słyszalne w swoim środowisku, a ich głos niedostatecznie głośno przebija się do uszu władz uczelni. Badania jakościowe mogą dużo zmienić, ponieważ „(…) biblioteki nie zbudują relacji [z użytkownikami] poprzez liczenie statystyk (…)" (s. 24), które służą do porozumiewania się z innym bibliotekarzem, ale nie użytkownikiem. Autorka zaznacza, że podstawą jest umiejętność zadania właściwego pytania (np. nie „czy coś jest użyteczne", ale co oznacza termin „użyteczny" dla użytkownika i czy poruszamy się wspólnie

we właściwej terminologii). Autorka popiera swoje tezy przykładami zastosowania wyników badań jakościowych w konkretnych bibliotekach akademickich.

Kolejny rozdział *Holistic UX: Harness Your Library's Data Fetish to Solve the Right Problems* stanowi kolejną egzemplifikację badań metodą etnograficzną w bibliotekach University of Michigan oraz Sheffield Hallam. Wyniki i ich konkluzje doprowadziły do wprowadzenia niedużych – z punktu widzenia bibliotekarza – zmian w udostępnianiu źródeł elektronicznych, ale jak się okazuje, niezmiernie istotnych dla użytkowników (w niektórych przypadkach wystarczyło dosłownie dopisanie jednego słowa na stronie!).

Paul-Jervis Heath, autor kolejnego rozdziału, kieruje firmą Modern Human, która projektuje nowoczesne rozwiązania technologiczne i wprowadza innowacje zorientowane na klienta (user-centered design). Powodem, dla którego znalazł się wśród autorów książki, jest owocna współpraca z Biblioteką University of Cambridge przy tworzeniu programu FutureLib i stworzeniu rozwiązania Spacefinder (o czym poniżej). Głos nie-bibliotekarza jest w tym zestawie nadzwyczaj interesujący, ponieważ pokazuje sposoby transformowania doświadczeń użytkowników na wdrażanie konkretnych zastosowań. Taka analiza dokonuje się w czterech wymienionych przez autora obszarach: zanurzeniu – poprzez aktywne uczestnictwo (z zastosowaniem metody cienia, diary studies itd.); inspiracji – tworzenie map doświadczeń, relacji; wyobraźni – przez „burzę mózgów" i inwencji – na zasadzie przekształcania pomysłów w prototypy rozwiązań.

W rozdziale *Illuminating Study Spaces at Cambridge University with Spacefinder: a Case Study* możemy działania w powyższych obszarach obejrzeć na przykładzie studium przypadku Biblioteki Cambridge University. Wdrożono tam wspomniany wyżej Spacefinder. Jest to portal internetowy, który lokalizuje miejsca do nauki, w oparciu o mapy Google i uzupełnia o dodatkowe informacje ważne z punktu widzenia użytkowników (określany wg nich samych jako „biblioteczny serwis airbnb"). Uruchomienie Spacefindera było poprzedzone 18-miesięcznym okresem zbierania danych jakościowych przy zastosowaniu takich technik, jak mapowanie kognitywne, diary studies, wywiady, a także poprzez aktywne włączenie studentów do projektowania, a w ostatniej fazie również do testowania. Oba artykuły przedstawiają doskonałe przykłady dróg od projektu do produktu.

Kontrast do tego przedsięwzięcia stanowi historia przedstawiona w rozdziale *WhoHas?: a Pilot Study Exploring the Value of a Peer-to-Peer Sub-Lending Service* dotycząca próby wprowadzenia usługi bibliotecznej, która zakończyła się, jak pisze autorka – spektakularną porażką. Usługa WhoHas? mająca na celu umożliwienie pozabibliotecznego lokalizowania i dzielenia się wypożyczonymi książkami, mimo poprzedzających ją badań i dobrych rokowań, nie powiodła się. Zdecydowały kwestie pozamerytoryczne, których nie można było przewidzieć: nawyki społeczne i niechęć do kontaktów z nieznanymi ludźmi. O byciu gotowym na pułapki błędnych założeń traktuje również rozdział autorstwa Leah Emary, który stanowi gotowy przewodnik po technikach etnograficznych wraz z zaleceniami, jak i kiedy je stosować, a także jak unikać związanych z nimi pułapek.

Ważnym projektem opisanym w książce, pojawiającym się w wielu rozdziałach jako przykład zastosowania metodologii etnograficznej, jest projekt ERIAL (Etnographic Research in Ilinois Academic Libraries). Trzyletnie przedsięwzięcie pięciu amerykańskich uniwersytetów miało na celu zbadanie, w jaki sposób studenci

uczą się, jakie są ich codzienne nawyki i w jaki sposób relacje między nimi samymi, wykładowcami oraz bibliotekarzami mogą kształtować ten proces. Badanie objęło 650 studentów. Wykorzystano takie techniki jak mapping diaries i wywiady oraz umożliwiono wspomniane wyżej umiejscowienie bibliotek na „mapie obrazu zadań" (taskscape) użytkowników i uzyskanie wzorów ich zachowań.

Ważnym głosem w tym zestawieniu jest głos… użytkownika właśnie. W rozdziale *User Experience Beyond Ramps*, Penny Andrews, pisarka, performerka i paraolimpijka, osoba z autyzmem i porażeniem mózgowym, opowiada o swoim „doświadczaniu bibliotek". Wskazuje, jak bardzo może być złudne określenie budynku jako przyjaznego osobom niepełnosprawnym. Opisane przez autorkę dwa skrajne studia przypadku pomogą zrozumieć, dlaczego wg Andrews „prawdziwe włączenie mniejszości [do dostępności usług bibliotecznych] nie polega na odseparowaniu różnych typów użytkowników od siebie" (s. 114).

Do zbioru doświadczeń bibliotecznych dołączyć można kolejne rozdziały: *Changing the Dialogue: the story of award-winning Alan Gilbert Learning Commons* i *UX and a Small Academic Library*. Oba pokazują nawiązanie dialogu, a w rezultacie relacji partnerskich z użytkownikami poprzez włączenie ich w kreowanie przestrzeni bibliotecznej i oba mogą być motywacją do wyzbycia się obaw dotyczących takiej współpracy, ukazując daleko idące korzyści – przede wszystkim wzbudzenie w użytkownikach poczucia, że są współtwórcami otoczenia, w jakim funkcjonują.

Kolejną, równie interesującą inicjatywą, opisaną w książce jest rozdział *What Makes an Informal Learning Space? A Case Study from Sheffield Hallam University*. Pięcioletni projekt eksplorujący zagadnienie przestrzeni do nauki w oparciu m.in. o wywiady i mapowanie fotograficzne przyniósł skutek w postaci ustalenia zbioru kryteriów dotyczących projektowania przestrzeni bibliotecznej, które mogą być z powodzeniem stosowane w innych podobnych placówkach.

Rozdział kończący książkę (*UX in Libraries: Leaping the Chasm*) opisuje stosowanie storytellingu w pracy bibliotecznej. Storytelling, czyli w uproszczeniu „opowiadanie historii", jest obecnie dość często wykorzystywany z dużą skutecznością w marketingu i budowaniu marek i zdobywa w ostatnim czasie coraz większą popularność. Wykorzystanie tego sposobu do szkoleń i promocji usług bibliotecznych jest czymś nowym i interesującym. Autorka podkreśla, że stosowanie storytellingu nie byłoby możliwe bez wcześniejszej kooperacji z użytkownikami, których własne historie są podstawą do tworzenia przekazów wykorzystywanych w późniejszych szkoleniach. Wiele z nich może stać się szablonami, jakie mogą być z powodzeniem wielokrotnie używane w pracy bibliotecznej.

User Experience in Libraries jest książką ważną. Spojrzenie na użytkowników nie tylko, jak na liczbę odwiedzin czy kliknięć, ale na grupę/społeczność zmienia również całkowicie optykę patrzenia na usługi biblioteczne przez samych bibliotekarzy (szczególnie kiedy to właśnie oni biorą udział w badaniach, np. w obserwacji uczestniczącej).

Metoda etnograficzna nie jest stosowana zbyt często. Jest trudna i pracochłonna. Konieczność analizy danych za pomocą triangulacji (czyli skorelowania badań jakościowych i ilościowych) może stanowić przeszkodę, jeśli bibliotekarze nie są odpowiednio przygotowani pod względem metodologicznym; również zachowanie równowagi między zanurzeniem się w świat użytkownika a byciem obiektywnym obserwatorem może nie być łatwe.

Kolejną przeszkodą w otrzymaniu miarodajnych rezultatów jest długi czas zbierania danych (projekty wieloletnie). Mimo tych niedogodności efekty tej metody przedstawione w książce przekonują nas, że warto. Książka *User experience in libraries…* może sprawić, że odpowiedzi na zadawane w codziennej pracy pytania: w jaki sposób dotrzeć do użytkownika, w jakim kierunku rozwijać swoje usługi – a nawet – jaki rodzaj wyposażenia zakupić do biblioteki – staną się całkiem proste.

Agnieszka Wolańska
Biblioteka Centrum Studiów Niemieckich
i Europejskich im. Willy'ego Brandta
Uniwersytet Wrocławski

Tekst wpłynął do Redakcji 4 lutego 2017 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA KRAJOWEGO

Życie i dokonania Heleny Dąbczańskiej – wybitnej polskiej kolekcjonerki książek, przedmiotów rzemiosła artystycznego oraz dzieł sztuki stały się tematem książki Ireny Gruchały *„W tym streszczało się niejako moje życie". Lwowski księgozbiór Heleny Dąbczańskiej (1863-1956) jako wyraz kultury książki epoki* (Gruchała, 2016). W swoim domu we Lwowie Helena Dąbczańska zgromadziła ponad 20 tys. książek, 1600 sztychów, 1200 tkanin, 800 obrazów i kilka tysięcy przedmiotów artystycznych codziennego użytku „Nie gromadziła tych skarbów tylko dla siebie: oprowadzała gości po pokojach przypominających sale muzealne, udostępniała książki przyjaciołom i uczonym, pokazywała najpiękniejsze eksponaty na wystawach organizowanych we Lwowie. Pod koniec życia zaczęła przekazywać swoje zbiory różnym instytucjom we Lwowie, w innych miastach, a przede wszystkim w Krakowie" (s. [6]). Większość rozproszonego dziś księgozbioru znajduje się w Bibliotece Głównej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie oraz w Bibliotece Jagiellońskiej i one stanowią przedmiot badań autorki rozprawy. Zbiory kolekcjonerki zostały pokazane jako przykład księgozbioru gromadzonego w okresie niewoli narodowej, któremu kształt nadały zainteresowania właścicielki i kultura epoki. Rozdział pierwszy autorka poświęciła problematyce badań księgozbiorów historycznych. W kolejnych rozdziałach przedstawiła biografię Heleny Dąbczańskiej, dzieje biblioteki, wyniki analizy cech formalnych omawianego księgozbioru. W piątym, ostatnim rozdziale została omówiona zawartość treściowa księgozbioru w kontekście zainteresowań kolekcjonerskich bohaterki rozprawy oraz wpływu idei czasów, w których żyła.

Mało zbadany obszar w polskim bibliotekarstwie dotyczący powojennych działań na rzecz ochrony zbiorów jest przedmiotem analizy Ryszarda Nowickiego w książce *Rola katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w powojennej ochronie zbiorów bibliotecznych w Polsce* (Nowicki, 2015). Oparta na szerokiej kwerendzie

praca przybliża działalność katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych, jednej z siedmiu powstałych po II wojnie światowej zbiornic-segregatorni, których zadaniem było zwożenie książek z okolicznych terenów oraz ich segregacja i repartycja. Katowicka instytucja istniała najdłużej. W latach 1947-1949 obszar jej aktywności obejmował województwo śląskie, a następnie, do czasu likwidacji w 1955 r., teren całego kraju. W rozdziale pierwszym publikacji autor przedstawił w zarysie powojenną ochronę księgozbiorów w okresie przed powstaniem zbiornic. W kolejnych omówił organizację katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych, jej działalność, zagadnienia dotyczące likwidacji przez katowicką zbiornicę księgozbiorów zbiornic w Szczecinie, w Gdańsku, we Wrocławiu oraz w Poznaniu. Osobny rozdział został poświęcony repartycji zbiorów. Autor podkreślił znaczenie udziału Zbiornicy w Katowicach w powojennej ochronie zbiorów bibliotecznych, pokazując także trudności i działania kontrowersyjne, na przykład masowe kierowanie książek na makulaturę.

Wpisująca się w nurt książek o książkach publikacja Keitha Houstona *Książka. Najpotężniejszy przedmiot naszych czasów zbadany od deski do deski* (Houston, 2017) napisana została ze swadą i humorem, lekkim, eseistycznym stylem. „Oto książka o historii, tworzeniu i <<książkowatości>> wszystkich tych ciężkich, skomplikowanych, kuszących artefaktów, które ludzkość pisze, drukuje i zszywa od ponad tysiąca pięciuset lat. Opowiada o książce, o której wiesz, że jest książką, kiedy ją widzisz"(s. [10]). Autor z erudycyjną swobodą porusza się między epokami, cywilizacjami, począwszy od starożytnego Egiptu i wynalezienia papirusu, by pokazać historię książki w różnych jej aspektach. Jest to także opowieść o uczonych, wynalazcach, wizjonerach związanych z książką. Publikacja została starannie wydana przez wydawnictwo Karakter, co pozwoliło na odtworzenie elementów zabawy wprowadzonej w niektórych miejscach tekstu, polegającej na występowaniu trzymanego przez czytelnika egzemplarza książki w roli bohatera narracji (np.: „Jeśli czytelnik ponownie przyjrzy się kapitałce naszej książki, zobaczy lekkie zakrzywienie na zewnątrz, a po zamknięciu tomu krawędź przeciwległa do grzbietu ujawni wklęsłość"(s. 338).

Przydatne dla organizatorów i pracowników bibliotek kompleksowe omówienie prawnego kontekstu działalności bibliotek zawiera publikacja autorstwa Rafała Golata *Aspekty prawne działalności bibliotek* (Golat, 2016). Praca została podzielona na trzy części. W pierwszej zgrupowano zagadnienia o charakterze systemowym i organizacyjnym, obejmujące podstawy prawne działalności bibliotek, ich podziały oraz ukazaną w różnych aspektach prawnych szeroko pojętą organizację. Problemy formalnoprawne dotyczące zbiorów (materiałów bibliotecznych, a także zbiorów danych oraz informacji) zostały omówione w części drugiej. Prawne uwarunkowania realizowanych przez biblioteki zadań, z uwzględnieniem związanych z ich wykonywaniem zagrożeń i obowiązków stanowią treść części trzeciej. Autor omówił tu m.in. zagadnienia związane z informatyzacją bibliotek, działalnością bibliotek w kontekście ochrony praw autorskich, umowami zawieranymi przez biblioteki oraz aspektami podatkowymi działalności bibliotek.

Trzeci tom serii *Forum Bibliotek Pedagogicznych* zatytułowany *Nauczyciel w bibliotece pedagogicznej – klient wyróżniony* (Fluda-Krokos, Janik, red., 2016) zawiera teksty o charakterze teoretycznym i praktycznym dotyczące problematyki wspierania pracy nauczycieli. W rozpoczynającym publikację artykule *„Książka wśród ludzi" Znaczenie*

kultury w pedagogice społecznej Heleny Radlińskiej Sławomir Iwasiów omówił problematykę kulturową, a zwłaszcza zagadnienia bibliotekoznawstwa, czytelnictwa i książki w badaniach Heleny Radlińskiej. Autorzy podejmowali także tematy dotyczące zagadnień prawnych (Agnieszka Fluda-Krokos *Ewolucja pojęcia nauczyciel – klient bibliotek pedagogicznych w świetle aktów prawnych*), działań Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (Agata Arkabus, Anna Płusa *Działania serwisu E-pedagogiczna na rzecz wspomagania szkół i bibliotek*), badań użytkowników (Sabina Kwiecień *Oczekiwania nauczycieli wobec bibliotek publicznych*). Praktycznymi doświadczeniami we wspieraniu nauczycieli i szkół podzielili się w kilku artykułach pracownicy bibliotek pedagogicznych w Krakowie, w Elblągu, w Skawinie, w Słupsku, w Opolu i w Kaliszu.

Według redaktorów pracy zbiorowej *Bibliotekarz 2.0. Nowe Technologie, nowe wyzwania* (Skórka, Rogoż, red., 2016) bibliotekarz 2.0 jest etykietą koncepcji, która łączy „…umiejętności praktyczne z wiedzą, jak i gdzie zastosować nowe technologie, aby możliwie najlepiej służyły one użytkownikom i celom biblioteki" (s. 6). W pierwszej części zbioru *Innowacje w bibliotekach* znalazły się artykuły o wpływie Web 2.0 i mediów społecznościowych na rozwój usług bibliotecznych (m.in. artykuł Doroty Rak ukazujący, na wybranych przykładach, rolę mediów społecznościowych w działalności marketingowej polskich bibliotek uczelnianych oraz Anny Stach-Siegieńczuk i Pauliny Bartosik prezentujący analizę wykorzystania technologii Web 2.0 na przykładzie wybranych europejskich stron internetowych bibliotek uniwersyteckich). Tematyka części drugiej *Współczesne formy edukacji* obejmuje m.in. problematykę rynku szkoleń dla bibliotekarzy w Polsce (Magdalena Pilińska) i wykorzystanie nowoczesnych technologii w nauczaniu umiejętności informacyjnych czytelników (Maria Bosacka). Wśród artykułów części trzeciej *Interakcja biblioteki ze środowiskiem akademickim*, znalazły się teksty o płaszczyznach współpracy biblioteki i uczelni na przykładzie Politechniki Lubelskiej (Stanisława Pietrzyk-Leonowicz) i o roli biblioteki akademickiej w procesie otwierania nauki na przykładzie funkcjonowania Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego (Lidia Mikołajuk, Agnieszka Goszczyńska).

Redaktorzy tomu *Bibliografia. Historia, teoria, praktyka* (Franke, Woźniak-Kasperek, red., 2016) wyrazili przekonanie, że obecne czasy nie są sprzyjające dla bibliografii. Odzwierciedlają to niektóre zawarte w zbiorze artykuły, choć wiele z nich pokazuje również osiągnięcia na polu bibliograficznym. Autorzy podejmują problematykę bibliografii dziedzinowych (na przykład artykuł Anny Grucy *Bibliografia historii polskiej. Bilans siedemdziesięciolecia* i Małgorzaty Jaskowskiej *Funkcjonalność polskich bibliograficznych dziedzinowych systemów informacyjno-wyszukiwawczych*), bibliografii regionalnych (m.in. tekst Tomasza Kędziory *Dylematy bibliografii Tatr i Podhala*), bibliografii narodowej (m.in. artykuł Wandy Klenczon *Bibliografia Narodowa – historyczna powinność czy niechciany obowiązek*). Wśród innych zagadnień wymienić można historię bibliografii (Adam Nowak: *Problemy bibliografistyki średniowiecznej*), problematykę terminologiczną (Maciej Sagata: *Katalogi hybrydowe a terminologia instrukcji katalogowania*), analizę internetowych zasobów bibliograficznych (Adam Jachimczyk: *Internetowe zasoby bibliograficzne instytutów badawczych oraz jednostek Polskiej Akademii Nauk*), czy też humor bibliograficzny (Alicja Matczuk: *Zabawy bibliograficzne w Polsce. Zarys dziejów*).

Zamiarem autorów publikacji *Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Od analizy dokumentu do opisu przedmiotowego* (Włodarczyk, Woźniak-Kasperek,

2017) było stworzenie dokumentu o charakterze źródłowym, będącym zapisem stanu Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej z 2014 r., tuż przed rozpoczęciem zmian zainicjowanych powstaniem projektu Deskryptory Biblioteki Narodowej. Część pierwsza książki zatytułowana *Analiza dokumentu*, autorstwa Jadwigi Woźniak-Kasperek, przedstawia najważniejsze zagadnienia analizy dokumentu, której celem jest powstanie opisu przedmiotowego. W części drugiej *Charakterystyka Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej* Bartłomiej Włodarczyk przedstawił historię i rozwój JHP BN, dokonał krytycznej analizy składników jhp – tematów i określników. W części trzeciej, autorstwa Bartłomieja Włodarczyka zaprezentowano siedem przykładów opracowania dokumentów z wykorzystaniem JHP BN.

Przybliżenia klasycznego dzieła w niemieckim bibliotekarstwie zatytułowanego *Katechismus der Bücherei* i postaci jej autora Paula Ladewiga dokonał Zdzisław Gębołyś w publikacji *Katechizm Biblioteki* (Ladewig, 2016). Poza polskim tłumaczeniem dzieła Ladewiga w tomie znalazły się rozdziały poświęcone życiu i dokonaniom Paula Ladewiga, analizie formalnej i treściowej tekstu *Katechizmu*, jego recepcji w Niemczech i w Polsce. Osobny rozdział został poświęcony bibliotekom, z którymi związany był autor *Katechizmu* – bibliotece koncernu Kruppa i bibliotece miejskiej w Essen. W książce zamieszczono także oryginalny niemiecki tekst dzieła Ladewiga oraz jego tłumaczenie na język angielski. Ujęte w formie 300 haseł, napisane w zwięzłej, często aforystycznej formie zalecenia, refleksje, opinie autora w większości zachowują do dziś aktualność, a zarazem pokazują nowatorskość jego przemyśleń.

Różne zagadnienia edukacji medialnej przedstawili autorzy pracy zbiorowej *Zanurzeni w mediach. Konteksty edukacji medialnej* (Walter, red., 2016). Tom rozpoczyna tekst Janusza Morbitzera wprowadzający w problematykę edukacji medialnej *O filarach edukacji medialnej – między starożytnością a współczesnością*. W kolejnych artykułach autorzy podejmowali m.in. tematykę wykorzystania nowych mediów dla rozwoju postaw innowacyjnych i twórczych (Kazimierz Wenta: *Spożytkowanie mediów dla edukacji innowacyjnej i twórczej*), kompetencji medialnych (np. Katarzyna Borawska-Kalbarczyk: *Dziedzictwo Gutenberga kontra cyfrowa infosfera – o poprawę kompetencji informacyjnych* młodzieży), zastosowania mediów w praktyce edukacyjnej (Piotr Jagodziński, Robert Wolski: *Przykłady doświadczeń chemicznych w wirtualnym środowisku*), a także analizowali media jako przestrzeń życiową współczesnego człowieka (Szymon Nożyński: *Środowisko audialne. Kilka uwag na temat otoczenia dźwiękowego*).

Biblioteka Narodowa zaprezentowała kolejny tom serii *Polonika XVI-XVIII wieku w Bibliotekach Rzymskich* zatytułowany *Katalog poloników w Biblioteca Casanatense* (Soliński, oprac., 2016). Katalog jest efektem poszukiwań prowadzonych od dłuższego czasu przez pracowników Biblioteki Narodowej. Biblioteca Casanatense to jedna z największych i najważniejszych bibliotek publicznych w Rzymie. Jej założycielem był żyjący w XVII w. kardynał Girolamo Casanate, bibliofil i mecenas sztuki. W katalogu zarejestrowano liczne, rzadkie polonika, wśród których największą wartość mają druki ulotne z XVI-XVII w., dotyczące głównie działań wojennych. Opisy katalogowe zostały sporządzone zgodnie z polską normą opisu starodruków dostosowaną do ISBD(A). Publikacja zawiera także obszerny wstęp, indeksy, materiał ilustracyjny.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

Fluda-Krokos, Agnieszka; Janik, Beata, red. (2016). *Nauczyciel w bibliotece pedagogicznej. Klient wyróżniony*. Kraków: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 148 s., il. Forum Bibliotek Pedagogicznych; nr 3. ISBN 978-83-7271-993-5.

Franke, Jerzy; Woźniak-Kasperek, Jadwiga, red. (2016). *Bibliografia. Historia, teoria, praktyka*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 299 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 172. ISBN 978-83-64203-75-6.

Golat, Rafał (2016). *Aspekty prawne działalności bibliotek*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 198 s. Propozycje i Materiały; 93. ISBN 978-83-64203-79-4.

Gruchała, Irena (2016). *W tym streszczało się niejako moje życie. Lwowski księgozbiór Heleny Dąbczańskiej (1863-1956) jako wyraz kultury książki epoki*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 550 s., il. ISBN 978-83-233-4137-6.

Houston, Keith (2017). *Książka. Najpotężniejszy przedmiot naszych czasów zbadany od deski do deski*. Kraków: Wydaw. Karakter, 460 s., il. ISBN 978-83-65271-36-5.

Ladewig, Paul (2016). *Katechizm biblioteki*. Przeł. z jęz. niem. na jęz. pol. Zdzisław Gębołyś przy współpr. Bernharda Kwoki, przeł. z jęz. niem. na jęz. ang. Zdzisław Gębołyś. Bydgoszcz: Wydaw. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 206 s., il. ISBN 978-83-8018-050-5.

Nowicki, Ryszard (2015). *Rola katowickiej Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w powojennej ochronie zbiorów bibliotecznych w Polsce*. Bydgoszcz: Wydaw. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 304 s., il. ISBN 978-83-8018-028-4.

Skórka, Stanisław; Rogoż, Michał, red.; Piotrowska, Ewa, współpr. (2016). *Bibliotekarz 2.0. Nowe technologie, nowe wyzwania*. Kraków: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 215 s., il. ISBN 978-83-7271-974-4.

Soliński, Krzysztof, oprac. (2016). *Katalog poloników w Biblioteca Casanatense*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 443 s, 24 s. tabl., il. Polonika XVI – XVIII wieku w Bibliotekach Rzymskich; 5. ISBN 978-83-7009-661-8.

Walter, Natalia, red. (2016). *Zanurzeni w mediach. Konteksty edukacji medialnej*. Poznań: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 204 s., il. Seria Technologia Kształcenia; nr 22. ISBN 978-83-232-3106-6.

Włodarczyk, Bartłomiej; Woźniak-Kasperek, Jadwiga (2017). *Język przedmiotowy Biblioteki Narodowej – Od analizy dokumentu do opisu przedmiotowego*. Warszawa: Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 183 s., il. Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 173. ISBN 978-83-64203-76-3.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 15 maja 2017 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Tym razem sygnalizuję stosunkowo szeroką panoramę opinii o różnych zjawiskach bibliotecznych lub z bibliotekarstwem związanych. Ich jakość jest wprawdzie rozmaita, natomiast taka tematyczna mozaika może być interesująca.

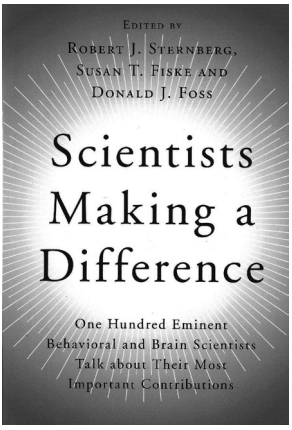

PANORAMA WSPÓŁCZESNEJ NEOPSYCHOLOGII [******]

Scientists Making a Difference. Red. Robert J. Sternberg, Susan T. Fiske, Donald J. Foss. New York: Cambridge University Press, 2016, 512 s. ISBN 978-1-107-56637-8.

Troje wybitnych psychologów amerykańskich (zob.: *red.*), z uniwersytetów odpowiednio w Ithaca-New York, w Princeton oraz w Houston, wpadło na niezwykły pomysł. Namówili mianowicie stu najlepszych psychologów oraz neuropsychologów – prawie wyłącznie z USA, ale to akurat światowa czołówka – na krótkie relacje, czym się zajmują i jakie są rezultaty. Wymuszając zwarte i klarowne wypowiedzi. Powstała w ten sposób niezwykła encyklopedia aktualnej wiedzy o przesłankach ludzkiego postępowania. Wspaniała! Od wielu lat śledzę doniesienia z rozmaitych obszarów nauki, ale nie pamiętam, czy kiedykolwiek natknąłem się na publikację równie znakomitą. Z której arbitralnie i wybiórczo zreferuję tylko to, co w obszarze inb może być użyteczne. Pamiętam bowiem, że to wprawdzie jest *Przegląd*, ale jednak *Biblioteczny*, a nie *Psychologiczny*. A swoją drogą: redaktorzy mogliby napisać, z jakiej każdy autor aktualnie jest uczelni, a nie żeby trzeba było to specjalnie wyklikiwać w sieci.

Charakterystyka publiczności komunikacyjnej oraz bibliotecznej często zahacza o zjawiska inteligencji oraz intuicji, o których w tej książce też jest mowa. O inteligencji pisze współredaktor całości Robert Sternberg z Cornell University (Ithaca-New York), krytycznie odnosząc się do wskaźnika IQ i do innych parametrów cyfrowych. W rzeczywistości bowiem istnieją trzy różne kategorie inteligencji, a nie jedna. Kreatywna, która służy do tworzenia nowych treści, analityczna – weryfikująca treści przejmowane i sygnalizowane, oraz pragmatyczna: dotycząca praktycznego wykorzystania, co często uważa się za mądrość. Jeden z tych wariantów zazwyczaj przeważa pośród cech indywidualnych i ma wpływ na postawy oraz na zachowania, a także na możliwości odbioru treści. Odpowiednie dopasowanie przekazu do tego wariantu, który w psychice odbiorcy dominuje, stwarza szanse produktywnego przyjęcia i ewentualnie twórczego przetworzenia.

W opozycji natomiast pozostaje intuicja, oparta na skrótowym i uproszczonym myśleniu heurystycznym – czego nie należy mylić z hermeneutyką[1]. Wynika z zakotwiczonych uprzedzeń i standardowych przeświadczeń, wyznacza zaś stereo-

[1] Por. Jens Zimmermann: *Hermeneutics. A Very Short Introduction.* Oxford: Oxford University Press, 2015.

typowe postawy mentalne i automatyzmy myślowe, które utrudniają kreatywne konfrontacje z napotkanymi treściami, bądź sytuacjami. Można je przełamać – twierdzi Daniel Kahneman z uniwersytetu w Princeton – przez rozbudzenie emocji: jeżeli nowe okoliczności i treści różnią się od już rozpoznanych lub wyobrażanych.

Tak jest w każdym razie na poziomie świadomości. Jednak nie wszystkie procesy intelektualne (także odbiór treści) zawsze i w pełni pozostają pod kontrolą świadomości. Richard Nisbett z uniwersytetu Ann Arbor oraz, niezależnie, John Bargh (Yale) są zgodni, że na przemyślenia i zachowania ma wpływ również nieświadomość, ingerując w przetwarzanie przyjmowanych treści oraz w budowę refleksji w inny sposób niż oczekiwany. Czasami korzystnie, albo nawet wręcz odkrywczo, ale bywa też, że znacznie poniżej pożądanych standardów.

Nieświadomość funkcjonuje zaś przez 24 godziny na dobę oraz przez 7 dni w tygodniu i niczego nie można jej narzucić, bo to ona jest od narzucania. Natomiast można ją okiełznać częściowo, przez świadome procesy myślowe i aktywne dociekania problemowe. Kreatywne przetwarzanie treści w odbiorczych procesach komunikacyjnych, a szczególnie lekturowych, ma wśród takich zabiegów miejsce naczelne.

Na odwieczne pytanie ogólne, co wynika z komunikowanych treści, neopsychologia koncentruje odpowiedzi wokół pamięci oraz zapamiętywania – chociaż niejasności wciąż nie brakuje. Tak jak inni, Larry Squire z uniwersytetu w San Diego sygnalizuje odrębność pamięci roboczej i trwałej, ale dodaje jeszcze inne rozróżnienie. Istnieje mianowicie pamięć deklaratywna, czyli CO się przedmiotowo, w oparciu o informacje, rejestruje. Oraz jest też pamięć niedeklaratywna, proceduralna, czyli rejestrująca czynności: JAK – powiązana z umiejętnościami. To jest ważne spostrzeżenie, przemawiające za odrębnością komunikacji informacyjnej oraz nieinformacyjnej, jak też za odmiennym charakterem przetwarzanych treści. Można bowiem wiedzieć *co*, ale nie *jak*, a także odwrotnie. Słowem: uznanie całej komunikacji wyłącznie za informacyjną, oraz całej transmitowanej treści jednolicie za informację – czyli paninformacjonizm – to dramatyczny błąd!

Z kolei Alan Baddeley, z angielskiego uniwersytetu w York, podkreśla ograniczenia pamięci roboczej. Jest bowiem słabo pojemna i redukowalna w czasie, poza tym oddziela sygnały wizualne od akustycznych – zatem nie jest obojętne, jak się coś odbiera – no i nie prowadzi automatycznie do przejęcia ich przez pamięć trwałą. To wymaga bowiem połączenia i przetworzenia w znaczenia: dopiero wtedy treść może być zapamiętana.

Wniosek stąd taki, że odbierana z komunikatów treść musi być uświadomiona i przetworzona, żeby miała szanse zachować się w pamięci na dłużej. Transmisje ulotne, mozaikowe, rozkojarzone, wcale tego nie gwarantują.

Podobnie uważa Fergus Craik z kanadyjskiego Rotman Research Institute w Toronto. Otóż pamięć krótkotrwała – przykładowo – ogranicza się do przechowania 4-6 słów przez krótki czas. Jeśli jednak z tych słów utworzy się sensowne zdanie, to można utrzymać w tej pamięci 20-25 słów. To znaczy, że dopiero przetworzenie sygnałów, więc także informacji prymarnych, elementarnych, w skumulowane całostki znaczeniowe – przy koniecznym zaangażowaniu uwagi (świadomości) – umożliwia przeniesienie ich do pamięci trwałej i zapamiętanie. W odbiorze treści nieodzowne zatem jest skupienie się oraz wygenerowanie własnych naddań, żeby z przejęcia tych treści był jakikolwiek pożytek.

Wielu autorów w tym tomie deklaruje zainteresowanie problematyką emocji. Już samo to wskazywałoby zatem na jej doniosłość, tymczasem Antonio Damasio z uniwersytetu w Los Angeles (ale z pochodzenia Portugalczyk) twierdzi wręcz, że w ogóle na samym początku *łańcucha* tworzenia się przeświadczeń, postaw oraz zachowań zawsze występują emocje. Są prageneratorami funkcjonowania.

Stąd apologia emocji pozytywnych, w której udział biorą Ed Diener z uniwersytetu w Salt Lake City oraz – odrębnie – Nancy Eisenberg z uniwersytetu w Tempe. Ich zdaniem emocje dobre, a konkretnie satysfakcja i zadowolenie, stanowią podstawę osiągnięć osobistych, a także empatii oraz w ogóle pozytywnego nastawienia do świata. Radość, która poza tym poprawia stan kardiologiczny, jest wartością sama w sobie. Wzmaga kreatywność i skłonność do kontaktów z innymi. Jej głównym generatorem jest korzystna atmosfera w domu, szczególnie w dzieciństwie, lecz do akceptacji otoczenia trzeba poza tym wdrażać się wszędzie i stale.

Nic więc dziwnego, że Bruce McEwen z uniwersytetu Rockefellera w Nowym Jorku przestrzega przed stresem oraz stresorami. Stres redukuje też poznawcze funkcje umysłu i utrudnia zapamiętywanie, obniża bowiem poziom insuliny, która chroni mózg.

Jaki zaś z tego wniosek dla nas? Trzeba otóż usilnie pracować na rzecz dobrej atmosfery w bibliotekach: korzystnej dla publiczności. Tworząc wrażenie przyjazności i dostosowując się do użytkowniczych oczekiwań – nawet jeśli kontrowersyjnych – a za wszelką cenę unikając okoliczności stresujących[2]. To wygląda na slogan, ale naprawdę tak powinno być. W tym świetle paskudne efekty musi przynosić zmasowanie bajdurzenie o zagładzie piśmiennictwa oraz bibliotek, ponieważ używających stresuje i zniechęca. A w tym obrzydzaniu niepowstrzymane są media, prasa i również nauka o komunikacji, oraz nauka o informacji[3].

Ten wątek jest rozciągnięty także na procesy motywacyjne. Tom Higgins z Columbia University w Nowym Jorku twierdzi, że są dwa odrębne mechanizmy motywacji. Promocyjny, właśnie optymistyczny, nastawiony na satysfakcję i pomyślną przyszłość. Skłania ku dążeniu do osiągnięć, do łamania krępujących reguł i napędza kreatywność. To jest zatem kierunek, któremu komunikacja oraz biblioteki powinny sprzyjać przede wszystkim.

Z kolei nastawienie prewencyjne eksponuje ostrożność, unikanie zagrożeń, a zatem utwierdza w bierności i pesymizmie. Trudno bez tego obejść się całkowicie, jednak im ten wpływ słabszy, tym lepiej.

Japończyk z pochodzenia, profesor na amerykańskim uniwersytecie w East Hall, Shinobu Kitayama, łączy skuteczność kierunków motywacyjnych z makrospołecznymi wpływami kulturowymi i na dowód porównuje Japończyków z Amerykanami – do których akurat nam nieco bliżej. Otóż Amerykanie cenią indywidualną niezależność i stosunkowo łatwo osiągają dobre samopoczucie, natomiast stresującym niepowodzeniom poddają się umiarkowanie. Tymczasem Japończycy są silnie uwikłani w relacje zbiorowe i sukcesami osobistymi cieszą się oględniej, za to na niepowodzenia reagują dramatycznie.

---

[2] Por. A. Onwuegbuzie, Qun Jiao, Sharon Bostick: *Library Anxiety. Theory, Research, and Applications.* Lanham: Scarecrow Press Inc., 2004.

[3] W. A. Wiegand: *Part of Our Lives. A Peoples' History of the American Public Library.* New York: Oxford University Press, 2015, s. 228.

Dlatego azjatyckie osiągnięcia gospodarcze i naukowe eksponują przede wszystkim wymiar zbiorowy, tymczasem Zachód mocno premiuje dokonania indywidualne. I takie też nakierowanie Kitayama zaleca w przedsięwzięciach perswazyjnych oraz promocyjnych. Warte to zapamiętania! Nigdy w europejskim bibliotekarstwie nie zauważyłem bowiem promocji podkreślającej pożytki osobiste, indywidualne. Zawsze mówimy o zbiorowościach. Może więc Tokio, Seul, Singapur i Pekin są nam bliższe, niż się przypuszcza.

Jednak Martin Seligman z uniwersytetu w Filadelfii ostrzega, że wszystkie nurty psychologiczne przesadzają w opiniach o społecznych i grupowych uwarunkowaniach. Które oczywiście funkcjonują, ale nie mogą przelicytować świadomości, wolnej woli ani korzystnych emocji, a to przecież z nich właśnie generuje się kreatywność. No więc to trzeba lansować.

Seligman prowokacyjnie powiada też, że ludzi wkurza przeszłość, a tylko spojrzenie ku przyszłości wyzwala optymizm. To nie znaczy, że należy amputować pamięć indywidualną oraz zbiorową. Trzeba ją jednak powiązać z radością (przez wspomnienia miłe) oraz wmontować w prognozę przyszłości pomyślnej, czyniąc w ten sposób z umysłu mechanizm napędowy korzystnego przewidywania. Nie powiem, żeby argumentacja powalała na kolana, ale zapewne coś na rzeczy jest. W takim zaś ujęciu szczególnie ujawniają się pożytki z literatury i sztuki.

Zwłaszcza dla intelektualnego podbudowania perswazji. Richard Petty z uniwersytetu w Columbus twierdzi bowiem, że skuteczne przekonywanie wymaga właśnie myślowej głębi oraz prospektywnego ukierunkowania. Jeżeli argumenty są mądre, to potrzeba ich niewielu. Natomiast przy argumentowaniu bezrefleksyjnym i biernym przyjęciu, trzeba jedno i to samo powtarzać wielokrotnie – bez żadnej gwarancji, że to przyniesie jakiś skutek.

Większość wypowiadających się w tym tomie osób sugeruje wyrównanie proporcji pomiędzy zewnętrznymi wpływami otoczenia na postępowanie a wewnętrzną autoregulacją własną. Która – jak twierdzi Charles Carver z uniwersytetu w Coral Gables – polega na wyborze swoich własnych celów postępowania i na koniecznym wobec tego opanowaniu wewnętrznych impulsów. Służy temu indywidualny, hierarchiczny system mentalny, kontrolno-sterowniczy, w zasadzie wewnętrzny, ale pozostający jednak w niejakim związku warunkującym ze standardami środowiskowymi.

Istotną rolę w tym sterowaniu odgrywa świadomość, czyli stan wiedzy oraz poziom intelektualny, rozwijane w procesach komunikacji: otóż biblioteki po to właśnie są. Indywidualne apogeum rozwojowe w tym zakresie, zdaniem Warnera Schaie z uniwersytetu w miejscowości State College, osiąga się między 40 a 60 rokiem życia: to wtedy bywa się najbardziej aktywnym oraz produktywnym umysłowo. Co można jeszcze przedłużyć, jeśli ta aktywność jest kontynuowana. W wiekowej panoramie publiczności bibliotecznej, musi więc zaniepokoić mizerna obecność dwudziestolatków i trzydziestolatków, bo to wszak okres szczególnie ważny dla intensyfikacji umysłowych procesów rozwojowych.

Z tym że umysłowy rozwój i dobra kondycja psychiczna, jak również sprawność mentalna, wymaga – to potwierdzają nieomal wszyscy autorzy – jeszcze optymistycznej postawy oraz pogodnej refleksji. Ewentualny podtytuł tej książki powinien więc brzmieć *Precz z pesymizmem*.

Michael Scheier z uniwersytetu w Pittsburgu nie ma wątpliwości, że to z dobrych emocji właśnie generuje się chęć podejmowania wysiłku oraz skłonność do kreowania wydarzeń, a z kolei łatwiej wtedy znosi się niepowodzenia. Pesymizm natomiast zniechęca i skłania ku bierności. Ale nie zawsze oraz nie w pełni można tym indywidualnie sterować. To bardzo złożony mechanizm. Przykładowo: z dzieci wychowanych w biedzie prawie zawsze wyrastają pesymiści, dlatego dobra atmosfera w szkołach oraz w dziecięcych i młodzieżowych bibliotekach ma ogromne znaczenie społeczne.

W ogóle stresy w wieku wczesnym – powiada Martha Farah z uniwersytetu w Filadelfii – mają skutki dramatyczne. Naruszają bowiem neurologiczne procesy językowe oraz pamięciowe. Tym samym utrudniają uczenie się i zapamiętywanie.

A pamięć w wieku wczesnym jest delikatna i nieukształtowana. Płata również takie figle, że łatwo ulega wmawianiu nieprawdy. Stephen Ceci z Cornell University Ithaca-New York potwierdza, że po kilku powtórzeniach czegoś, dzieci uznają to coś za rzeczywiste: nawet takie fakty, które nigdy nie miały miejsca. To – moim zdaniem – wyjaśnia dziecięcą łatwość łączenia baśniowej fikcji z realnością, w synkretyczne konstrukty wyobrażeniowe. Ale podpowiada też ostrożność przy transmitowaniu treści, w ten sposób poskładanych.

Rozwojowe prowadzenie dzieci, generalnie trudne, jest tym trudniejsze dlatego, że nie wszyscy rozwijają się tak samo, oraz rozmaicie reagują. Jakkolwiek są również pewne prawidłowości wspólne. Pomiędzy innymi taka – pisze Robert Siegler z Carnegie Mellon University w Pittsburgu – że dzieci w tym samym wieku rozwiązują problemy (w eksperymencie: matematyczne) w miarę identycznie, w zasadzie możliwie najprościej, a przy tym także możliwie najszybciej. Dopiero z postępem wieku oraz doświadczenia, pojawia się pogłębiona kalkulacja możliwości: wtedy szybkość traci na znaczeniu, natomiast narasta dążenie ku rozwiązaniom już nie tylko ulepszonym, ale w ogóle najlepszym. W tym kontekście trudno nie zerknąć krytycznie na kanony nauczania wczesnoszkolnego. Ale również panorama ponadusługowych ofert bibliotek dziecięcych i szkolnych nie zawsze zgadza się z tak zmiennie rozwijanymi możliwościami dzieci.

Oraz jest coś jeszcze. Siegler zauważył mianowicie, że dzieci z rodzin pozainteligenckich – a to przecież większość – startują w życie z gorszymi umiejętnościami w zakresie liczenia, co jest potem obciążeniem już trwałym. Wniosek więc, że każdy pomysł na zajęcia dla dzieci w bibliotekach, związane z matematyką, ma głęboki sens. Chociaż nikt nie twierdzi, że one same akurat tego bardzo chcą. Trzeba kolaborować z rodzicami.

Jay Belsky z University of London, nie zniechęcając do zewnętrznej stymulacji rozwojowej dzieci, zwraca jednak uwagę, że spora ich część okazuje się emocjonalnie nadwrażliwa – mają więcej stosownych genów – i równie łatwo jak pozytywnym, ulega zewnętrznym wpływom negatywnym. To trochę tłumaczy, dlaczego instytucje nastawione na dzieci bywają mało lub umiarkowanie skuteczne, a czasami osiągają efekty odwrotne od zamierzonych.

Spostrzeżeniem całkowicie odmiennym od głównych treści tego tomu podzielił się James Pennebaker z uniwersytetu w Austin, akurat tutaj wartym odnotowania. Otóż jego zdaniem – a potwierdził to w specjalnym eksperymencie – istnieje naturalna skłonność rozładowywania głębokiej traumy po przeżytych dramatach i nieszczęściach osobistych, poprzez pisemne relacje, już to bezpośrednio

z tymi zmartwieniami związane, albo od nich się wywodzące. Mowa jednoznacznie o *zapisywaniu* ręcznym, a nie o jakimkolwiek klikaniu, bądź nawet werbalnym opowiadaniu.

Może to jest sposób na umiarkowaną reaktywację pamiętnikarstwa, o nastawieniu kompensacyjno-substytutywnym, ewentualnie inspirowanego w bibliotekach środowiskowych? Mimo że do tzw. biblioterapii mam stosunek sceptyczny, wszelką bowiem terapię wolę kojarzyć wyłącznie z profesjonalną medycyną. A swoją drogą, to wyjaśnia genezę zapisów pamiętnikarskich oraz epistolarnych, których zachowało się trochę z czasów szczególnie dramatycznych.

Trudno, żeby w takim tomie zabrakło opinii na temat samej nauki jako takiej, oraz jej jakości, ewaluacji, jak też zasad uprawiania. Kilka wypowiedzi na ten temat sformułował główny pomysłodawca i współredaktor całości, wybitny neuropsycholog prof. Robert Sternberg z Cornell University (Ithaca – New York).

Przede wszystkim do najdalszego kąta odesłał wszystkie te parametryczne sztuczki, które u nas obwołano miernikami jedynymi i bezkarnie teraz dewastują naukę w sposób zatrważający. Otóż zdaniem Sternberga (i innych), mogą mieć jedynie charakter pomocniczy, ponieważ nauka wymaga dogłębnych, eksperckich ocen, odnoszących się do treści. Bez nich nic być nauką nie może.

Wartość bowiem naukowa badań i teorii bierze się z doniosłości roztrząsanych problemów i z nowatorskich sposobów ujęcia – także zresztą z klarownego komunikowania – jeżeli w efekcie ma to wpływ na dyscyplinę, czyli zmienia kierunki analiz i poszerza paradygmat. No więc potrzeba odpowiednio dostosowanych do tego ocen.

Być pracownikiem nauki zatem, to zdecydować się na katorżniczą pracę. Na nieustanne poszukiwanie własnej drogi oraz na uparte przezwyciężanie przeciwieństw. Kto ceni sobie łatwiznę, ten zabłądził gorzej niż źle.

Sternberg naszkicował też modelową sylwetkę uczonego. Otóż to musi być ktoś nowatorsko i kreatywnie nastawiony, kogo stać na intelektualną oryginalność, a nawet wręcz na ryzyko. Ale przy bezwzględnej rzetelności w postępowaniu badawczym i opiniotwórczym oraz tolerancji wobec poglądów odmiennych. A do tego potrzebna jest jeszcze racjonalna wiara w siebie. Oraz – co dopisał na samym końcu – jednak również szczęście.

Odnoszę wrażenie, że takich refleksji zdecydowanie za mało jest w naszym życiu naukowym. Bez nich zaś trudno poprawić jakość dokonań.

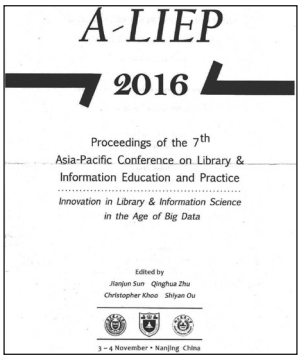

SYGNAŁY Z AZJI [**]

A-LIEP 2016. Proceedings of the 7-th Asia-Pacific Conference on Library & Information Education Practice. Innovation in Library & Information Science in the Age of Big Data. Red. Jianjun Sun, Quinghua Zhu, Christopher Khoo, Shiyan Ou. Nanjing: Nanjing University, 2016, 718 s. [dokument e-lektroniczny].

Chiny to kraj gigantyczny, czteromilionowe miasto Nankin (Nanjing) tamże również jest ogromne, więc chociaż największy z miejscowych uniwersy-

tetów jest taki jak UJ albo UW, makrowymiarowe zadęcie można zrozumieć. Natomiast jeszcze do tego przydałby się racjonalny sens podejmowanego przedsięwzięcia.

Już po raz siódmy ta uczelnia zorganizowała tematyczną konferencję inb dla azjatyckich krajów z obszaru Pacyfiku – zresztą również takich, o których Pacyfik nie słyszał – z doproszeniem jeszcze uczestników z USA, nie tylko pochodzenia azjatyckiego. Następnie zaś wydano zbiór materiałów postkonferencyjnych. No i to jest horror.

Czwórka redaktorów zebrała wypowiedzi ponad stu autorów i poskładała je w przedmiotowy galimatias, nie fatygując się żadnymi indeksami, a całość w przeliczeniu standardowym obejmuje więcej niż 2000 stron, gdyby była drukowana. Ale nie jest i czytanie czegoś takiego z ekranu to prawie tortura. Na dodatek daje znać o sobie pusta gigantomania, ponieważ znaczna część tekstów nie reprezentuje żadnego poziomu. Czyste ble-ble. Trzeba zatem nie mieć ani krzty rozumu, żeby to wszystko przeczytać w całości. Otóż przeczytałem.

Pośrednio bowiem jest to jednak frapująca panorama azjatyckiego bibliotekarstwa i jego bieżących dylematów, niekoniecznie różnych od naszych, o czym w Europie wiemy tyle, co nic. Poza tym zaś znalazło się tam trochę tekstów ciekawych albo przynajmniej godziwych – głównie autorstwa Japończyków i Amerykanów, a w mniejszej mierze Chińczyków – które warto zasygnalizować. Mimo że trochę irytuje bezrefleksyjna fascynacja wszystkim, co amerykańskie (na podobieństwo narzucanej nam kiedyś apologii bibliotekarstwa sowieckiego), ale w końcu można to przeboleć. Zwłaszcza że jednak sporo amerykańskich rozwiązań biblioteczno-informacyjnych rzeczywiście nadaje się do rozumnego naśladowania.

Niestety, natomiast w licznych wypowiedziach dostrzegam, znany u nas i nie tylko u nas, pseudonaukowy kamuflaż, który próbuje imitować naukę i z pomocą stereotypowych chwytów wciska absolutny kit. Stwierdzam to z przykrością, bo te nasze dyscypliny przez takie właśnie praktyki, rozplenione w globalnej makroskali, dramatycznie więdną.

Oto przykład karkołomny i bezczelny. Jest w tym zbiorze doniesienie o *przebadaniu* 9 osób, z próbą narzucenia wniosków ogólnych. Dziewięciu badanych! W Chinach!!! Istota główna oszustwa polega na zastosowaniu wszystkich możliwych wskaźników statystycznych i parametrycznych, więc współczynników korelacji, wariancji, chi kwadrat, nawet odchylenia standardowego oraz jeszcze innych, a wszystko dla wywołania wrażenia naukowości. Tymczasem jest to zwykła błazenada, kompromitująca również organizatorów konferencji oraz redaktorów całej tej publikacji. Mimo wszystko jednak, nie uogólniam i do prezentacji wybrałem to, co ma sens.

Wśród doniesień o funkcjonowaniu bibliotek, ponuro prezentuje się panorama bibliotekarstwa publicznego w Iranie. Niedbała obsługa, byle jakie zasoby, nijakie standardy, nic zatem dziwnego, że i efekty są marne. Istnieje wprawdzie specjalna fundacja wspierająca, ale nic z tego nie wynika. Przykro czytać: wszak to duży kraj.

Z kolei z Filipin pochodzi informacja o próbie skooperowania bibliotek uniwersyteckich w ramach utworzonego konsorcjum CALABARZON – z udziałem 15 uczelni prywatnych i tylko 2 państwowych. Najlepiej udaje się wzajemna

wymiana usług. Uzgodniono też skoordynowane gromadzenie czasopism digitalnych i również baz danych, jednak w praktyce obejmuje to mniej niż 20% ogólnych wpływów. Próbuje się w ten sposób ograniczyć dublety i utworzyć wspólny katalog. Ale łatwo nie jest. Brakuje nie tylko środków, lecz i zaufania, a i wzajemne uzgodnienia też bywają enigmatyczne. Kiedy więc jest tam jeszcze mowa o podjęciu współpracy zagranicznej, trzeba to zapewne włożyć na razie pomiędzy bajki.

W Indiach przeprowadzono analizę naukowej aktywności wykładowców ze szkół wyższych – kolegiów: jak nasze uczelnie 3-letnie – w powiązaniu ze wsparciem bibliotek. I projekt, i samo badanie wyglądają na mocno naciągane. Okazało się, że prawie 70% dokonań tych osób to udział w konferencjach i seminariach, zaś 30% to publikacje w tomach zbiorowych oraz w czasopismach. Autonomicznych książek prawie nie ma (1,5%) i niech to wystarczy za komentarz.

Natomiast używający bibliotek wykładowcy chwalili dobre warunki korzystania (39%), ceniąc także dostęp do informacji (35%), ale odsetki tych deklaracji nie są większościowe. Jest też ciekawostka. Otóż 69% sygnalizowanych publikacji (tych osób) jest po angielsku, 31% w języku marathi (raczej literackim), podczas gdy w hindi, używanym przez ponad 40% mieszkańców kraju – zero.

W miarę interesujące doniesienie (autor to z urodzenia Chińczyk) pochodzi z biblioteki uniwersyteckiej w East Lasing (USA). Prześledzono tam czas docierania, zamawianych w bibliotece, materiałów elektronicznych do odbiorców. Średnio trwało to 63-69 godzin, a jeśli okres dostawy przekraczał 7 dni, to co najmniej 25% zleceniodawców rezygnowało z korzystania. Trudno się dziwić. Natomiast w kontekście głośnej gadaniny o bibliotecznych usługach zdalnych szokuje wiadomość, że w tamtejszej bibliotece (na uniwersytecie jest 50 000 studentów), roczna liczba takich usług waha się od 7 500 do 9 000. O czym więc tu mowa?

Odrębny segment sprawozdań dotyczył praktyki *Information Literacy*. Aż troje autorów (dwoje to Chińczycy) z uniwersyteckiej biblioteki w Lawrenceville (USA) opisało *nowy* sposób realizacji takiego programu, podobno skuteczny, czego ma dowodzić (fatalnie przeprowadzony) sprawdzian na… 80 osobach. Nowością obwołano koncepcję prof. Delii Neuman (w tekście darowano sobie imię) z mało znanego uniwersytetu prywatnego Drexel University. Istotę *innowacyjności* stanowił podział procesu wdrożenia na takie oto etapy: identyfikacja problemu, lokalizacja źródeł, ocena, wykorzystanie, refleksja, złączenie nowych treści z już opanowanymi. Co w tym nowego – nie mam pojęcia. No i sama informacja też nie budzi zaufania. Ale tam była.

Tekst pochodzący z bardzo dobrego uniwersytetu w Tsukubie (Japonia) sygnalizuje, że programy IL są realizowane we wszystkich szkołach w Japonii oraz na pierwszym roku każdych studiów. Kiepsko jest jednak z przygotowaniem instruktorów do tego zadania. Wprawdzie na studiach inb I stopnia jest taki przedmiot (jak to robić) w 9 z 11 uczelni, a na studiach II stopnia – w 4 na 7, ale wszędzie nisko punktowany, zatem raczej omijany. To nie jest więc symptom optymistyczny.

Z kolei sygnał z Pakistanu donosi, że w ramach studiów inb specjalność instruktorska z IL jest prowadzona na 12 tamtejszych uczelniach, ale również euforii nie ma. Oto bowiem dyrektorzy pakistańskich bibliotek akademickich

(akurat medycznych) twierdzą, że nie mają odpowiednich programów wdrożeniowych i dla osób, prowadzących IL, żądają krótkich kursów lub seminariów wdrażających. Wygląda więc na to, że na razie praktyka w tym zakresie ma charakter głównie intuicyjny.

Jest zaś w całym tym postkonferencyjnym materiale kilka interesujących wypowiedzi, porównujących w ogóle studia inb w rozmaitych krajach. Otóż mimo różnic, wszędzie obserwuje się zbieżną tendencję do nachylania programów nauczania w kierunku technologii, prawie wyłącznie informacyjnej. Nie jest to zatem (na razie?) wprowadzenie do cyberbibliotekarstwa. Mam wręcz wrażenie, że zbyt wąsko i jednowymiarowo zmiany programowe pomyślano – mimo że ma też miejsce ostrożny zwrot ku interdyscyplinarności.

Ciekawie wypada zestawienie tych studiów w Chinach – uniwersytet w Wuhan – oraz w Japonii: uniwersytet w Tsukubie. Japończycy pełniej przejęli amerykańsko-europejskie reguły kształcenia. Stosują akredytację, której w Chinach nie ma, są nastawieni na kształcenie praktyków, albo pracowników nauki, podczas gdy programy chińskie słabo do praktyki przystają, a model absolwenta to bibliotekarz lub nauczyciel szkolny. Ośrodek w Tsukubie ma znacznie więcej profesorów oraz specjalistów z innych dyscyplin, więc jakość studiów w Wuhan oceniona została o wiele niżej. Z porównania wynika, że w Tsukubie obowiązuje studentów 14 przedmiotów obligatoryjnych, a w Wuhan 19, gdzie z kolei zajęć do wyboru jest tylko 10, natomiast w Tsukubie aż 80, toteż są to studia zdecydowanie bardziej elastyczne.

Natomiast w obu uczelniach absolwenci tego kierunku jednakowo niechętnie odnoszą się do perspektywy podjęcia pracy w bibliotekach. No to po co szli na takie studia? A poza tym – nie wiem dlaczego – autorzy opowiadają, że w Europie nie ma już dwustopniowych studiów z tego zakresu. Coś im się pomyliło.

W zestawieniu tych studiów w Chinach oraz w USA ujawniają się różnice jeszcze większe. Amerykańskie programy nauczania, zresztą między sobą wysoce zróżnicowane, są zdecydowanie elastyczniejsze i nastawione na rozmaite specjalizacje szczegółowe, a w ogóle to bardzo różnorodne i preferujące wprowadzenie technologiczne do zawodu – co w Chinach jest o wiele mniej intensywne, ale i tak silniejsze, aniżeli (porównawczo) w RPA**.** Powtarza się również zarzut, że bibliologiczne studia chińskie nadmiernie oddaliły się od praktyki i beznadziejnie ugrzęzły w teoretyzacji, podczas gdy zawodowa preparacja amerykańska wyraźnie kontynuuje praktyczne nastawienie. Być może jest to skutek akredytacji ALA? Poza tym w USA rozwinęły się na szeroką skalę zdalne studia inb – których w Chinach kontynentalnych (jeszcze?) nie ma – lecz autorskie opinie o tej formie studiowania są wysoce krytyczne. I nie brak do tego podstaw.

Dwoje chińskich autorów – jednak symptomatyczne: pracujących na uniwersytetach w Australii – dokonało porównania studiów inb na Tajwanie oraz w Chinach kontynentalnych. W Chinach ten kierunek istnieje w 51 uczelniach, a pierwociny miały przesłanki sowieckie, podczas gdy na Tajwanie kształci się w ten sposób na 8 uczelniach i rodowód jest zdecydowanie odamerykański. Mimo to programowe różnice nie są nadmierne.

Za sprawą niechęci obu rządów, wzajemna współpraca uczelni (pojedynczych osób nie istnieje) w tym zakresie, chociaż nawiązana w 1990 r., ogranicza się do współudziału w konferencjach oraz sympozjach. Nie ma wspólnych

badań, podręczników, nie ma też żadnej wymiany pracowników nauki ani studentów. Polityczne zasieki nadal są trudne do przełamania.

Z samego Tajwanu – konkretnie z uniwersytetu Chengchi w Tajpej – pochodzi informacja o e-learningowych studiach inb, które ten uniwersytet (oraz jeszcze drugi tam) prowadzi dla pracujących bibliotekarzy i nauczycieli. To są magisterskie studia 2- lub 4-letnie, zjazdy odbywają się w każdym semestrze czterokrotnie, natomiast materiały dydaktyczne są dostarczane przez sieć i w ten sam sposób realizuje się sprawdziany. Przedmiotów naliczono 12, w tym 4 obligatoryjne: metodologia badawcza, organizacja informacji, a także seminarium z bibliotekarstwa i informacji oraz z… archiwistyki. Zajęcia z czytelnictwa (nie wiadomo, dlaczego akurat te) odbywają się, jako jedyne, wyłącznie w trybie bezpośrednim. Przy bliższym przyjrzeniu się, można mieć wątpliwości, czy to rzeczywiście są pełnowartościowe studia kierunkowe.

Tym bardziej, że autorzy z uniwersytetu w Tsukubie (Japonia**)** przyjrzeli się dokładnie zajęciom, realizowanym w trybie e-learningu i doszli do wniosku, że absolutnie nie są równorzędne wobec studiów bezpośrednich, głównie ze względu na brak kooperacji w grupie. Dydaktyczne relacje międzystudenckie z wykorzystaniem samych maili, są na poziomie zerowym i tylko użycie Skype'a trochę uczestników aktywizuje. Ale euforii nie ma.

Spośród kilku wypowiedzi na temat czytelnictwa i odbioru Internetu, dwie wydały mi się interesujące. Kilku autorów z Singapuru zajęło się przyjemnościowym czytaniem książek – z sugestią, że wspiera myślenie, redukuje stres oraz poprawia samopoczucie i dobre nastawienie do otoczenia. Jak wszędzie, również w Singapurze panuje przekonanie, że najważniejsza dla późniejszego czytania jest wczesna inicjacja czytelnicza w domu, gdzie muszą być książki oraz dobra dla czytania atmosfera. Jednak poziom czytelnictwa tam również ulega redukcji.

W Singapurze skomplikowana jest sytuacja etniczna i językowa. Mieszkają tam głównie Chińczycy, Malajowie oraz Hindusi, więc chociaż językiem urzędowym jest angielski, każdy włada jeszcze językiem rodzimym. No i to trochę komplikuje praktykę lekturową, (jeśli) uprawianą zwykle dwujęzycznie.

Badanie w grupie dziewczynek w wieku 13-16 lat ujawniło, że połowa z nich nie czyta więcej niż przez 7 godzin w tygodniu, a tylko 7% intensywniej niż przez 15 godzin tygodniowo. W lekturze przyjemnościowej przeważają zdecydowanie książki drukowane, stanowiąc 83% lektur, podczas gdy e-booki 13%. Gdzie podziała się reszta odsetków, nie wyjaśniono. Poza tym ciekawe, że dla celów rekreacyjnych czytano prawie wyłącznie po angielsku, natomiast w językach rodzimych: głównie dla edukacji. Co, nawiasem mówiąc, wygląda na ukrywaną, chociaż samoczynną, ekspulsację języków rodzimych właśnie.

Z kolei z Japonii pochodzi oryginalna obserwacja losów i funkcjonowania popularnej serii naukowej (coś jak *nauka dla wszystkich*) SHINSHO, która w formie broszurowej ukazuje się nieprzerwanie od 1940 r. Kiedyś wydawano 13-15 tomików rocznie, obecnie 55-58 tytułów i popyt nie słabnie. Obejmuje rozmaite obszary naukowe; nauki społeczne i przyrodnicze wypełniają 1/3 oferty wydawniczej. Jest też w tekście wyjątkowo ciekawa analiza strukturalnej zmienności tej serii, jednak ze względu na jej charakter oraz rozmiary, niemożliwa tutaj do zreferowania.

Poza tym kilka osób nawiązało do potrzeby ochrony i nowoczesnej prezentacji przebogatych azjatyckich zabytków kultury i sztuki oraz tamtejszych archiwaliów. Sytuacja bowiem w tym zakresie jest nieciekawa.

Niezwykłe zabytki i archiwalia ze Sri Lanki przez wiele lat nie były chronione i rozwleczono je po całym świecie. Pojawiła się więc koncepcja, żeby je przetworzyć wirtualnie – gdziekolwiek są – oraz zebrać i zaprezentować w sieci. Ale do tego potrzebny jest spójny model postępowania i program cyfrowy (taki ponoć istnieje), a przede wszystkim musi zająć się tym profesjonalna instytucja muzealna, no i potrzeba znacznych środków. Sytuację dodatkowo komplikuje fakt, że jest to kraj bardzo wielojęzyczny, zatem optymizmu nie ma.

Również w Tajlandii, gdzie wprawdzie tworzy się muzea wirtualne i jest już 13 tego rodzaju dużych kolekcji. Ale prace postępują z trudem i tam najkonieczniejsza jest akurat determinacja koncepcjonistów oraz realizatorów.

Z Hawajów z USA, konkretnie zaś z uniwersytetu w Manoa, pochodzi wiadomość o wspólnym kształceniu bibliotekarzy oraz archiwistów (jako specjalizacji) w ramach studiów LIS. Jest tak od dłuższego czasu – z wprowadzeniem do programu historiografii oraz przedmiotów archiwistycznych i z nastawieniem ogólnym, ale także lokalnym, czyli hawajskim. Studenci przeważnie władają dwoma językami, obok angielskiego właśnie hawajskim. Po krótkotrwałym kryzysie w naborze kandydatów do tej specjalności, sytuacja wróciła do normy, bo pracy po takich studiach jest sporo w całych Stanach Zjednoczonych. Ostatnio zaś uniwersytet przedstawił propozycję poszerzenia terytorialnego zakresu tych studiów o cały obszar Pacyfiku.

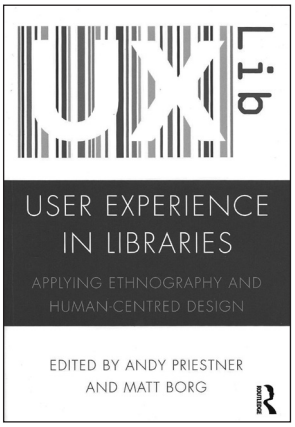

BIBLIOTEKI W OCZACH UŻYTKOWNIKÓW [***]

User Experience in Libraries. Applying Ethnography and Human-Centred Design. Red. Andy Priestner, Matt Borg. New York/London: Routledge, 2016, 203 s. ISBN 978-1-472-48472-7.

Dobry pomysł nie zawsze kończy się równie korzystnym efektem, bywa bowiem, że szwankuje wykonawstwo. Tak też jest z tą książką. Andy Priestner z biblioteki głównej Cambridge University zainicjował wypowiedzi na temat użytkowniczych wyobrażeń o funkcjonowaniu i wyposażeniu akademickich bibliotek, ale ktoś zechciał to na siłę unaukowić, więc przykleił gwałtem do etnografii. Owszem, etnologia, etnografia i antropologia to są naukowe dyscypliny ważne i poważne, ale trzeba się na nich znać. Tymczasem większość autorów ledwie coś o nich słyszała, więc opowiada dyrdymały o metodologiach badawczych – zresztą przejętych z psychologii oraz z socjologii, ale o tym to już jakby nie wiedział nikt. Mimo to jest w tomie kilka tekstów rzeczywiście frapujących, zatem (jak zwykle) na nich skupię się wyłącznie.

Widzę bowiem szereg oryginalnych pomysłów, do ewentualnego wdrożenia – gdziekolwiek. Mimo że na pewno wzbudzą poważne opory: tak, jak w UK.

Rosie Jones z John Moores University w Liverpool i Nicole Grayson z uniwersyteckiej biblioteki w Manchester, zreferowały takie właśnie proużytkownicze

(a dokładniej prostudenckie) założenia do projektu nowego ośrodka bibliotecznego, uzgodnione ze studentami. Ośrodek (nie potrafię użyć określenia *biblioteka*) powstał ostatecznie w ogóle bez książek – co akurat budzi opory. Moje. Bo dla mnie to jest jak masarnia bez mięsa, albo restauracja bez piwa. Ale być może dlatego, że mam już swoje lata.

Istotą postępowania przygotowawczego było trafne przeświadczenie, że bibliotekarze to nie są dzierżawcy wiedzy, ale partnerzy użytkowników i nie wszystko o tych użytkownikach wiedzą, powinni więc pytać. No i zapytano: tworząc następnie rejestr rzeczywistych oczekiwań studenckich.

Na to nałożyła się właśnie koncepcja biblioteki bezksiążkowej, zatem silnie powiązanej z technologią, ale także wobec tego z bibliotekarskim doradztwem, oraz z możliwością dodatkowych konsultacji (zdalnych) wśród różnych ekspertów. Tak nastawiono personel i z taką intencją zorganizowano usługi, dopełniając niedostatki kadrowe przez dyżurujących studentów. Nie, nie, nie po naszemu: odpłatnie! Po dwa czterogodzinne dyżury w tygodniu na osobę. Oraz wprowadzono bogatszy niż dotychczas repertuar form przygotowania użytkowniczego, innowacyjnie nazwany Digilab.

Życzenia studentów odnosiły się do wydłużenia dyżurów bibliotecznych, nawet całodobowo – ostatecznie ustalono 12-godzinne – oraz do zróżnicowania miejsc do nauki: grupowych, osobno indywidualnych ale bez izolowania, oraz indywidualnych całkowicie wyodrębnionych. Personel wytrzymał to cierpliwie i podniósł bunt dopiero wówczas, kiedy kierownictwo, zgodnie z użytkowniczymi postulatami, zgodziło się na jedzenie i picie w dowolnych miejscach. Jakoś mnie to nie zdziwiło. Wprawdzie do sprzątania zastosowano nowy sprzęt techniczny, ale to gniewu pracowników nie zredukowało w pełni – jakkolwiek autorki nie cytują dosłownie treści protestów. Wbrew natomiast szerokiemu przekonaniu[4] studenci odradzili likwidację bibliotecznych komputerów, nawet najstarszych, nie preferując bynajmniej własnych laptopów, bowiem nie wszyscy je mieli.

O podobnym rozpoznaniu pisze również redaktor całego tomu, Andy Priestner z głównej biblioteki uniwersytetu w Cambridge – gdzie funkcjonuje sieć ponad 100 sprzężonych bibliotek i pracuje ponad 500 osób. Życzenia studenckie były podobne. W dużej cenie była dobra atmosfera, pomoc personelu, a także stosowne wyposażenie techniczne oraz optymalne oświetlenie, a także ciepło, no i jeszcze: możliwie duże stoły do pracy oraz nauki, a fotele na stanowiskach komputerowych – bez bocznych oparć. Także tu miejsca do uczenia się podzielono na grupowe, oraz izolowane, a także indywidualne choć bez izolacji pełnej, natomiast rozproszono je po całej bibliotece, stosownie do życzenia wygodnej lokalizacji. O dopuszczeniu do konsumpcji w samej bibliotece nie ma wprawdzie mowy, ale pojawiły się postulaty aranżacji miejsc do nauki także w bibliotecznej kawiarni. Poza tym Priestner zasygnalizował jeszcze próbę analizy wtórnego obiegu książek bibliotecznych – wypożyczanych wzajemnie studentom przez studentów – ale poza potwierdzeniem, że tak rzeczywiście jest i to na dużą skalę, produktywnych konkluzji nie dostrzegam.

[4] M. Ally: *Education for all with mobile technology: the role of libraries.* W: *M-Libraries 3. Transforming Libraries with Mobile Technology.* London: Facet Publishing, 2012, s. 6; A. Radwański: *Antyporadnik czyli jak nie należy używać komputera w małej bibliotece.* Warszawa: Wydaw. SBP, 2016, s. 23.

O jednej z mniejszych (*wydziałowych*) bibliotek z tegoż uniwersytetu wypowiada się Margaret Westburg. Otóż tam także studenci wolą biblioteczne komputery od własnych laptopów, ze względu na duże ekrany i stałe włączenie do bibliotecznego systemu – nie mówiąc już o tym, że daleko nie każdy swój laptop ma. Wysoce akceptowalne okazało się też *staromodne* wyposażenie meblowe, bowiem przyjazne i bardziej swojskie. Stałym użytkownikom pozwolono na *kolonizację,* czyli indywidualną aranżację często używanego miejsca do nauki własnej, a w tej bibliotece wszyscy mogą jeść i pić, gdziekolwiek chcą. Stąd bierze się znaczny i przyjemny luz, autorka zaś twierdzi, że zaśmiecanie wcale nie jest większe niż było. Z radością wypada uwierzyć na słowo, .

Andrew Asher z uniwersyteckiej biblioteki w Bloomington (USA) relacjonuje wynik analizy całodziennych rozkładów funkcjonowania studentów 5 uniwersytetów ze stanu Illinois. Otóż tylko niektórzy mieli zajęcia zblokowane; większości natomiast doskwierały luki pomiędzy zajęciami, na ogół bezproduktywnie marnujące czas. W ogóle wymiar czasu na przemieszczanie się z miejsca na miejsce okazał się dramatycznie pokaźny, redukując możliwości bezpośredniego korzystania z bibliotek uczelnianych, zwłaszcza studentom mieszkającym poza kampusami. Siłą rzeczy preferowali więc biblioteki publiczne**.** Ujawniło się poza tym**,** że większość studentów zaocznych**,** na uczenie się przeznacza pory od 4.30 lub 5.00 rano, w ciągu dnia natomiast, w zasadzie, nie może korzystać z żadnych bibliotek: pozostaje tylko oferta zdalna.

No i warto jeszcze posłuchać Penny Andrews – angielskiej bibliotekarki, jednak nie wiadomo skąd – co ma do zasygnalizowania na temat niedogodności korzystania z bibliotek przez osoby dotknięte autyzmem. Które źle reagują na hałas, silne światło i jaskrawe barwy. O ich przypadłości nikt nie wie i wcale nie trzeba żeby wiedział – bo też jakiekolwiek rozwiązania specjalne są przeciwwskazane, byłyby bowiem dodatkowo stresujące, no i takich osób jest niewiele. Wystarczy kilka elementarnych aranżacji ogólnych.

Oto podpowiedzi. Przynajmniej jedno wejście do biblioteki możliwie mało hałaśliwe, więc gdzie nie gromadzą się żadne grupy, bez toalet tuż obok i szatni, oraz bez palenia papierosów przed drzwiami. A także klarowne oznakowanie dróg dojścia do głównych agend usługowych, wskazanie gdzie co jest (ewentualnie na dużym ekranie), no i jeszcze usunięcie z podstawowych tras przejściowych wszystkich mebli bądź elementów, blokujących płynny ruch. Nie są to, jak widać, życzenia wygórowane.

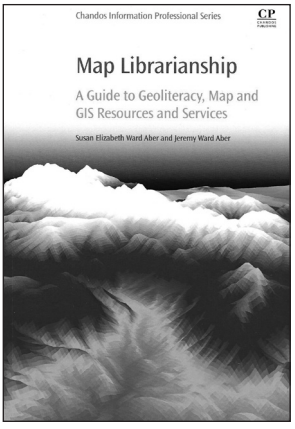

BIBLIOTEKARSTWO NEOKARTOGRAFICZNE [****]

Susan Elisabeth Ward Aber, Jeremy Ward Aber: *Map Librarianship. A Guide to Geoliteracy, Map and GIS Resources and Services.* Kidlington: Chandos Publishing, 2017, 278 s. ISBN 978-0-08-100021-2.

Na początku tej książki autorskie małżeństwo umieściło kiczowate inwokacje, adresowane imiennie do każdego z członków dość licznej rodziny

własnej, co może do lektury zniechęcić radykalnie, ale potem jest już wyraźnie lepiej. Zwłaszcza, że z podobną problematyką można w publikacjach spotkać się nieczęsto.

Mowa w niej o bibliotekarstwie geograficznym, lub (jeśli ktoś woli) kartograficznym, więc nie tylko o tak wyspecjalizowanych bibliotekach, lecz także o tego rodzaju kolekcjach w książnicach uniwersalnych, zatem potencjalnych adresatów tej monografii trochę jest. Swoje znaczenie ma też moment wydania oraz kontekst. Mianowicie wszystkie geograficznopodobne nauki zmieniają się aktualnie w znacznym stopniu, obficie wykorzystują też nowe formy transmisji treści, zaś o przeobrażeniach bibliotekarstwa każdy(?) wie. Wszystko to uzasadnia zastosowanie przedrostka NEO.

Wypowiedź autorów układa się w kompletną, może nawet nadkompletną, monografię obecnego bibliotekarstwa kartograficznego, tak w sensie teoretycznym, jak również praktycznym. Obok więc ogólnych przemyśleń, sporo tu detalicznych porad, wskazówek i sygnałów kierunkowych. Adresowanych wprawdzie do bibliotekarzy amerykańskich i kanadyjskich, lecz przy licznych odniesieniach do sieci, także u nas ich przydatność może być niemała. Zwłaszcza, że książka jest bogato i pięknie zilustrowana, ma dobry indeks, zawiera szczegółowe odesłania do zweryfikowanej literatury przedmiotu, instrukcje klasyfikacji oraz katalogowania map, a nawet charakterystykę specjalnego kursu przygotowawczego.

A już inna sprawa, że jest dramatycznie przeładowana treściami, które rozdymają zawartość, a nie są konieczne, lub nawet nie powinno ich tu być w ogóle. Głównie: za sprawą zapędów wszystkoistycznych.

Dr Susan (dwa imiona to megalomania) Ward Aber dyrektoruje Centrum Edukacji i Planetarium – tak się teraz niekiedy nazywają biblioteki – w Emporia University (USA) i wobec tego nafaszerowała książkę licznymi elementami ogólnej (a nawet elementarnej) wiedzy o bibliotekarstwie, głównie zresztą amerykańskim, wraz z opisem organizacji oraz historii. A jej syn, Jeremy, profesor geografii na uniwersytecie w Manfreesboro, nie odmówił sobie dłuższego wykładu na temat nauk geograficznych oraz współczesnej kartografii. W sumie jest tego naddatku zdecydowanie za dużo i niekoniecznie na wytyczony przez tytuł temat. Kiedy jem na śniadanie ser, to nie muszę wszak kojarzyć anatomii krowy, ani dumać nad technologią nawożenia pastwisk.

Jak to wynika z autorskich objaśnień: zachował się ogólny podział zadań pomiędzy geografią, jako opisywaniem Ziemi, a kartografią czyli tworzeniem map. Ale właśnie w kartografii nastąpiła zasadnicza rewolucja, uległa bowiem radykalnej digitalizacji, a wobec tego w kreacji – odtąd zresztą coraz bardziej zbiorowej i często subiektywnej – uczestniczą specjaliści bardzo rozmaici, podczas gdy prawdziwych kartografów bywa mniej niż mało. Wygląda więc na to, że przy tej okazji kartografia uległa też zaśmieceniu, co w sposób zasadniczy utrudnia bibliotekom funkcjonowanie w tym obszarze i wymaga od nich nadzwyczajnej sprawności. Powstało więc określenie NeoMap Librarianship, w którym zawarto postulat opanowania wiedzy o mapach, zarówno dotychczasowych, jak i obecnych, geoprzestrzennych oraz digitalnych, a także oczywiście o ich gromadzeniu, przechowywaniu i udostępnianiu. W sumie okazuje się, że to jest specjalność trudna.

Wszystko bowiem jest w jakimś sensie dychotomiczne. Mapy drukowane są od digitalnych dokładniejsze, dlatego nadal pozostają w użytkowaniu, natomiast na te elektroniczne popyt jest zwielokrotniony. Jednak żeby z nich korzystać, potrzebne jest specjalne wyposażenie, a i trudności indeksacyjne (w kartografii to dylemat nienowy) uległy wzmożeniu. Powstała wprawdzie specjalna platforma 2.0 – GEOWEB, ale to oczywiście wszystkich kłopotów nie rozwiązuje. Biblioteki muszą pośredniczyć w obiegu wszystkich gatunków i form kartograficznych.

Tymczasem już od samego wyliczenia rodzajów map zaczynają drżeć ręce, a do tego dochodzą jeszcze interaktywne przewodniki geolokacyjne typu Google Earth lub GPS (jakoś o globusach nie ma w tej książce mowy), które w bibliotekach muszą być przechowywane lub przynajmniej zainstalowane. W sieci jest kilka systemów Geographic Information Systems (GIS) – oraz całe mnóstwo odrębnych geograficznych ofert informacyjnych, ulokowanych tam przez rozmaite instytucje, już to ogólnoeuropejskie jak European Environment Agency, bądź krajowe, w tym zwłaszcza amerykańskie (mnóstwo), w tym NASA oraz nawet CIA. Przytoczony rejestr przykładowy, mimo że wybiórczy, jest bardzo długi. To niby powinno ułatwić biblioteczną obsługę publiczności, a nawet samodzielne korzystanie przez użytkowników, ale jak wszystko, co jest w nadmiarze: również przeszkadza i mnoży trudności.

Chęć korzystania z map, atlasów, przewodników, oraz innych produktów geokartograficznych, w tym zwłaszcza zdigitalizowanych, ma charakter powszechny, natomiast – wyjąwszy wąskie grono znawców – umiejętności posługiwania się i wyszukiwania, są mizerne, a często żadne. W bibliotekach potrzeba więc zaawansowanego wsparcia i promocji, jak wobec żadnej innej kategorii zasobów. Ale przeszkody są liczne.

Poza bibliotekami specjalistycznymi, ewentualne kolekcje kartograficzne są lokowane fatalnie, bez koncepcji, ponieważ nośniki są niewygodne do przechowywania, ze względu na ich różne rodzaje, a szczególnie parametry. Są też trudne do klasyfikacji oraz do katalogowania, a z adnotacją cytowań nie zawsze radzą sobie nawet specjaliści. Potrzeba więc bibliotekarzy świetnie przygotowanych i zorientowanych, ale jest ich mniej niż mało.

W USA oraz w Kanadzie jest prowadzona taka specjalizacja w 10 uczelniach, jednak absolwentów pojawia się w bibliotekach niewielu. Wybierają pracę gdzie indziej, bo (nawet) średnia płaca bibliotekarska 4740$ – jak napisano: uchodzi za kiepską. Widocznie tak jest. A już inna sprawa, że za taką nędzną pensję średnią tamtejszy bibliotekarz mógłby kupić sobie 95 egzemplarzy książki obojga autorów, podczas gdy nasz za średnią pensję tutejszą – 11 egzemplarzy. Ale bądźmy poważni. Po co komu 95 sztuk tej samej książki? Jasne, że 11 zupełnie wystarczy.

Tak czy inaczej wychodzi na to, że specjalistów bibliokartograficznych trzeba dokształcać i doskonalić dopiero wówczas, kiedy już taką pracę podejmą i nie odejdą. Wspierająco i *chałupniczo* służy temu elektroniczna platforma *MAPS-L listserv*, oraz pomocne są rozmaite uczelniane kursy (ich programy opisano w książce), no i funkcjonuje specjalne czasopismo „The Map and Geography Libraries". Jest też w USA bibliotekarska mikroorganizacja takich specjalistów MAGIRT, skooperowana z ALA i mająca pewien wpływ na specjalistyczne tre-

ści akredytowanych programów akademickiego kształcenia bibliotekarzy. A na skalę międzynarodową funkcjonuje w IFLA specjalna sekcja takich bibliotek i bibliotekarzy. Jednak ogólna wymowa autorskich wypowiedzi daleko odbiega od optymizmu.

Dla porządku dopowiem, że znalazły się w tej książce dwa ilustracyjne ślady polskie. Jest tam mianowicie zreprodukowana mapa Polski z 1500 r. Oraz jest też aktualna fizjograficzna mapa Polski. Ta druga została wprowadzona do sieci przez… CIA. To miłe.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 7 lutego 2017 r.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2017 z. 2
PL ISSN 0033-202X

POSIEDZENIE ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP

(Warszawa, 7 kwietnia 2017 r.)

W dniu 7 kwietnia 2017 r. w gmachu Biblioteki Narodowej w Warszawie odbyło się posiedzenie Zarządu Głównego SBP. Obecni byli członkowie ZG: Helena Bednarska, Sylwia Błaszczyk, Barbara Budyńska, Marian Butkiewicz, Andrzej Dąbrowski, Andrzej Jagodziński, Mirosława Majewska, Krzysztof Marcinowski, Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Marzena Przybysz, Elżbieta Stefańczyk oraz zaproszeni: Małgorzata Dargiel-Kowalska, Anna Grzecznowska, Małgorzata Hołodowicz, Marta Lach, Elżbieta Zaborowska. Posiedzenie prowadziła przewodnicząca SBP, Elżbieta Stefańczyk.

W pierwszej części spotkania, mającej charakter sprawozdawczy, przedstawiono kolejno sprawozdania z działalności w 2016 r.: ZG (omówienia dokonała B. Budyńska), sekcji, komisji i zespołu ZG SBP (M. Przybysz), okręgów i oddziałów SBP (S. Błaszczyk). Sprawozdanie finansowe przedstawiła M. Majewska (skarbnik).

W działalności ZG w 2016 r. na szczególną uwagę zasługują, zdaniem sprawozdawcy, realizowane granty, w tym m.in. dot. Analizy Funkcjonowania Bibliotek, Tygodnia Bibliotek, a także liczne warsztaty (w ciągu roku zrealizowano ponad 30 szkoleń), które umacniają wizerunek Stowarzyszenia. Aktywnie działają niektóre sekcje i komisje, szczególnie wyróżnia się zaangażowanie Sekcji Bibliotek Muzycznych (duża aktywność na arenie międzynarodowej). Na uznanie zasługuje również działalność Sekcji Fonotek, Sekcji Bibliotek Pedagogicznych i Szkolnych, Komisji Zarządzania i Marketingu, Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej.

W porównaniu z 2015 r. liczba członków SBP zmniejszyła się o 171 osób. Spadek ten spowodowany jest weryfikacją liczby osób aktywnych, płacących składki członkowskie.

Główna księgowa Biura ZG SBP, M. Hołodowicz przedstawiła bilans za 2016 r. Podkreśliła, że uzyskano dodatni wynik finansowy, ale zauważyła też, że w kilku okręgach odnotowano straty. Mają one jednak pokrycie w wysokości zgromadzonych wcześniej środków na kontach. Bilans za 2016 r. został przyjęty (Uchwała ZG SBP nr 1/2017).

B. Budyńska z kolei zaprezentowała plan pracy ZG SBP na 2017 r. Wymieniła tematy szkoleń, seminariów i konferencji, a także inne działania planowane do

realizacji w ramach znowelizowanej *Strategii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021*. Priorytetami będą działania związane z organizacją Kongresu IFLA we Wrocławiu, jubileuszem 100-lecia SBP oraz Krajowym Zjazdem Delegatów. J. Pasztaleniec-Jarzyńska uzupełniła plan o działanie „rzecznictwo na rzecz bibliotek", w ramach którego należy pokazywać, jak ważną rolę odgrywają biblioteki w zrównoważonym rozwoju.

Plan wydawniczy omówiła dyr. M. Lach, przypominając, że ma on charakter otwarty. Zakłada wydanie 35 publikacji książkowych, w tym kilku o charakterze okolicznościowym. Plan pracy na 2017 r. został przyjęty.

J. Pasztaleniec-Jarzyńska przedstawiła prezentację na temat „Analizy Funkcjonowania Bibliotek". W 2016 r. kontynuowano prace w ramach dotowanego przez MKiDN projektu „Obserwatorium bibliotek: analiza funkcjonowania bibliotek, badanie zmian i wpływu na rozwój społeczny i ekonomiczny". Projekt, planowany na lata 2015-2017, zakłada obiektywne, zgodne z międzynarodowymi standardami zdiagnozowanie i monitorowanie zmian zachodzących w funkcjonowaniu bibliotek publicznych i pedagogicznych we wszystkich obszarach ich działania, zwłaszcza oferowanych usług na poziomie najmniejszych bibliotek gmin wiejskich, a także na poziomie regionalnym, lokalnym i ogólnopolskim. Rok 2016 był drugim rokiem wdrażania metody systematycznej obserwacji i oceny funkcjonowania bibliotek publicznych oraz pedagogicznych. W badaniu uczestniczyło 1588 bibliotek publicznych oraz 111 bibliotek pedagogicznych. W ramach prac eksperckich podjęto następujące działania: przekazano zweryfikowane tłumaczenie normy ISO 11620:2014 dot. wskaźników funkcjonalności bibliotek do Komitetu Technicznego nr 242 w celu opracowania projektu roboczego, zakończono prace nad weryfikacją tłumaczenia normy ISO 16439:2014 nt. badania wpływu bibliotek. Wykonano analizę porównawczą metod i praktyk stosowanych na świecie w zakresie badania wpływu bibliotek. Przeprowadzono badania satysfakcji użytkowników w 44 bibliotekach publicznych województwa dolnośląskiego, poprzedzając badanie szkoleniem online dla przedstawicieli bibliotek wytypowanych do badań.

Ważnym środkiem promocji badań efektywności bibliotek i źródłem informacji dla bibliotekarzy o metodologii badań i stosowanych narzędziach był serwis internetowy projektu AFB. Opublikowano wyniki badań efektywności za 2015 r. prowadzonych w bibliotekach publicznych i pedagogicznych. Przeprowadzono szkolenia online administratorów merytorycznych z bibliotek publicznych i pedagogicznych. Opracowano filmy instruktażowe dla dyrektorów bibliotek publicznych i pedagogicznych nt. metod prowadzenia analizy danych biblioteki. Odbyło się posiedzenie Rady Projektu AFB.

W dyskusji K. Marcinowski stwierdził, że projekt w założeniu ma służyć dyrektorom bibliotek do szerszej analizy i porównań. Jednak jest to utrudnione, ponieważ większość danych dostępna jest anonimowo i nie wiadomo z jaką konkretnie biblioteką można się porównać. J. Pasztaleniec-Jarzyńska odpowiedziała, że większość dyrektorów przystąpiła do projektu pod warunkiem, że dane ich będą chronione. Zwróciła również uwagę na inny problem – nie wszyscy potrafią wykorzystać dostępne dane do analizy. Z tego powodu Zespół ds. Analizy Funkcjonowania Bibliotek opracowuje podręczniki i inne pomoce dla dyrektorów bibliotek.

W kolejnym punkcie programu obrad E. Stefańczyk poinformowała o spotkaniach z przygotowań do Kongresu IFLA 2017 we Wrocławiu. SBP zakończyło nabór wolontariuszy. Zgłosiło się ok. 370 bibliotekarzy, w tym osoby z zagranicy.

Dla wolontariuszy zostały zarezerwowane tanie miejsca noclegowe w wyremontowanych domach studenckich Politechniki Wrocławskiej. SBP odpowiada również za organizację Bulwaru Bibliotek. W tej chwili zgłosiły się 24 biblioteki, nabór jest nadal otwarty. Podczas Kongresu zostanie zorganizowane wspólne stoisko SBP i polskich bibliotek, które będą mogły zaprezentować na nim swoje materiały reklamowe. J. Pasztaleniec-Jarzyńska podkreśliła duże wsparcie finansowe MKiDN, uruchomiona została m.in. druga tura naboru wniosków stypendialnych dot. udziału w Kongresie dla bibliotekarzy bibliotek publicznych. Poinformowała również, że w imieniu SBP zgłosiła propozycję referatu w ramach obrad Sekcji IFLA ds. Zarządzania Bibliotekami, na temat roli stowarzyszeń bibliotekarskich w społeczeństwie wiedzy. Z okazji Kongresu, Stowarzyszenie planuje wydać publikacje okolicznościowe dot. potencjału polskich bibliotek oraz działalności edukacyjno-kulturalnej SBP.

W dalszej części spotkania omówiono przygotowania do centralnych uroczystości Jubileuszu 100-lecia SBP, które odbędą się 20 października 2017 r. w Bibliotece Narodowej. W programie przewidziane jest wystąpienie przewodniczącej Elżbiety Stefańczyk, referat dr. Zbigniewa Gruszki z Uniwersytetu Łódzkiego „Ludzie, czasy, wydarzenia. Praca Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na rzecz środowiska zawodowego bibliotekarzy w świetle opinii jego współtwórców", prezentacja filmu dokumentalnego o SBP w reżyserii Andrzeja Sapiji, wystąpienia gości, wręczenie odznaczeń oraz koncert muzyki klasycznej. Na portalu uruchomiona została podstrona poświęcona Jubileuszowi http://www.sbp.pl/100, gdzie zamieszczone są m.in. materiały do pobrania i harmonogram uroczystości w okręgach. Trwają prace nad wydaniem monografii o SBP oraz Kroniki SBP, a także publikacji poświęconej bibliografii wydawnictw Stowarzyszenia.

W kolejnym punkcie porządku obrad omówiono przygotowania do Krajowego Zjazdu Delegatów SBP. W sprawach organizacyjnych dyr. A. Grzecznowska poinformowała o rezerwacji sali obrad (Biblioteka Narodowa), noclegów dla delegatów, a także o kosztach udziału i wysokości opłaty wpisowej. W sprawach programowych ustalono, że B. Budyńska przygotuje i roześle do członków Komitetu Programowego KZD stosowne dokumenty. S. Błaszczyk poinformowała natomiast, że do Komisji ds. Statutu wpłynęło niewiele zgłoszeń propozycji zmian zapisów. Komisja rozpatrzy je wraz z innymi, które należy wprowadzić w związku ze zmianami w ustawach o wolontariacie i o stowarzyszeniach. M. Majewska poinformowała o wniosku Komisji Odznaczeń i Wyróżnień dot. zmian w regulaminach Medalu „W Dowód Uznania", Honorowej Odznaki SBP, Medalu „Bibliotheca Magna Perennisque". E. Stefańczyk uznała, że zaproponowane przez KOiW zmiany wpłyną na usprawnienie prac Komisji. Jednogłośnie podjęto uchwały w sprawach wprowadzenia zmian w: Regulaminie Honorowej Odznaki SBP (Uchwała nr 2/2017), Regulaminie Medalu „Dowód Uznania" (Uchwała nr 3/2017), Regulaminie Medalu „Bibliotheca Magna Perennisque" (Uchwała nr 4/2017).

J. Pasztaleniec-Jarzyńska przypomniała o obowiązku przygotowania sprawozdań z działalności w kadencji 2013-2017. Ostateczny termin nadsyłania sprawozdań do Biura ZG ustalono do 30 czerwca br.

Następnie omówiono konkursy organizowane przez SBP:

a) Tydzień Bibliotek 2017 odbywa się pod hasłem „Biblioteka. Oczywiście!" – zwycięski plakat promujący program został wydrukowany i trafił do sprzedaży; ogłoszono regulamin konkursu na najciekawszą inicjatywę bibliotek, zgłoszenia

do konkursu przyjmowane są do 30 czerwca. W związku z pojawiającymi się od lat „nadużyciami" internautów w głosowaniu na portalu sbp.pl i koniecznością dokonywania weryfikacji liczby oddanych głosów, należy zastanowić się nad rezygnacją z dotychczasowej formuły konkursu (plakat wybierany wyłącznie przez internautów) i rozważyć inne opcje;

b) Mistrz Promocji Czytelnictwa 2016 – Jury wyłoniło 3 laureatów, ponadto 3 biblioteki otrzymały wyróżnienia. Jury postanowiło także uhonorować listami gratulacyjnymi biblioteki, które w minionych latach były laureatami Konkursu i wciąż utrzymują wysoki poziom działań promujących czytelnictwo. Wręczenie nagród odbyło się podczas inauguracji obchodów Światowego Dnia Książki i Praw Autorskich, w dn. 20 kwietnia br. w Warszawie;

c) Bibliotekarz Roku 2016 – wyniki konkursu zostaną ogłoszone 12 maja;

d) Komisja Nagrody Naukowej SBP im. Adama Łysakowskiego oceniła 12 publikacji wydanych w 2016 r., nominowanych do Nagrody. Do akceptacji ZG SBP zgłoszono dwie pozycje, wyłonione w drodze głosowania. ZG SBP jednogłośnie zatwierdził decyzję Komisji. Laureaci otrzymają medale i dyplomy, które zostaną wręczone podczas obchodów Jubileuszu 100-lecia SBP w Warszawie.

Elżbieta Stefańczyk przedstawiła ponadto wniosek Zespołu ds. Archiwum SBP, powołanego przez ZG SBP 27 września 2013 r. jako organ doraźny, o przekształcenie go w stały zespół, co zapewni lepszy nadzór nad dokumentami gromadzonymi przez Stowarzyszenie oraz systematyczne prowadzenie prac archiwizacyjnych. Zebrani zaakceptowali wniosek (Uchwała nr 5/2017).

W sprawach różnych dyskutowano m.in. o zapowiedziach ukazania się na rynku nowego czasopisma bibliotekarskiego, które stanowi konkurencję dla miesięczników wydawanych przez SBP. Zastanawiano się nad możliwością większego sprofilowania obu naszych periodyków pod kątem odbiorcy („Bibliotekarz" – tematyka ogólna, „Poradnik Bibliotekarza" – literatura dziecięca).

POSIEDZENIE RADY PROGRAMOWEJ WYDAWNICTWA SBP

W dniu 14 marca 2017 r. odbyło się coroczne posiedzenie Rady Programowej Wydawnictwa SBP, w którym wzięli udział: Danuta Brzezińska, Anna Grzecznowska, Dariusz Kuźmina, Marta Lach, Janusz Nowicki, Bogumiła Staniów, Elżbieta Stefańczyk, Jacek Wojciechowski, Elżbieta Barbara Zybert. Spotkanie otworzył prof. Dariusz Kuźmina, przewodniczący Rady, który dokonał także analizy możliwości wydawniczych SBP w najbliższym czasie. Zaproponował m.in. rozważenie wydawania przez SBP pozycji niezwiązanych z tematyką biblioteczną, ale dających szanse dużego zarobku. Przewodnicząca SBP zwróciła uwagę, że wymaga to wprowadzenia zmian w Statucie Stowarzyszenia i zatwierdzenia przez Krajowy Zjazd Delegatów SBP.

Marta Lach – dyrektor Wydawnictwa podsumowując działalność wydawniczą w 2016 r. zwróciła uwagę, że opublikowano wszystkie polskie klasyczne pozycje literatury branżowej, począwszy od Estreichera, a skończywszy na krytycznym wydaniu Muszkowskiego. Podkreśliła bardzo dobrą współpracę z większością instytutów bibliotekoznawstwa i pozyskanie tą drogą wielu ciekawych tytułów oraz środków na ich wydanie. Dla większości młodych badaczy z uczelni – jest to też szansa na szybkie wprowadzenie do obiegu czytelniczego swojego dorobku. Naj-

większym problemem Wydawnictwa SBP jest konieczność zdobywania zewnętrznych środków finansowych oraz pozyskiwanie autorów popularnych poradników.

Prof. Jacek Wojciechowski – przewodniczący serii „Nauka-Dydaktyka-Praktyka" pozytywnie ocenił dorobek wydawniczy w 2016 r. Jednak zwrócił uwagę na zbyt dużą przewagę książek z zakresu informacji naukowej nad literaturą bibliotekoznawczą o charakterze praktycznym. Podkreśli także konieczność egzekwowania wymaganych recenzji – szczególnie prac młodych autorów. Z uznaniem odniósł się do publikacji poradnikowych, jak np. praca Aleksandra Radwańskiego – *Antyporadnik, czyli jak nie należy używać komputera w bibliotece* i zachęcał do szukania przez Wydawnictwo SBP podobnych publikacji.

Prof. Bogumiła Staniów zwróciła uwagę na urealnienie przez Wydawnictwo SBP kosztorysów książek „uczelnianych", gdyż przyznawanie środków finansowych odbywa się w uczelniach na zasadzie przetargu.

Dyrektor Anna Grzecznowska i Marta Lach poinformowały o działaniach marketingowych oraz próbach zdobycia grantów na publikacje okolicznościowe, związane z Jubileuszem 100-lecia SBP oraz Kongresem IFLA 2017.

Prof. Elżbieta Barbara Zybert omówiła wydanie specjalnego numeru „Przeglądu Bibliotecznego", który będzie bezpłatnie rozdawany uczestnikom Kongresu IFLA we Wrocławiu. Numer będzie składał się z 7 tekstów, dotyczących m.in. roli bibliotek publicznych w promocji czytelnictwa, tworzenia bibliotek cyfrowych i repozytoriów, zmian w budownictwie i architekturze gmachów bibliotecznych w Polsce, konserwacji i ochrony zbiorów. Zaproponowała, aby zrezygnować z wydania numeru specjalnego w dwóch językach na rzecz zwiększenia liczby publikacji w wersji angielskiej. Wydanie numeru specjalnego jest wsparte finansowo przez MKiDN.

KONKURSY I NAGRODY

- Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego za 2016 r.[1]

- Mistrz Promocji Czytelnictwa 2016

Jury konkursu przyznało nagrody za dokonania w roku 2016 następującym bibliotekom:

– I nagroda: Miejska Biblioteka Publiczna im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Morągu,
– II nagroda: Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Wołowie,
– III nagroda: Miejska Biblioteka Publiczna w Chrzanowie.

Wyróżnienia:

– Biblioteka Publiczna Gminy Łabunie,
– Gminna Biblioteka Publiczna w Międzyrzecu Podlaskim z/s w Wysokim,
– Gminna i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Rzeczniowie.

Jury postanowiło także uhonorować listami gratulacyjnymi biblioteki, które w minionych latach były laureatami Konkursu i wciąż utrzymują wysoki poziom działań promujących czytelnictwo:

[1] Szczegółowe informacje w Komunikatach s. 279.

– Miejska Biblioteka Publiczna im. Józefa Wybickiego w Sopocie,
– Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach,
– Książnica Beskidzka w Bielsku-Białej,
– Gminna Biblioteka Publiczna w Juchnowcu Kościelnym.

• Bibliotekarz Roku 2016

Tytuł Bibliotekarza Roku 2016 zdobyła Urszula Kopeć-Zaborniak – dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Cieszanowie. Finałowy ranking, który uwzględniał wybory kapituł z poszczególnych okręgów SBP oraz głosowanie internautów przedstawiał się następująco:

1. Urszula Kopeć–Zaborniak – okręg podkarpacki
2. Karolina Suska – okręg lubelski
3. Adrianna Walendziak – okręg warmińsko-mazurski
4. Dorota Grewling – okręg wielkopolski
5. Małgorzata Sobiesiak – okręg mazowiecki
6. Zbigniew Walczak – okręg pomorski
7. Dagmara Bałycz – okręg śląski
8. Mirosława Bogacz – okręg małopolski
9. Karolina Mendyk – okręg dolnośląski
10. Paweł Redlarski – okręg kujawsko-pomorski
11. Iwona Czyżewska – okręg podlaski
12. Małgorzata Jolanta Zychowicz – okręg zachodniopomorski
13. Anna Adamczyk – okręg świętokrzyski
14. Alicja Biesaga – okręg opolski
15. Anna Wrąbel – okręg łódzki

Uroczyste wręczenie nagród odbyło się na gali w dniu 19 maja podczas Warszawskich Targów Książki.

KONFERENCJE I WARSZTATY

• Aktywne formy pracy z czytelnikiem – Jak dyskutować o książkach?, 28 marca 2017 r., Warszawa

Celem zajęć było zapoznanie uczestników z wybranymi metodami organizowania dyskusji, szczególnie przydatnymi w pracy z książką i z czytelnikiem. Zaprezentowane metody i techniki sprzyjają ożywieniu kontaktów w grupie, inicjują wymianę opinii czytelników o książce, ułatwiają zbudowanie przestrzeni do mówienia o emocjach czytelniczych. Zdobyte umiejętności pozwalają uczestnikom na urozmaicenie prowadzonych przez nich spotkań w bibliotekach. Szkolenie jest kontynuacją warsztatów, które odbyły się w latach 2015-2016. Warsztaty prowadziła dr Grażyna Walczewska-Klimczak, adiunkt w Instytucie Książki i Czytelnictwa BN.

• Cyberbezpieczeństwo – jak zadbać o bezpieczeństwo komputera, użytkowników i własne, 7 kwietnia 2017 r., Warszawa

Szkolenie adresowane było do bibliotekarzy, a także pracowników innych instytucji i służb, pracujących na co dzień z komputerem, którzy chcą poznać pod-

stawowe informacje z zakresu bezpieczeństwa w Internecie lub uporządkować posiadaną już wiedzę podstawową. Na szkoleniu omówiono zagrożenia związane z użytkowaniem komputera i Internetu, przedstawiono skuteczne sposoby ochrony, dbania o zachowanie prywatności, unikania nieświadomego łamania prawa w tym zakresie. Zajęcia prowadził Tomasz Kasperczyk, webmaster, grafik komputerowy.

• Biblioterapia w procesie rozwijania kompetencji czytelniczych (biblioterapia II stopnia, 20-21 kwietnia 2017 r., Warszawa); Literatura, jako narzędzie terapeutyczne i edukacyjne (biblioterapia III stopnia, 5-6 czerwca 2017 r., Warszawa)

Szkolenia rozwijające umiejętności samodzielnego prowadzenia zajęć z zakresu biblioterapii, stosowania różnorodnych metod i technik pracy aktywizujących czytelnika, także o specjalnych potrzebach edukacyjnych (dotkniętych ADHD, autyzmem, zaburzeniami psychicznymi i in.).

Zajęcia prowadziła dr Wanda Matras-Mastalerz, adiunkt w Instytucie Nauk o Informacji Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, certyfikowany biblioterapeuta Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego we Wrocławiu.

• Ogólnopolska Konferencja „Działalność instrukcyjno-metodyczna bibliotek publicznych – nowe wyzwania", 30-31 maja 2017 r., Bydgoszcz

Konferencja skierowana była do bibliotekarzy pracujących w bibliotekach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, jest kontynuacją działań podejmowanych przez SBP w poprzednich latach. Cele konferencji określono następująco:

– określenie zakresu i form współpracy między bibliotekami publicznymi,

– wypracowanie/określenie modeli/modelu współpracy między bibliotekami publicznymi poszczególnych poziomów, kierunków i perspektywicznych celów,

– sformułowanie propozycji zmian w zapisach ustawy o bibliotekach, w punktach dotyczących zadań bibliotek wojewódzkich i powiatowych,

– wskazanie instytucji inspirujących kierunki działania (zastępujących bądź wspomagających biblioteki wojewódzkie i powiatowe) w relacjach z bibliotekami pozostającymi w sieci.

• 36. Ogólnopolskie Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej ZG SBP „Bibliografie regionalne – w kręgu historii i współczesności", 20-21 czerwca 2017 r., Gdańsk

Spotkania członków Zespołu ds. Bibliografii Regionalnych przyczyniają się do wymiany myśli i doświadczeń na polu bibliografii regionalnej oraz zacieśniają kontakty pomiędzy bibliografami – regionalistami w całym kraju. W trakcie spotkań poruszane są zarówno ogólne, jak i szczegółowe problemy opracowania bibliografii regionalnych. Członkowie Zespołu współpracują z Biblioteką Narodową w zakresie relacji i powiązań bibliografii regionalnych z bibliografią narodową.

• Wykorzystywanie nowych technologii do pracy z dziećmi w bibliotece, 21-22 czerwca 2017 r., Warszawa

Warsztaty miały na celu prezentację wybranych możliwości zastosowania nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych w instytucjach bibliotecznych, zwłaszcza w kontekście pracy z młodym użytkownikiem należącym do tzw. pokolenia Z (pokolenia internetowego) – osób urodzonych po 2000 r. W ramach szko-

lenia przygotowana została strona internetowa, na której uczestnicy mają dostęp do powiązanych z tematem multimediów.

Szkolenie prowadził dr Grzegorz Gmiterek, adiunkt na Wydziale Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego.

NOWOŚCI WYDAWNICZE

• *Aplikacje mobilne nie tylko w bibliotece* (Grzegorz Gmiterek, Sebastian Dawid Kotuła)

Książkę tworzą trzy części: prezentacja unikalnej metodologii oceny aplikacji, w tym czytelnie ukazane uwarunkowania stanu i rozwoju aplikacji mobilnych; katalog wybranych aplikacji bibliotecznych oraz tabelaryczne zestawienie parametrów ocenionych aplikacji. Każda z tych części dowodzi profesjonalizmu autorów, a dla czytelnika stanowi zwarty wykład o przedmiocie książki. Na uwagę zasługuje duży i owocny wysiłek autorów w opracowaniu wspomnianego katalogu, którego uwieńczeniem jest tabela ocen aplikacji. Zawiera ona kategorie ocen, które mogą być w przyszłości stosowane jako specyficzny wzorzec certyfikacji programów stosowanych w urządzeniach mobilnych. Wartościowym rozwiązaniem konstrukcyjnym treści książki jest powiązanie wspomnianej tabeli z katalogiem ocenionych aplikacji. *(Z recenzji prof. dr. hab. inż. Włodzimierza Gogołka)*

• *Świat bibliotek z bibliotecznych podróży* (Renata Ciesielska-Kruczek)

Autorka publikacji zachęca wszystkich czytelników, naukowców, bibliotekarzy, zapalonych globtroterów, aby na swoich szlakach podróżnych odnajdywali biblioteki, bowiem „Biblioteki przechowują energię, która podsyca wyobraźnię. Otwierają okna na świat, inspirują nas do odkrywania i zdobywania, przyczyniają się też do poprawiania naszej jakości życia. Biblioteki zmieniają życie na lepsze". Dzięki tej książce zainteresowani poznają dzieje kilkunastu bibliotek z całego świata i znajdujące się w nich wyjątkowe kolekcje starych druków, wydań bibliofilskich, zbiorów specjalnych. Zamieszczone zdjęcia są dopełnieniem opisów architektury budynków bibliotecznych, aranżacji wnętrz i wyposażenia, a charakterystykę działalności i oferowanych usług uzupełniają biblioteczne ciekawostki.

W przygotowaniu (w związku z Kongresem IFLA 2017):

• *Biblioteki w Polsce* (red. B. Budyńska)

• *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich: Wiedza – doświadczenie – tradycja – nowoczesność* (A. Grzecznowska, J. Pasztaleniec-Jarzyńska)

• numer specjalny *Przeglądu Bibliotecznego* (red. E.B. Zybert)

Opracowały:
Anna Grzecznowska,
Małgorzata Dargiel-Kowalska

Tekst wpłynął do Redakcji 25 maja 2017 r.

K R O N I K A Ż Y C I A N A U K O W E G O

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2017 z. 2
PL ISSN 0033-202X

Rok 2016

Wydziały, instytuty i katedry informacji naukowej i bibliotekoznawstwa

Wzorem lat ubiegłych, tym razem w zeszycie drugim „Przeglądu Bibliotecznego", publikujemy *Kronikę życia naukowego wydziałów, instytutów i katedr informacji naukowej i bibliotekoznawstwa*, odnotowując tym samym najważniejsze informacje dotyczące awansów zawodowych, problematyki prac badawczych, tematyki konferencji krajowych i zagranicznych, zmian kadrowych i nekrologów w 2016 r.

Mamy nadzieję, że i tym razem przedstawione w *Kronice* wydarzenia spotkają się z Państwa zainteresowaniem, a być może staną się inspiracją do dalszego rozwijania działalności badawczej naszych akademickich ośrodków bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Jak zwykle bardzo serdecznie dziękujemy za współpracę gronu korespondentów z instytutów i katedr, bez zaangażowania których *Kronika* nie powstałaby. W tym roku są nimi:

mgr Robert Brzóska – Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski (WDIB UW);

dr Joanna Gomoliszek – Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (KINiB UKW);

dr Anita Has-Tokarz – Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (IINiB UMCS);

mgr Ewa Jaroszewska – Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (IINiB UMK);

dr hab. Monika Olczak-Kardas – Instytut Dziennikarstwa i Informacji Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach (IDI UJK);

dr hab. Michał Rogoż – Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (INoI UP);

dr hab. Remigiusz Sapa – Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytetu Jagiellońskiego (IINiB UJ);

dr Izabela Swoboda – Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach (IBiIN UŚ)

mgr Aleksandra Szubert – Katedra Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego (KIiB UŁ)

dr Agnieszka Wandel – Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego (IINiB UWr)

AWANSE NAUKOWE

PROFESURY
(porządek alfabetyczny osobowy)

Prof. dr hab. Maria Juda (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) – awans na stanowisko profesora zwyczajnego; data awansu: 1 października 2015 r.

HABILITACJE
(porządek alfabetyczny osobowy)

Dr hab. Dariusz Grygrowski (Uniwersytet Warszawski): rozprawa habilitacyjna *Biblioteki i pieniądze* (Warszawa 2015). Przewodnicząca komisji: dr hab. prof. UWr Bogumiła Staniów. Recenzenci: prof. dr hab. Jan Malicki, dr hab. Jerzy Franke, dr hab. Artur Jazdon; data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 31 marca 2016 r. (Uniwersytet Warszawski, Wydział Historyczny).

Abstrakt rozprawy: Książka *Biblioteki i pieniądze* stanowi zbiór studiów opisujących finansowy aspekt funkcjonowania bibliotek. Książkę otwiera rozdział, w którym omówiona została dyskusja na temat możliwości i celowości pobierania opłat za usługi biblioteczne. Poza opłatami nakładanymi na użytkowników, biblioteki próbują też innymi sposobami zdobywać tzw. środki pozabudżetowe. W książce znalazł się więc rozdział dotyczący metod i zasad pozyskiwania środków na działalność biblioteki opisywanych w literaturze anglojęzycznej pod hasłem „library fundraising". Źródłem dodatkowego finansowania działalności bibliotecznej są też fundusze unijne, rządowe programy wspierania bibliotek i fundacje powoływane głównie przez podmioty ze świata biznesu. Stąd w kolejnym rozdziale znalazł się przegląd i omówienie tego typu źródeł wraz z przykładami inwestycji bibliotecznych wykorzystujących owe źródła. Książkę uzupełniają rozważania o celowości i zasadach prowadzenia analiz zwrotu nakładu z inwestowania w bibliotekę, których efektem jest dyskusyjne przeliczanie wartości usług bibliotecznych na jednostki monetarne oraz rozdział, w którym omówiony został problem wynagradzania autorów książek wypożyczanych w bibliotekach, znany w świecie pod hasłem „public lending right".

Dr hab. Jolanta Gwioździk (Uniwersytet Śląski w Katowicach): rozprawa habilitacyjna *Kultura pisma i książki w żeńskich klasztorach kontemplacyjnych dawnej Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku* (Katowice 2015). Przewodnicząca komisji: prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata; sekretarz komisji: dr hab. Anna Tokarska; recenzenci: prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk, prof. dr hab. Anna Migoń, prof. dr hab. Mariola Jarczyk. Członkowie komisji: dr hab. Piotr Tafiłowski, dr hab. Teresa Wilkoń. Posiedzenie komisji habilitacyjnej: 8 kwietnia 2016 r.; data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 12 kwietnia 2016 r. (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Praca ma na celu prześledzenie obecności i funkcjonowania w środowisku klasztorów żeńskich XVI-XVIII wieku wszelkiego rodzaju tekstów piśmienniczych oraz opisanie mechanizmów ich funkcjonowania. Dążono zwłaszcza do pokazania, jak i za pomocą jakich tekstów (rękopiśmiennych i drukowanych) wspólnota zakonna się wypowiadała i komunikowała, które z nich polecało ustawodawstwo zakonne, jaki był postulowany stosunek do tych przekazów, jak wyglądała tradycja i praktyka ich użytkowania. W analizie uwzględniono wszelkie typy utworów, zarówno religijne (w tym sakralne), jak też literackie, okolicznościowe i typowo użytkowe. Podjęto też próbę pokazania ich związków z innymi kanałami komunikowania się i komplementarnymi formami posługiwania się słowem w kulturze zakonnej. Podstawą przeprowadzanych analiz były zachowane rękopisy i archiwalia zakonne, a także wykaz druków, funkcjonujących w analizowanym środowisku, opracowany na podstawie bibliografii, katalogów i wieloletnich kwerend.

Dr hab. Małgorzata Kowalska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu): rozprawa habilitacyjna *Crowdsourcing internetowy – pozytywny wymiar partycypacji społecznej. Konteksty – istota – uwarunkowania* (Warszawa 2015). Przewodnicząca komisji: prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata; recenzenci: dr hab. Hanna Batorowska, prof. UP, dr hab. Mirosław Górny, prof. UAM, prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel; data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 14 czerwca 2016 r. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Wydział Nauk Historycznych).

Abstrakt rozprawy: Praca prezentuje walory płynące z wykorzystywania potencjału intelektualnego społeczności internetowych i jest włączeniem się w żywo toczący się dyskurs naukowy dotyczący kierunków rozwoju nowoczesnych społeczeństw. Głównym przedmiotem rozważań jest crowdsourcing postrzegany jako partycypacyjny model współpracy internautów. Obok uporządkowania i doprecyzowania zakresów znaczeniowych wielu terminów powiązanych z prezentowanym fenomenem (m.in. społeczności wirtualne, produkcja partnerska, ekonomia daru, wikinomia, kultura partycypacji) oraz wieloaspektowej charakterystyki zjawiska crowdsourcingu, na łamach książki dokonano analizy bibliometrycznej publikacji fachowych z zakresu biblio- i informatologii podejmujących tę tematykę. Osobne miejsce poświęcono prezentacji licznych przykładów zastosowania crowdsourcingu w działalności różnych typów bibliotek na świecie oraz opinii przedstawicieli środowiska bibliotekarskiego na temat potencjału crowdsourcingu, wyrażonych w trakcie autorskich badań ankietowych.

Dr hab. Alicja Mazan-Mazurkiewicz (Uniwersytet Łódzki): rozprawa habilitacyjna *Liryka ks. Jana Twardowskiego. Spotkanie ze św. Teresą z Lisieux* (Łódź 2016). Przewodnicząca komisji: prof. dr hab. Anna Legeżyńska; recenzenci: prof. dr hab. Zbigniew Chojnowski, dr hab. Dorota Heck, prof. dr hab. Andrzej Sulikowski; data przyjęcia przez Radę Wydziału: 19 lutego 2016 r. (Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny).

Dr hab. Grzegorz Nieć (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie): rozprawa habilitacyjna *Wtórny rynek książki w Polsce: instytucje, asortyment, uczestnicy* (Kraków 2016); recenzenci: prof. dr hab. Oskar Czarnik, prof. dr hab. Iwona Imańska, prof. dr hab. Krzysztof Migoń; data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 13 września 2016 r. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych).

Abstrakt rozprawy: Przedmiot badań stanowił wtórny rynek książki w Polsce. Celem pracy było przede wszystkim wyodrębnienie i całościowy opis tego specyficznego obszaru rozpowszechniania piśmiennictwa w kontekście szeroko pojmowanej kultury książki. Do-

konano systematyzacji i analizy kompletnego zestawu zagadnień związanych z obiegiem przedmiotów, wchodzących w skład asortymentu antykwariatu księgarskiego na tle tradycji i w kontekście przemian ostatniego ćwierćwiecza. Opisu tego dokonano z kilku komplementarnych perspektyw – historycznej, synchronicznej i strukturalno-funkcjonalnej, wykorzystując możliwości, jakie oprócz bibliologii dają inne dyscypliny, w których polu zainteresowań znalazły się opisywane problemy i ich konteksty (historia, socjologia, ekonomia, prawo, antropologia kultury), zarówno w odniesieniu do całości, jak i poszczególnych aspektów. Badaniami objęto wszystkie znane instytucje i formy wymiany asortymentu, jego skład i strukturę oferty, źródła i sposoby jego pozyskiwania, opracowania i marketingu, aż po zbyt, oraz uczestników. Zwrócono także uwagę na pozahandlową działalność antykwariatów stacjonarnych, postrzeganych jako instytucje kultury.

Dr hab. Michał Rogoż (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie): rozprawa habilitacyjna *Fantastycznie obecne. Anglojęzyczne bestsellerowe cykle powieściowe dla dzieci i młodzieży we współczesnej polskiej przestrzeni medialnej* (Kraków 2015). Przewodnicząca Komisji: prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata; recenzenci: dr hab. Mariola Antczak, dr hab. Bogumiła Staniów, dr hab. Katarzyna Tałuć; data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 30 czerwca 2016 r. (Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Zasadniczy cel podjętych badań stanowiła próba ukazania recepcji medialnej kilku zagranicznych bestsellerowych cykli powieściowych z kręgu anglojęzycznej literatury fantastycznej dla dzieci i młodzieży. Były to w kolejności chronologicznej: *Opowieści z Narnii* Clive'a Staplesa Lewisa, *Mroczne materie* Philipa Pullmana, septologia o Harrym Potterze J. K. Rowling, *Dziedzictwo* Christophera Paoliniego oraz saga *Zmierzch* Stephanie Meyer. Dzięki analizom ilościowym i jakościowym, biorąc też pod uwagę chronologię i geografię zjawiska, postanowiono zrekonstruować wielogłosową przestrzeń informacyjną wokół wybranych powieści (i ich adaptacji) w prasie oraz w Internecie. Uwzględniając tło kulturowe, które decydowało o sposobie asymilacji tych książek w Polsce i stymulowało ich ponadprzeciętną popularność, starano się odtworzyć mechanizmy wpływające na kreowanie nowego typu bestsellera. Postanowiono też zwrócić uwagę na istotne w aspekcie marketingu i odbioru zjawisko sprzężenia zwrotnego pomiędzy recepcją książek oraz ich adaptacjami.

Dr hab. Artur Znajomski (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie): tytuł osiągnięcia naukowego *Rozwój i metodyka bibliografii lokalnych w Polsce* (cykl publikacji powiązanych tematycznie wydanych w latach 2004-2015); przewodnicząca komisji: prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata; recenzenci: dr hab. Marta Skalska-Zlat, dr hab. Jadwiga Sadowska, prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek; posiedzenie komisji habilitacyjnej: 17 maja 2016 r.; data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 21 czerwca 2016 r. (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Publikacje wskazane jako osiągnięcie naukowe poruszają kwestie związane z rozwojem i metodyką bibliografii lokalnych w Polsce; są efektem zainteresowań naukowych autora, koncentrujących się w głównej mierze na dziejach, kierunkach rozwoju i metodyce różnych typów bibliografii specjalnych. Podstawę dla prowadzonych badań stanowiły materiały źródłowe, którymi były zarówno spisy bibliograficzne, jak i recenzje im poświęcone. Pomocą służyły także istniejące opracowania i dokumenty archiwalne. Sformułowane na podstawie zgromadzonego materiału postulaty badawcze znalazły odzwierciedlenie w poszczególnych publikacjach. Cykl publikacji ma obecnie formę artykułów i rozpraw rozproszonych w różnych czasopismach i pracach zbiorowych, w najbliższej przyszłości autor zamierza wykorzystać je do edycji opracowania monograficznego.

DOKTORATY
(porządek alfabetyczny osobowy)

Dr Małgorzata Dąbrowicz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Biblioteka Uniwersytecka): rozprawa doktorska *Ocena okresowa pracowników jako narzędzie zarządzania zasobami ludzkimi w bibliotece;* promotor: dr hab. Maja Wojciechowska; recenzenci: prof. dr hab. Marian Huczek, dr hab. Marzena Świgoń; data obrony: 14 grudnia 2016; data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 17 stycznia 2017 r. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych).

Abstrakt rozprawy: Celem rozprawy było przedstawienie oceny okresowej pracowników, z uwzględnieniem jej poszczególnych elementów i uwarunkowań, jak również procesów przygotowania, wdrożenia i wykorzystania systemu ocen w praktyce zarządzania biblioteką. Przyjęto założenie, że ocena okresowa może stanowić skuteczne narzędzie zarządzania zasobami ludzkimi w bibliotece, w sposób znaczący oddziałuje bowiem na wszystkie jego najważniejsze obszary zadaniowe. W pracy przedstawiono wyniki badań empirycznych, przeprowadzonych drogą ankiety elektronicznej, rozesłanej do pracowników bibliotek wszystkich typów (z wyłączeniem bibliotek szkolnych). Ich celem było zobrazowanie stanu oceniania okresowego rozpatrywanego na przykładach systemów ocen funkcjonujących w książnicach polskich, w opinii zatrudnionych w nich pracowników oraz zbadanie postaw bibliotekarzy wobec tego zagadnienia. Ponadto w pracy zaprezentowano – jako studium przypadku – przebieg procesu przygotowania systemu ocen okresowych pracowników w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Dr Wioletta Jachym (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie): rozprawa doktorska *Ocena jakości stron WWW bibliotek państwowych wyższych szkół zawodowych z perspektywy ekologii informacji*; promotor: prof. dr hab. Wiesław Babik; recenzenci: dr hab. Ewa Głowacka, dr hab. Katarzyna Materska; data obrony: 25 października 2016 r., data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 22 listopada 2016 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Przedmiotem rozprawy jest ocena jakości stron internetowych. Proces badawczy polegał na sprecyzowaniu infoekologicznych cech i atrybutów jakości stron internetowych, diagnozie potrzeb informacyjnych użytkowników tego rodzaju serwisów oraz na szczegółowej analizie 36 serwisów internetowych bibliotek uczelnianych państwowych wyższych szkół zawodowych w Polsce oraz 6 serwisów bibliotek zagranicznych. Zastosowano metody analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę porównawczą i skonstruowano autorską metodę oceny jakości serwisów internetowych bibliotek z perspektywy ekologii informacji. Ranking jakości serwisów internetowych bibliotek stworzony na podstawie badań autorki rozprawy stanowić może cenne źródło informacji dla kadry zarządzającej danej biblioteki, podstawowy zbiór danych możliwych do wykorzystania w doskonaleniu istniejących serwisów.

Dr Jakub Jakubowski: rozprawa doktorska *Gdańska książka przyrodnicza XVIII wieku: druki ilustrowane z oficyny Tomasza Jana Schreibera*; promotor: prof. dr hab. Anna Migoń; recenzenci: prof. dr hab. Iwona Imańska, prof. dr hab. Małgorzata Komza; data obrony: 29 listopada 2016 r., data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 13 grudnia 2016 r.

Abstrakt rozprawy: Głównym celem rozprawy było przedstawienie ilustrowanych druków przyrodniczych, tłoczonych w Gdańsku w wieku XVIII w oficynie Tomasza Jana

Schreibera w perspektywie funkcjonalnej – jako edycji przekazujących w formie tekstowej i wizualnej treści naukowe. Przedmiot rozprawy – dawna ilustrowana książka przyrodnicza z zakresu historii naturalnej, tj. mineralogii, botaniki i zoologii z anatomią – poddany został refleksji teoretycznej oraz historycznej. Obie perspektywy – teorii i historii książki – traktowano równorzędnie, prezentując funkcje różnych rozwiązań informacyjnych, obecnych w dawnej i współczesnej ilustrowanej książce naukowej. Starano się także ukazać fenomen XVIII-wiecznego naukowego drukarstwa gdańskiego na tle dokonań na ziemiach polskich oraz w Europie, wskazując źródła inspiracji poszczególnych motywów ilustracyjnych oraz powtarzalność pewnych zjawisk, wpisanych w dynamikę wzajemnych relacji pomiędzy rozwojem drukarstwa a rozwojem nauki w epoce Oświecenia.

Dr Agnieszka Jastrzębska: rozprawa doktorska *Druki zwarte o tematyce jasnogórskiej (1864-1939). Studium bibliologiczne;* promotor: prof. dr hab. Irena Socha; recenzenci: dr hab. Maria Pidłypczak-Majerowicz, ks. prof. dr hab. Janusz Zbudniewek; data obrony: 11 października 2016 r., data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 18 października 2016 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: W rozprawie udokumentowano i poddano analizie wydawnictwa o tematyce jasnogórskiej opublikowane na terenie ziem polskich w latach 1864-1939. Za podstawę porządkowania i analizy materiału przyjęto metodę bibliograficzną. Pracę uzupełnia sporządzona bibliografia. Metodę bibliograficzną zastosowano w podwójnym znaczeniu, zarówno jako tworzenie opisów bibliograficznych i uporządkowanie ich w spis oraz jako porządkowanie i typologizowanie zespołu druków oraz ich interpretację. Materiał badawczy stanowią wszystkie publikacje samoistne, których wyróżnikiem jest tematyka jasnogórska, bez względu na jej aspekt, liczące powyżej 4 stron druku, zarówno w języku polskim jak i w językach obcych, których wydawca, nakładca lub drukarz miał swoją siedzibę w granicach Polski przedrozbiorowej.

Dr Anna Kamińska (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego): rozprawa doktorska *Informacja naukowa o górnictwie w świetle wydawnictw ciągłych uczelni technicznych w Polsce (1945-1989)*; promotor: prof. dr hab. Irena Socha; recenzenci: prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek, dr hab. Jacek Tomaszczyk; data obrony: 15 listopada 2016 r., data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 22 listopada 2016 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: Praca stanowi opracowanie informacji naukowej o górnictwie w Polsce w latach 1945-1989 w świetle wydawnictw ciągłych publikowanych w ramach własnej działalności wydawniczej uczelni technicznych zajmujących się dydaktyką i badaniami w tejże dziedzinie. Rozprawa realizuje dwa komplementarne założenia: pierwsze z nich to dziedzinowe zgłębienie rozwoju nauki o przemyśle wydobywczym w założonym okresie w skali kraju, drugie – stworzenie warsztatu badawczego w opierającego się na powszechnie dostępnej infrastrukturze, a umożliwiającego kompleksowe przeprowadzenie badań, implementacja uznanych i powszechnie stosowanych metod badań naukometrycznych oraz autorska propozycja wykorzystania i interpretacji niektórych metryk sieci społecznościowych na gruncie bibliometrii.

Dr Marcin Karwowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu): rozprawa doktorska *Secret client – nowa metoda badania jakości obsługi w bibliotekach uniwer-*

syteckich; promotor: dr hab. Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska; recenzenci: prof. dr hab. Wiesław Babik, dr hab. Małgorzata Kisilowska; data obrony: 19 maja 2016; data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 14 czerwca 2016 r. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych).

Abstrakt rozprawy: Problematyka pracy dotyczy metody secret client i jej wykorzystania w badaniach jakości usług biblioteczno-informacyjnych. Celem pracy było: zbadanie czy metoda tajemniczego klienta może być wykorzystywana do badań jakościowych w bibliotekach, syntetyczne opracowanie metodologii badania secret client oraz sprawdzenie jakości obsługi bibliotek uniwersyteckich w Polsce. W pracy zaprezentowano kwestie jakości, ze szczególnym naciskiem na zarządzanie satysfakcją klientów, zwłaszcza w odniesieniu do bibliotek. Podjęto próbę usystematyzowania i syntetycznej charakterystyki metodologii badań secret client. Przedstawiono autorski projekt analizy jakości obsługi w bibliotekach uniwersyteckich oraz przytoczono analizę wyników 72 przeprowadzonych audytów. Autor dokonał opisu jakościowego przeprowadzonych badań oraz dokonał statystycznej analizy ilościowej pozyskanych wyników.

Dr Jadwiga Picha (Pedagogiczna Wojewódzka Biblioteka w Bielsku Białej): rozprawa doktorska *Cieszyńskie druki polskie w zbiorach Biblioteki i Archiwum im. Bogumiła Rudolfa Tschammera jako wyraz kultury ewangelików Śląska Cieszyńskiego (do 1918 r.)*; promotor: prof. dr hab. Irena Socha; recenzenci: dr hab. Anna Gruca, prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz; data obrony: 27 września 2016 r., data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 18 października 2016 r. (Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny).

Abstrakt rozprawy: W pracy zaprezentowano kolekcję cieszyńskiej książki polskiej, wydanej do 1918 r., znajdującą się w Bibliotece im. B. R Tschammera w Cieszynie. Stanowi ona świadectwo procesu rozwoju kultury Śląska Cieszyńskiego oraz kształtowania się tożsamość kulturowej członków należących do luterańskiej społeczności religijnej tego regionu. Szczegółowe badanie zasobu Biblioteki im Tschammera pozwoliło pokazać tę grupę dokumentów nie tylko jako świadectwo kultury polskiej książki oraz kultury religijnej, oświatowej, politycznej, literackiej i muzycznej środowiska ewangelików cieszyńskiej parafii, ale też jako zbiór, którego funkcje kulturowe znacznie przekraczają konfesyjne ramy, jako zasób obrazujący rozwój kultury na Śląsku Cieszyńskim w powiązaniu z jego wielokulturowymi i wielowyznaniowymi koneksjami.

Dr Dominik Mirosław Piotrowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu): rozprawa doktorska *Open source'owe systemy zarządzania treścią jako platforma realizacji elektronicznych usług bibliotecznych;* promotor: dr hab. Ewa Głowacka; recenzenci: prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek, dr hab. Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska; data obrony: 25 lutego 2016 r., data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 15 marca 2016 r. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych).

Abstrakt rozprawy: Zasadniczym celem badań było rozpoznanie oraz analiza przydatności różnych typów systemów zarządzania treścią w kontekście świadczenia elektronicznych usług bibliotecznych. Równocześnie założeniem pracy było usystematyzowanie wiedzy na temat funkcjonalności oferowanych przez systemy CMS. W realizacji problemu badawczego wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, przy czym do zgromadzenia materiału badawczego niezbędne okazały się kwerendy w naukowych bazach danych oraz ogólnodostępnych zasobach sieci Internet. Badania pozwoliły na spo-

rządzenie typologii otwartoźródłowych CMS, a także na wyłonienie oraz zanalizowanie najczęściej wybieranych rozwiązań dla bibliotek i instytucji edukacji oraz nauki. W wyniku prowadzonych prac badawczych nad systemami CMS opracowano także autorski serwis *CMS w Bibliotekach*.

Dr Katarzyna Seroka (Uniwersytet Warszawski): rozprawa doktorska *Biblioteka Polska w Paryżu (1838-1871). Studium bibliologiczne;* promotor: dr hab. Anna Kamler, dr Iwona Pugacewicz (promotor pomocniczy); recenzenci: prof. dr hab. Maria Juda; dr hab. Ryszard Nowicki; data obrony: 6 kwietnia 2016 r., data przyjęcia uchwały przez Radę Wydziału: 27 kwietnia 2016 r. (Uniwersytet Warszawski, Wydział Historyczny).

Abstrakt rozprawy: Głównym celem rozprawy doktorskiej było zrekonstruowanie dziejów oraz zbadanie działalności Biblioteki Polskiej w Paryżu (dalej BPP) w latach 1838–1871. W rozprawie poruszone zostały zatem kwestie związane z historią instytucji, ale też gromadzeniem, opracowaniem i udostępnianiem księgozbioru. Podjęto także próbę odpowiedzi na pytanie: czy i w jakim stopniu zgromadzony księgozbiór był użytkowany przez społeczność emigrantów oraz Francuzów, a także kto z niego korzystał. Ponadto przyjrzano się osobom, które współtworzyły księgozbiór, czyli darczyńcom, wydawcom oraz drukarzom współpracującym z Biblioteką. W dalszej części pracy poszukiwano odpowiedzi na pytanie, jaki wizerunek Biblioteki wykreowany został przez prasę emigracyjną, francuską oraz polską. Celem pracy było również opisanie codziennego funkcjonowania BPP w szerszym kontekście społeczno-kulturowym. Ponadto opisane i przeanalizowane zostały sylwetki kadry bibliotecznej.

Dr Milena Śliwińska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu): rozprawa doktorska *Czasopisma z zakresu nauki o literaturze polskiej 1944-1989;* promotor: prof. dr hab. Grażyna Gzella; recenzenci: dr hab. Grażyna Wrona, dr hab. Wanda Ciszewska; data obrony: 9 czerwca 2016 r., data przyjęcia przez Radę Wydziału: 14 czerwca 2016 r. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych).

Abstrakt rozprawy: W pracy przedstawiono problematykę związaną z czasopismami dotyczącymi nauki o literaturze polskiej, które ukazywały się w latach 1944-1989. Wśród analizowanych czasopism znalazły się: „Literatura Ludowa", „Zagadnienia Rodzajów Literackich", „Teksty", „Pamiętnik Literacki", „Pamiętnik Teatralny", „Ruch Literacki". Opisano jak funkcjonowały one w kontekście metodologii marksistowsko-leninowskiej, cenzury oraz systemowego prowadzenia badań naukowych. Przedstawiono także sylwetki redaktorów naczelnych m.in. Juliana Krzyżanowskiego, Jana Błońskiego czy Janusza Sławińskiego. Redaktorzy czasopism naukowych z zakresu literaturoznawstwa polskiego stanowili elitę naukową w Polsce. Ich biografie miały elementy wspólne, np. studia filologiczne, ale każda z tych osób wnosiła do nauki i do redagowania pisma inną jakość i wyjątkowe spojrzenie. Periodyki cechowała uniformizacja struktury i projektu graficznego, ale też jego niezmienność. Wszystkie badane tytuły poza „Literaturą Ludową" właściwie nie zmieniły swojej szaty graficznej od kiedy zaczęły się ukazywać. Badane czasopisma na swoich łamach realizowały postulaty nauki o literaturze polskiej poszerzając je o materiały, które były niezbędne w szerszym kontekście badań literaturoznawczych, np. teksty dotyczące filozofii, historii bądź językoznawstwa. Dopełnieniem rozpraw poświęconych historii literatury polskiej było publikowanie szkiców analizujących literaturę powszechną i zagadnienia związane z teorią literatury. Zdecydowaną przewagę miały jednak teksty dotyczące historii literatury polskiej.

PRACE, PROJEKTY I GRANTY BADAWCZE
(porządek alfabetyczny wg nomenklatury jednostek)

INSTYTUT DZIENNIKARSTWA I INFORMACJI, UNIWERSYTET JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH

Analiza orzecznictwa w sprawach z zakresu prawa mediów ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień procesowych; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Adam Górski; termin realizacji: lata 2013-2016.

Czasopisma pedagogiczne w PRL-u; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Maria Siuda; termin realizacji: lata 2010-2019.

Działalność wydawnicza polskich i zagranicznych środowisk naukowych; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr hab. Jacek Rodzeń; termin realizacji: lata 2015-2017.

Działalność wydawnicza ruchu narodowego w Galicji na przełomie XIX i XX w.; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Aleksandra Lubczyńska; termin realizacji: styczeń 2009 – sierpień 2017 r.

Ekonomiczny wymiar rynku medialnego w Polsce; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Jolanta Dzierżyńska-Mielczarek; termin realizacji: lata 2009-2017.

Jak żyć. Poradnikowe funkcje współczesnych mediów; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Olga Dąbrowska-Cendrowska; termin realizacji: 1 stycznia 2014 – 30 lipca 2018 r.

Język współczesnych mediów; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr hab. Alicja Gałczyńska; termin realizacji: lata 2015-2020.

Kultura książki w Polsce XIX-XXI w.; badania statutowe; kierownik: dr hab. prof. UJK Jolanta Dzieniakowska; zespół: dr hab. Monika Olczak-Kardas; termin realizacji: lata 2011-2016.

Media ezoteryczne w Polsce: historia, odbiorcy, treści; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Judyta Perczak; termin realizacji: lata 2012-2021.

Polityka informacyjna państwa a kształtowanie jego elektronicznych zasobów informacji po 1989 r.; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Adam Jachimczyk; termin realizacji: lata 2012-2016.

Polskie agencje prasowe w rozwoju historycznym; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr hab. prof. UJK Renata Piasecka-Strzelec; termin realizacji: lata 2014-2017.

Polskojęzyczne czasopisma abstynenckie w latach 1843-1914; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Izabela Krasińska; termin realizacji: październik 2012 – wrzesień 2017 r.

Prasa polskiej emigracji w XX w.; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr hab. prof. UJK Jolanta Chwastyk-Kowalczyk; termin realizacji: lata 2010-2017.

Problemy nowych mediów; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Tomasz Chrząstek; termin realizacji: lata 2010-2018.

Reklama w Polsce Ludowej; badania statutowe; kierownik/wykonawca: dr Judyta Perczak; termin realizacji: lata 2010-2016.

Współczesny polski system komunikowania masowego; badania statutowe; kierownik: prof. zw. dr hab. Tomasz Mielczarek; zespół: dr Olga Dąbrowska-Cendrowska, dr Jolanta Kępa-Mętrak, dr Judyta Perczak; termin realizacji: lata 2011-2017.

Źródła do dziejów książki i prasy polskiej od XVIII do I poł. XX w. badania statutowe; kierownik: prof. zw. dr hab. Danuta Hombek; zespół: dr Izabela Krasińska, dr Aleksandra Lubczyńska; termin realizacji: lata 2014-2017.

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ, UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE

Humanistyczne Laboratorium Digitalizacji i Wizualizacji Informacji (Hum Lab DiWI); grant restrukturyzacyjny Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (nr 7111/E-339/R/2016); kierownik: prof. dr hab. Maria Juda; termin realizacji: lata 2016-2017.

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ, UNIWERSYTET ŚLĄSKI

Baza danych baworowianów w zbiorach lwowskich. Stan, opracowanie naukowe i ocena konserwatorska kolekcji XVII wieku, projekt realizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr grantu 11H 13 0455 82); kierownik: dr Jolanta Gwioździk; zespół: dr Agnieszka Bangrowska, dr Agnieszka Biały, mgr Maria Brynda, dr Bartłomiej Czarski, mgr Agnieszka Franczyk-Cegła, dr Agnieszka Łakomy, dr Karol Makles, dr Joanna Milewska-Kozłowska, mgr Małgorzata Minkowska, dr hab. Ольга Михайлівна Колосовська, dr Iwona Ewa Pietrzkiewicz, mgr Grażyna Rolak, dr Dorota Iwona Sidorowicz-Mulak, mgr Tadeusz Wit Maciag, dr Jerzy Reizes-Dzieduszycki; termin realizacji: lata 2014-2017.

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOLOGII, UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU

Badanie struktury i dynamiki rozwoju cyfrowych zasobów wiedzy przy pomocy metod wizualizacji: grant Narodowego Centrum Nauki (nr projektu 2013/11/B/HS2/03048); kierownik: dr Veslava Osińska; wykonawca: dr Veslava Osińska, dr Piotr Malak, mgr Bożena Bednarek-Michalska; termin realizacji: 1 września 2014 – 31 sierpnia 2017 r.

Kultura korporacyjna a funkcjonowanie bibliotek uczelni niepaństwowych (studium przypadku bibliotek holdingu TEB Akademia); grant wydziałowy finansowany z budżetu

jednostki; kierownik: dr hab. Ewa Głowacka, prof. UMK; wykonawca: mgr Julita Niedźwiecka-Ambroziak; termin realizacji: 2016 r.

Promocja książki; grant wydziałowy finansowany z budżetu jednostki; kierownik: dr hab. Wanda Ciszewska; wykonawca: mgr Magdalena Ostrowska; termin realizacji: 2016 r.

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTWA, UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI

Biblioteka Jagiellońska – opracowanie dziejów od 1775 do 1918 r.; projekt realizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr grantu 11H 11023480); instytucje uczestniczące: Biblioteka Jagiellońska, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ, Instytut Historii UJ, Archiwum UJ, Archiwum Nauki PAN i PAU, Centrum Badawcze Bibliografii Polskiej Estreicherów, Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie; kierownik: dr Piotr Lechowski; termin realizacji: lata 2011-2016.

INSTYTUT NAUK O INFORMACJI, UNIWERSYTET PEDAGOGICZNY IM. KEN W KRAKOWIE

Polska prasa dla dzieci i młodzieży do 1918 roku; grant Narodowego Centrum Nauki (OPUS6), kierownik: prof. dr hab. Krzysztof Woźniakowski; termin realizacji: lata 2014-2017.

Polskie czasopiśmiennictwo popularnonaukowe do 1939; grant Narodowego Centrum Nauki (OPUS9); kierownik: dr hab. Grażyna Wrona, prof. UP; termin realizacji: lata 2015-2018.

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOZNAWSTWA, UNIWERSYTET WROCŁAWSKI

Badania biograficzne i źródłowe na temat życia i twórczości polskich artystów emigracyjnych Jana Lewitta oraz Jerzego Hima; projekt finansowany w ramach Konkursu Projektów Badawczych Służących Rozwojowi Młodych Naukowców oraz Uczestników Studiów Doktoranckich na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (nr 1561/M/IINB/15); kierownik projektu: mgr Jan Kaczorowski; termin realizacji: 1 października 2015 – 31 marca 2016 r.

CLARIN ERIC – wspólne zasoby językowe i infrastruktura technologiczna; środki MNiSW (decyzja nr DIR/WK/2016/2); kierownik projektu: prof. dr hab. Adam Pawłowski; termin realizacji: 1 lipca 2016 – 1 lipca 2018 r.

Czy media kształtują nasze myślenie o nauce? Analiza korelacji medialnego i potocznego obrazu źródeł naukowych; projekt finansowany w ramach Konkursu Projektów Badawczych Służących Rozwojowi Młodych Naukowców oraz Uczestników Studiów Doktoranckich na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego

(nr 1562/M/IINB/15); kierownik projektu: dr Anna Łach; termin realizacji: 1 lipca 2015 – 30 czerwca 2016 r.

Działalność spółki Lewitt-Him w Londynie. Kontynuacja badań biograficznych i archiwalnych na temat życia i twórczości Jana Lewitta i Jerzego Himma; projekt finansowany w ramach Konkursu Projektów Badawczych Służących Rozwojowi Młodych Naukowców oraz Uczestników Studiów Doktoranckich na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (nr: 0420/1739/16); kierownik projektu mgr Jan Kaczorowski; termin realizacji: 1 września 2015 – 31 grudnia 2016 r.

Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczpospolitej oraz Śląsku w XVIII i XIX w.: losy znaczenie, inwentaryzacja; projekt realizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr grantu 11H 11 021280); wykonawca dr Halina Rusińska-Giertych; termin realizacji: lata 2012-2016.

Encyklopedia Książki; projekt realizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr grantu H11/80/2011); kierownik: prof. dr hab. Anna Migoń; termin realizacji: 10 października 2011 – 10 października 2015 – przedłużony na rok 2016.

Opracowanie metodologii prac nad rozwojem infrastruktury technologii językowych CLARIN oraz upowszechnienie wytworzonej w ramach CLARIN infrastruktury badawczej; środki MNiSW (decyzja nr 3255/CLARIN ERIC/2015/0); kierownik: dr inż. Maciej Piasecki (PWr); wykonawca w IINiB UWr: prof. dr hab. Adam Pawłowski; termin realizacji: 16 lutego 2015 – 30 kwietnia 2016 r.

Przemiany współczesnej książki popularnonaukowej dla dzieci i młodzieży (na przykładzie francuskiej oferty wydawniczej); grant Narodowego Centrum Nauki (Sonata6, umowa nr 2013/11/D/HS2/04543); kierownik: dr Agnieszka Wandel; termin realizacji: 6 sierpnia 2014 – 5 sierpnia 2017 r.

Zbiory materiałów życia publicznego jako typ książki rękopiśmiennej w czasach staropolskich (XVII-XVIII w.); grant Narodowego Centrum Nauki (OPUS 8, umowa nr UMO-2014/15/B/HS2/00137); kierownik: dr hab. prof. UWr Maciej Matwijów; termin realizacji: 22 lipca 2015 – 22 lipca 2018 r.

KATEDRA INFORMATOLOGII I BIBLIOLOGII, UNIWERSYTET ŁÓDZKI

Badanie związków kulturowych polsko-iberyjskich oraz polsko-iberoamerykańskich finansowany przez program Santander Universidades i Bank Zachodni WBK; organizatorzy: Pracownia Mitopoetyki i Filozofii Literatury Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytet Zielonogórski, Pracownia Rysunku i Intermediów Instytutu Sztuk Wizualnych UZ. Pracownia Teorii Sztuki Instytutu Sztuk Wizualnych UZ; kierownik naukowy: dr hab. Bogdan Trocha, prof. UZ; wykonawca: dr Jacek Ladorucki; termin realizacji: lata 2015-2016.

Kultura czytelnicza nastolatków; kierownik: dr hab. prof. UŁ Mariola Antczak. W ramach realizacji projektu przewidziany jest cykl recenzowanych publikacji zwar-

tych poświęconych kulturze czytelniczej młodego pokolenia; realizacja od 2010 (bez określenia górnej granicy).

Kultura organizacyjna bibliotek publicznych województwa łódzkiego; w ramach grantu dla młodych naukowców Uniwersytetu Łódzkiego; kierownik dr Zbigniew Gruszka. Celem badań jest analiza kultury organizacyjnych bibliotek publicznych województwa łódzkiego. Badanie ma służyć systemowemu ujęciu działalności bibliotek publicznych województwa łódzkiego oraz realizować będzie cel naukowy oraz praktyczno-wdrożeniowy – poprzez przekazanie podmiotom prowadzącym wskazówek dotyczących dobrych praktyk. Dodatkowo umożliwi realizację celu popularyzacyjnego poprzez zestawienie informacji o najcenniejszych kolekcjach lokalnych przechowywanych przez biblioteki województwa łódzkiego; termin realizacji: lata 2015-2017.

Letnia Szkoła Języka i Kultury Polskiej; grant w ramach krajowych postępowań konkursowych z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego;wykonawca: dr Jacek Ladorucki.

Marketing wewnętrzny w bibliotekach województwa łódzkiego; kierownik: dr hab. prof. UŁ Mariola Antczak, termin realizacji: październik 2015 – listopad 2016 r.

Słownik pracowników książki polskiej; projekt realizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki; kierownik: dr Magdalena Rzadkowolska. Suplement 4, którego przygotowanie było przedmiotem prac w ramach grantu, został wydany w 2016 r. Zawiera 496 biogramów osób związanych z wytwarzaniem i rozpowszechnianiem książki polskiej, działających w Polsce i poza jej granicami. Hasła przygotowało 140 osób; termin realizacji: lata 2012-2016.

KATEDRA INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOLOGII, UNIWERSYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO W BYDGOSZCZY

Leksykon oprawoznawczy; projekt realizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr grantu 1aH 15 0310 83); kierownik: dr Elżbieta Pokorzyńska; współtwórcy: dr Małgorzata Pronobis-Gajdzis (UMK), dr Arkadiusz Wagner (UMK); termin realizacji: październik 2015 – marzec 2020 r.

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII; UNIWERSYTET WARSZAWSKI

Analiza wykorzystania Polonijnej Biblioteki Cyfrowej (grant w ramach BST); kierownik: dr Zdzisław Dobrowolski; termin realizacji: 2016 r.

Badania potrzeb informacyjnych użytkowników (studentów oraz pracowników akademickich) wobec oferty cyfrowych źródeł bibliotek akademickich; grant w ramach BST/DSM; kierownik: dr Andrius Suminas; termin realizacji: 2016 r.

Bibliografia w starożytności i średniowieczu; grant w ramach BST; kierownik: dr Adam Nowak; termin realizacji: 2016 r.

Bibliologia i informatologia w Polsce i na świecie; grant w ramach BST; kierownik: prof. UW dr hab. Dariusz Kuźmina; termin realizacji: 2016 r.

Bibliologia w cyberprzestrzeni – obraz dyscypliny w sieci Internet, możliwości popularyzacji; grant w ramach BST; kierownik: dr Mikołaj Ochmański; termin realizacji: 2016 r.

Biblioteka i książka w środowisku społecznościowego internetu i nowych technologii; grant w ramach BST; kierownik: dr Grzegorz Gmiterek; termin realizacji: 2016 r.

Biblioteki w życiu współczesnych obywateli. Udział w tworzeniu i zabezpieczeniu dziedzictwa kulturowego, etnicznego i narodowego; grant w ramach BST; kierownik: prof. dr hab. Elżbieta Barbra Zybert; termin realizacji: 2016 r.

Cyfrowe źródła do badań nad europejską i polską historią prawa autorskiego; grant w ramach BST; kierownik: dr Teresa Święćkowska; termin realizacji: czerwiec 2015 r. – czerwiec 2016 r.

Digitalizacja źródeł biograficznych i bibliograficznych w Polsce w priorytetach humanistyki cyfrowej; grant w ramach BST; kierownik: dr Teresa Święćkowska; termin realizacji: czerwiec-grudzień 2016 r.

Działalność bibliotek publicznych i szkolnych; grant w ramach BST; kierownik: dr Dorota Grabowska; termin realizacji: 2016 r.

Encyklopedia Książki; projekt realizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr grantu lIR 11 009580) przez Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologiczny); kierownik projektu: prof. dr hab. Anna Migoń; główny wykonawca prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata (współredaktor działu *Książka (dokument) w środowisku informacyjnym*); termin realizacji: lata 2011-2017.

Funkcjonowanie ruchu wydawniczego i księgarskiego W l. 1945-1956 w Polsce; grant w ramach BST; kierownik: dr Agnieszka Chamera-Nowak; termin realizacji: 2016 r.

Instytucje naukowo-oświatowe. Hotel Lambert; grant w ramach BST; kierownik: dr Iwona Pugacewicz; termin realizacji: 2016 r.

Kompetencje informacyjne wybranych grup beneficjentów; grant w ramach BST; kierownik: dr hab. Małgorzata Kisilowska; termin realizacji: 2016 r.

Książka w życiu społeczeństwa polskiego XVI-XX wiek; grant w ramach BST; kierownik: prof. UW dr hab. Anna Kamler; termin realizacji: 2016 r.

Manuskrypty z jaskiń Mardzong w Nepalu: Analiza kolekcji, badania papieru i datowanie; grant Narodowego Centrum Nauki (SONATA-BIS 4, nr 2014/14/E/HS3/00770); kierownik: dr Agnieszka Helman-Ważny; członek zespołu dr Zdzisław Dobrowolski; termin realizacji: czerwiec 2015 r. – maj 2018 r.

Mapa pojęciowo-terminologiczna bibliologii i informatologii; grant w ramach BST; kierownik: prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek; termin realizacji: 2016 r.

Media współczesne; grant w ramach BST; kierownik: dr Agnieszka Chamera-Nowak; termin realizacji: 2016 r.

Nauka o informacji (Informatologia) – metanaukowe badania podstaw konceptualnych z rozwoju dyscypliny; grant w ramach BST; kierownik: prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata; termin realizacji: 2016 r.

Niepełnosprawny użytkownik bibliotek; grant w ramach BST; kierownik: dr Agnieszka Chamera-Nowak; termin realizacji: 2016 r.

Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą. Digitalizacja polonijnych czasopism wydawanych w Brazylii; grant MKiDN; kierownik: prof. dr hab. Dariusz Kuźmina, członkowie zespołu: dr Zdzisław Dobrowolski, dr Michał Zając; termin realizacji: 26 września 2016 – 16 października 2016 r.

Opracowanie inwentarza starych druków w Bibliotece Polskiej w Paryżu; grant w ramach BST; kierownik: dr Seweryn Dobrzelewski; termin realizacji: 1 maja 2015 – 31 grudnia 2016 r.

Problemy współczesnej pedagogiki artystycznej wobec zadań instytucji kultury; grant w ramach BST; kierownik: dr hab. Małgorzata Pietrzak; termin realizacji: 2016 r.

Rynek książki wg prasy branżowej w okresie PRL; grant w ramach BST; kierownik: dr hab. Marek Tobera; termin realizacji: 2016 r.

Semantyczne adnotacje; grant w ramach BST; kierownik: dr Marcin Roszkowski; termin realizacji: 2016 r.

Społeczne konsekwencje danetyzacji rzeczywistości; grant w ramach BST; kierownik: dr Łukasz Iwasiński; termin realizacji: 2016 r.

Stosowanie wybranych metod badawczych nauk społecznych w informatologii; grant w ramach DSM; kierownik: dr Justyna Jasiewicz; termin realizacji: 1 czerwca 2016 – 31 grudnia 2016 r.

Teoretyczne podstawy organizacji wiedzy; grant w ramach BST; kierownik: prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata; termin realizacji: 2016 r.

Udział bibliotekarzy i archiwistów w ochronie dziedzictwa piśmienniczego w XX w. (grant w ramach BST); kierownik: mgr Dorota Pietrzkiewicz; termin realizacji: 2016 r.

Własność literacka i prawo autorskie na ziemiach polskich w dobie Konwencji Berneńskiej; grant Narodowego Centrum Nauki (OPUS 8, nr 2014/15/B/HS2/00082); kierownik: dr Teresa Święćkowska; termin realizacji: 17 lipca 2015 r. – 16 lipca 2018 r.

Wokół zagadnień współczesnej informatologii; grant w ramach BST; kierownik: doc. dr Maria Przastek-Samokowa; termin realizacji: 2016 r.

Współczesne edycje książek dla dzieci i młodzieży; grant w ramach BST; kierownik: dr Michał Zając; termin realizacji: 2016 r.

Współpraca z Polonią i Polakami 2016 – Dziedzictwo narodowe, badania i upowszechnianie wiedzy o tradycji i historii; grant MSZ (nr 37/20 164); kierownik: prof. dr hab. Dariusz Kuźmina, członkowie zespołu: prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert, mgr Elżbieta Maruszak; termin realizacji: 20 maja 2016 – 7 czerwca 2016 r.

Wykorzystanie możliwości mediów społecznościowych przez mass media tradycyjne (2014-2016) (współpraca z Saxion, University of Applied Sciences, School of Creative Technology, Lectoraat Media Technologie & Design); grant w ramach BST/DSM; kierownik: dr Andrius Suminas; termin realizacji: 2016 r.

Zbiory i działalność Instytutu Naukowego Badania Komunizmu; grant w ramach BST; kierownik: prof. UW dr hab. Jacek Puchalski; termin realizacji: 2016 r.

Zmiany kultury czytelniczej w Polsce w kontekście upowszechnienia etekstów i urządzeń pozwalających z nich korzystać; grant MKiDN (Obserwatorium Kultury, zadanie Analiza zmian w sferze kultury. Umowa nr 05799/15JFPKJDMP); kierownik: dr hab. Małgorzata Kisilowska, członkowie zespołu: dr Justyna Jasiewicz, dr Michał Zając; termin realizacji: lata 2015-2016.

KONFERENCJE KRAJOWE I MIĘDZYNARODOWE
(porządek chronologiczny)

MARZEC

Biblioskan: monitoring i ewaluacja w bibliotekach publicznych; organizacja: Fundacja Normalne Miasto Fenomen, Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ, miejsce i termin: Łódź 15 marca 2016 r.

Książka i technologie w przeszłości i dziś; organizacja: Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego; zakres problemowy: przedmiotem konferencji były różnorodne relacje pomiędzy życiem książki, a technologiami związanymi m.in. z przygotowaniem publikacji, dystrybucją, promocją oraz odbiorem książki – zarówno ujęcie historyczne, jak i spojrzenie na współczesność, refleksja nad starymi drukami, książką XIX i XX wieku oraz nowe zjawiska w XXI stuleciu; miejsce i termin: Warszawa, 15-16 marca 2016 r.

KWIECIEŃ

III Lubelskie Forum Bibliologów, Informatologów i Bibliotekarzy *Czytelnik i czytelnictwo w dobie elektronicznej transmisji kultury pisma. Stan obecny – wyzwania –*

perspektywy; organizacja: IINiB UMCS w Lublinie; zakres problemowy: czytelnik i czytelnictwo w epoce kultury cyfrowej, nowe formy komunikacji z czytelnikami/użytkownikami bibliotek, stan zasobów i usług elektronicznych w bibliotekach; zakres wykorzystania zasobów i usług elektronicznych przez czytelników; miejsce i termin: Lublin, 21 kwietnia 2016 r.

VII Ogólnopolska Konferencja Kół Bibliologicznych Kół Naukowych *Książka kontra e-book*; organizacja: Koło Naukowe Bibliotekoznawców przy Katedrze Informacji Naukowej i Bibliologii UKW; zakres problemowy: piractwo, technologie, czytanie książki tradycyjnej – motywy, wolny dostęp do książek, badania ankietowe; miejsce i termin: Bydgoszcz, 22 kwietnia 2016 r.

V Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Książka, biblioteka, informacja – między podziałami a wspólnotą*; organizacja: Instytut Dziennikarstwa i Informacji Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach; zakres problemowy: przeszłość, teraźniejszość i przyszłości książki, biblioteki, informacji, ich nowych funkcji, zadań i celów; nowe obszary badawcze w bibliologii i komunikowaniu społecznym; miejsce technologii informacyjnych w procesie upowszechniania kultur; twórca, pośrednik i odbiorca w procesie komunikowania społecznego (lokalnym, regionalnym i globalnym); miejsce i termin: Kielce, 25-26 kwietnia 2016 r.

MAJ

III Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Od skryptoriów po nowe media*; organizacja: Koło Naukowe Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego; zakres problemowy: przedmiotem konferencji były kierunki badawcze w informacji naukowej i bibliotekoznawstwie, a przede wszystkim: terminologia i metodologia oraz najnowsze tendencje, szkoły i trendy w tej dziedzinie; celem wydarzenia było interdyscyplinarne spojrzenie na zagadnienia związane z książką, bibliotekami i informacją zarówno w ujęciu historycznym, jak i współczesnym; miejsce i termin: Warszawa, 6 maja 2016 r.

Piękny umysł; organizacja: Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ, realizatorzy projektu „Beautiful Mind"; konferencja adresowana była do nauczycieli i trenerów osób dorosłych; miejsce i termin: Łódź 17 maja 2016 r.

Children's Literature and Play Conference; organizacja: Wydział Filologiczny UWr, IINiB UWr; zakres problemowy: zagadnienia gry i zabawy w literaturze dziecięcej; miejsce i termin: Wrocław 19-21 maja 2016 r.

Ochrona zbiorów bibliotecznych. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość; organizacja: Zakład Bibliotekarstwa i Czytelnictwa Katedry Informacji Naukowej i Bibliologii UKW; zakres problemowy: ochrona zbiorów, digitalizacja, konserwacja, biblioteki, zabezpieczanie zbiorów, optymalne warunki, regulaminy, projekty digitalizacyjne, selekcja zbiorów bibliotecznych; miejsce i termin: Bydgoszcz, 19-20 maja 2016 r.

CZERWIEC

Cyfrowe wyzwania: kompetencje cyfrowe a uczestnictwo w kulturze; organizacja: Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Kulturoznawstwa Uniwersytet Humanistyczno-Społeczny SWPS; zakres problemowy: przedmiotem konferencji były kompetencje cyfrowe, a przede wszystkim: uczestnictwo w kulturze, a osią do rozważań był raport *Jak czytają Polacy?*; miejsce i termin: Warszawa, 13 czerwca 2016 r.

Seminarium *Warsztat pracy Infobrokera*; organizatorzy: Stowarzyszenie Profesjonalistów Informacji, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ; zakres problemowy: pragmatyka pracy brokera informacji, w tym źródła informacji oraz narzędzia stosowane w infobrokeringu; miejsce i termin: Kraków, 6 czerwca 2016 r.

Technologie informacyjno- komunikacyjne w pracy bibliotekarza z młodym czytelnikiem; organizator: Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ, Sekcja Edukacji Młodego Czytelnika przy Okręgu Łódzkim SBP, MBP Łódź-Polesie; MBP Łódź-Górna; MBP Łódź-Widzew; Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Łodzi; miejsce i termin: Łódź 15 czerwca 2016 r.

WRZESIEŃ

V Wrocławskie Spotkania Bibliotekarzy; organizacja: Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej, IINiB UWr; zakres problemowy: miejsce biblioteki w systemie uczelnianym; oferta biblioteki dla uczelni; wykorzystanie pozauczelnianych środków finansowych w realizacji projektów bibliotecznych; miejsce i termin: Wrocław 15-16 września 2016 r.

„Przystanek czytanie" – współpraca bibliotek pedagogicznych z bibliotekami szkolnymi w promocji czytelnictwa dzieci i młodzieży; organizacja: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. KEN w Lublinie, IINiB UMCS w Lublinie; zakres problemowy: rozwój czytelnictwa dzieci i młodzieży w kulturze cyfrowej, nowe formy promocji książki i czytelnictwa dzieci i młodzieży, rola czytania w kształtowaniu kompetencji literackich i informacyjnych dzieci i młodzieży, biblioteka szkolna jako miejsce promocji książki i czytania wśród uczniów; miejsce i termin: Lublin, 19 września 2016 r.

PAŹDZIERNIK

Czytelnicy – zasoby informacji i wiedzy. Tradycja i przemiany w czasach kultury cyfrowej i Internetu; organizacja IINIB UMCS w Lublinie, Biblioteka Główna UMCS; zakres problemowy: czytelnicy, praktyki czytania i użytkowania piśmiennictwa – ujęcie historyczne; czytelnictwo, czytanie, czytelnicy współcześnie – sfera cyfrowa w kulturze czytelniczej; użytkownicy bibliotek i informacji w dobie kultury multimedialnej; biblioteki, archiwa, muzea – tradycja i kontynuacje w epoce digitalnej, przemiany form dystrybucji i obiegu kultury; biblioteki – Internet – działania i projekty dla informacji kulturalnej, edukacji i kształtowania kompetencji cyfrowych; budowa i wykorzystanie otwartych zasobów naukowych i edukacyjnych,

digitalizacja i wizualizacja zasobów informacji i wiedzy; serwisy społecznościowe, blogi, dziennikarstwo obywatelskie jako formy dzielenia się wiedzą; słowo, obraz, dźwięk, animacja – mediateki, centra informacji, ich zbiory i funkcje w dobie kultury multimedialnej; miejsce i termin: Lublin, 6-7 października 2016 r.

Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Dokumenty życia społecznego w badaniach i praktyczne ich wykorzystanie*; organizacja: Dolnośląska Biblioteka Publiczna im. T. Mikulskiego we Wrocławiu, IINiB UWr; zakres problemowy: dokumenty życia społecznego w badaniach i praktyce bibliotecznej; problematyka ochrony i konserwacji dżs-ów; aspekty ekspozycji kolekcji dżs-ów; miejsce i termin: Wrocław 6-7 października 2016 r.

IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Kultura czytelnicza młodego pokolenia*; organizacja: Katedra Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego, Muzeum Miasta Łodzi; zakres problemowy: stan badań kultury czytelniczej dzieci i młodzieży, dobre praktyki w zakresie jej krzewienia; wydarzenie ma charakter cykliczny i odbywa się, począwszy od 2010 r., co dwa lata; miejsce i termin: Łódź, 20-21 października 2016 r.

Cenzura w PRL; organizacja: Katedra Historii Mediów i Książki Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz Instytut Historii PAN; zakres problemowy: problematyka funkcjonowania i znaczenia cenzury instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej w PRL, celem wydarzenia było określenie wpływu na naukę, literaturę, media oraz skala „zniszczeń" spowodowanych działalnością, powstałego w 1946 r., Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz urzędów mu podległych; miejsce i termin: Warszawa, 27-28 października 2016 r.

Małopolskie Forum Bibliotek *Kierunek: integracja*; organizatorzy: Biblioteka Jagiellońska, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ, Instytut Nauk o Informacji UP w Krakowie, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie, Zarząd Okręgu Małopolskiego SBP; zakres problemowy: integracja i standaryzacja działań bibliotek jako dostawców wysokiej jakości danych bibliograficznych, a w tym zagadnienia współdziałania metadanych, khw w sieciach semantycznych, big data i link analysis, RDA, FRBR, kwestie integracji danych w OPACach i deskryptorów BN, a także integracja działań środowiska bibliotekarskiego, między innymi w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych, współpracy w projektach badawczych czy tworzenia zintegrowanej biblioteki miejskiej w Krakowie; miejsce i termin: Kraków, 26-27 października 2016 r.

LISTOPAD

Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Osoby z niepełnosprawnością w bibliotece – inkluzja w świecie informacji i kultury – teoria i praktyka*; organizacja: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze, IINiB UWr; zakres problemowy: osoby z niepełnosprawnościami, osoby w niekorzystnej sytuacji, osoby niesprawne czytelniczo, osoby z trudnościami w odczytywaniu druku – jako użytkownicy systemu biblioteczno-informacyjnego; materiały

biblioteczne (forma i treść) i technologie wspomagające a dostęp do informacji; oferta usług i praca z użytkownikiem z niepełnosprawnością – od obsługi bibliotecznej osób z niepełnosprawnością, animacji kulturalnej – do biblioterapii; biblioteczne przestrzenie realne i wirtualne – lokal i jego otoczenie, strony internetowe biblioteki a niepełnosprawność użytkownika. Miejsce i termin: Zielona Góra 8-9 listopada 2016 r.

Bibliotekarze jako moderatorzy czytelnictwa nastolatków: najnowsze formy i metody pracy; organizator: Katedra Informatologii i Bibliologii UŁ; Sekcja Edukacji Młodego Czytelnika przy Okręgu Łódzkim SBP, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. T. Kotarbińskiego w Łodzi, Miejska Biblioteka Publiczna Łódź-Polesie; miejsce i termin: Łódź, 15 listopada 2016 r.

Introligatorzy i ich klienci; organizacja: Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii UMK, Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu; zakres problemowy: scharakteryzowanie dorobku wybranych pracowni introligatorskich, działających na historycznych i obecnych ziemiach Polski.; obok tego uwaga skupiona była na wybranych bibliofilach, którzy pozostawili po sobie mniej lub bardziej bogate zespoły oprawnych woluminów. Stosowne miejsce przewidziano też na miscellanea, rozumiane jako referaty i komunikaty poświęcone zbiorom opraw w poszczególnych polskich bibliotekach, archiwach i muzeach; miejsce i termin: Toruń 17-18 listopada 2016 r.

Ogólnopolska Konferencja Naukowa z udziałem gości zagranicznych z okazji Jubileuszu 60-lecia Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego *Kultura książki w humanistyce współczesnej*; organizacja: IINiB UWr; zakres problemowy: kultura książki jako kategoria badawcza (definicje, metody badań, szkoły naukowe); książka i jej rola w kulturze regionalnej, narodowej, europejskiej i światowej w ujęciu historycznym i współczesnym; rozwój i oddziaływanie książki na kulturę społeczeństw w poszczególnych okresach historycznych; antropologia pisma i druku w kulturze; humanistyka cyfrowa i jej główne tendencje rozwojowe; interdyscyplinarność zjawisk książki i ich znaczenie cywilizacyjne; dziedzictwo książkowe a dziedzictwo kulturowe; miejsce i termin: Wrocław 23-24 listopada 2016 r.

GRUDZIEŃ

IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa z cyklu *Współczesny polski system medialny – Czasopiśmiennictwo*; organizacja: Instytut Dziennikarstwa i Informacji Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach; zakres problemowy: polskie czasopiśmiennictwo; typologiczne zróżnicowanie; różnorodne formy oddziaływania na czytelników; znaczenie czasopism dla rynku reklamy; charakterystyka poszczególnych tytułów i grup typologicznych oraz zawartości czasopism; sposoby upowszechniania treści i oddziaływania na czytelników; miejsce i termin: Kielce, 1 grudnia 2016 r.

VI Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Zarządzanie informacją w nauce;* organizacja: Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej, Zakład Zarządzania Informacją

Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zakład Zarządzania Informacją Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; zakres problemowy: podczas konferencji omawianych było wiele istotnych zagadnień w odniesieniu do zarządzania informacją, zaprezentowano najnowszą wiedzę na temat szeroko ujmowanych problemów informacji w nauce, m.in. wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu poprawy dostępu do informacji naukowej i unowocześnienia komunikacji naukowej; miejsce i termin: Katowice, 1-2 grudnia 2016 r.

X Ogólnopolska Studencko-Doktorancka Konferencja Kół Naukowych Bibliotekoznawców *Komunikacja w środowisku naukowym*; organizacja: Koło Naukowe Bibliotekoznawców Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; zakres problemowy: narzędzia i systemy komunikacji, media jako narzędzie komunikacji, język komunikacji, bariery komunikacyjne, interakcja człowiek komputer, komunikacja interkulturowa, popularyzacja osiągnięć naukowych; miejsce i termin: Katowice, 8 grudnia 2016 r.

XIII studencko-doktorancka konferencja naukowa *Deep Web: zasoby, wyszukiwanie, użytkownicy*; organizator: Koło Naukowe Studentów Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego; zakres problemowy: zjawisko ukrytego (głębokiego) Internetu i jego różne konteksty, wyszukiwanie informacji w Internecie, organizacja dostępu do zasobów „głębokiej sieci" oraz eksploracja i typologia jej zasobów; miejsce i termin: Kraków, 9 grudnia 2016 r.

ZMIANY KADROWE

(porządek alfabetyczny wg nomenklatury jednostek)

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach:
dr hab. Jacek Tomaszczyk – dyrektor od 1 września 2016 r.;
dr Izabela Swoboda – z-ca dyrektora do spraw naukowych od 1 września 2016 r.

Instytut Dziennikarstwa i Informacji Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach:
dr Tomasz Chrząstek – dyrektor od 1 października 2016 r.;
dr Jolanta Kępa-Metrak – zastępca dyrektora do spraw dydaktycznych od 1 października 2016 r.

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego:
w 2016 r. przeszły na emeryturę prof. UWr dr hab. Małgorzata Komza i prof. UWr dr hab. Marta Skalska-Zlat.
prof. UWr dr hab. Krzysztof Walczak za porozumieniem stron odszedł z UWr i został zatrudniony w PWSZ w Kaliszu, gdzie od roku akad. 2016/2017 pełni funkcję Prorektora ds. badań i kontaktów zagranicznych.
dr hab. Małgorzata Derkacz otrzymała stanowisko profesora nadzwyczajnego UWr na lata 2016-2018.

dr Elżbieta Jamróz-Stolarska przeszła ze stanowiska wykładowcy na stanowisko adiunkta.
w 2016 r. w IINiB zostali zatrudnieni na stanowiskach asystentów: dr Paweł Bernacki i mgr Jan Kaczorowski oraz na stanowiskach adiunktów: dr Piotr Malak i dr Artur Ogurek.

Katedra Informatologii i Bibliologii Uniwersytetu Łódzkiego:
kierownik Pracowni Słownika pracowników książki polskiej – dr Agata Walczak-Niewiadomska

Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW:
prof. UW, dr hab. Anna Kamler – Prodziekan ds. Studenckich i Dydaktycznych od 1 września 2016 r.
prof. dr hab. Dariusz Kuźmina – Prodziekan ds. Finansów od 1 września 2016 r.

ODZNACZENIA, NAGRODY
(porządek alfabetyczny osobowy)

Mgr Robert Brzóska (WDIB UW) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę.

Dr hab. Wanda Ciszewska (IINiB UMK) – wyróżnienie indywidualne JM Rektora UMK.

Dr hab. Ewa Głowacka, prof. UMK (IINiB UMK) – Nagroda Naukowa SBP im. A. Łysakowskiego w kategorii prace o charakterze teoretycznym, metodologicznym, źródłowym; wyróżnienie indywidualne JM Rektora UMK.

Prof. dr hab. Grażyna Gzella (IINiB UMK) – wyróżnienie indywidualne JM Rektora UMK.

Dr Anita Has-Tokarz (IINiB UMCS) – Nagroda Indywidualna III stopnia JM Rektora UMCS za wyróżniającą się pracę na rzecz uczelni.

Dr Elżbieta Herden (IINiB UWr) – Srebrny Medal za Długoletnią Służbę.

Prof. zw. dr hab. Krystyna Heska-Kwaśniewicz (IBiIN UŚ) – odnowienie doktoratu.

dr Bożena Hojka (IINiB UWr) – Nagroda Rektora za 2015 r. (wręczona w 2016 r.) za osiągnięcia dydaktyczne.

dr Ewa Jabłońska-Stefanowicz (IINiB UWr) – Nagroda Rektora za 2015 r. (wręczona w 2016 r.) za osiągnięcia organizacyjne.

Dr Małgorzata Janiak (IINiB UJ) – Medal Komisji Edukacji Narodowej.

dr Elżbieta Jamróz-Stolarska (IINiB UWr) – Nagroda Rektora za 2015 r. (wręczona w 2016 r.) za osiągnięcia organizacyjne.

Dr inż. Mariusz Jarocki (IINiB UMK) – wyróżnienie indywidualne JM Rektora UMK.

Dr Agnieszka Korycińska-Huras (obecnie Paloma Korycińska) (IINiB UJ) – Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Dr hab. Tomasz Kruszewski (IINiB UMK) – nagroda zespołowa JM Rektora UMK III stopnia za osiągnięcia w działalności organizacyjnej.

dr Anna Łach (IINiB UWr) – Nagroda Rektora za 2015 r. (wręczona w 2016 r.) za osiągnięcia naukowe.

dr Agnieszka Łuszpak (IINiB UWr) – Nagroda Rektora za 2015 r. (wręczona w 2016 r.) za osiągnięcia dydaktyczne.

Dr Karol Makles (IBiIN UŚ) – Nagroda Rektora Uniwersytetu Śląskiego III stopnia za osiągnięcia naukowo-badawcze; Nagroda Rektora Uniwersytetu Śląskiego III stopnia za osiągnięcia organizacyjne.

Prof. dr hab. Krzysztof Migoń (IINiB UWr – emerytowany pracownik naukowy) – Złoty Medal Uniwersytetu Wrocławskiego.

Dr Natalia Pamuła-Cieślak (IINiB UMK) – wyróżnienie indywidualne JM Rektora UMK.

Dr hab. Małgorzata Pietrzak (WDIB UW) – Wyróżnienie JM Rektora Uniwersytetu Warszawskiego za osiągnięcia wpływające na rozwój oraz prestiż Uniwersytetu Warszawskiego za rok 2016.

Dr Marcin Roszkowski (WDIB UW) – Wyróżnienie JM Rektora Uniwersytetu Warszawskiego za osiągnięcia wpływające na rozwój oraz prestiż Uniwersytetu Warszawskiego za rok 2015.

dr Dorota Siwecka (IINiB UWr) – Nagroda Rektora za 2015 r. (wręczona w 2016 r.) za osiągnięcia naukowe.

Prof. zw. dr hab. Hanna Tadeusiewicz, dr Zbigniew Gruszka, dr Grzegorz Czapnik (KIiB UŁ) – Nagroda Rektora Uniwersytetu Łódzkiego zespołowa trzeciego stopnia za książkę *Życie książki: edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r. /Jan Muszkowski*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego; Warszawa: Wydaw. SBP, 2015 r.

Dr hab. Anna Tokarska (IBiIN UŚ) – Nagroda Rektora Uniwersytetu Śląskiego III stopnia za osiągnięcia organizacyjne.

Dr hab. Jacek Tomaszczyk (IBiIN UŚ) – Nagroda Rektora Uniwersytetu Śląskiego II stopnia za osiągnięcia naukowo-badawcze.

Prof. dr hab. Janusz Tondel (IINiB UMK) – nagroda indywidualna JM Rektora UMK II stopnia za całokształt osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych.

Prof. dr hab. Andrzej Wałkówski (KIiB UŁ) – Nagroda Rektora Uniwersytetu Łódzkiego zespołowa trzeciego stopnia za książkę *Imię róży inaczej …: ze studiów nad skryptorium klasztoru cystersów w Mogile do początków XVI wieku*, Łódź: Wydaw. Uczelni Nauk Społecznych, 2015.

Dr hab. prof. UŚ Teresa Wilkoń (IBiIN UŚ) – Nagroda Rektora Uniwersytetu Śląskiego za osiągnięcia dydaktyczne.

NEKROLOGI
(porządek alfabetyczny osobowy)

Mgr Piotr Litwiniuk (zm. 25 marca 2016 r., Wrocław). Całe swoje życie zawodowe związał z Instytutem Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, początkowo jako nauczyciel akademicki, następnie starszy kustosz dyplomowany, przez wiele lat kierownik Biblioteki Instytutu. Znawca problematyki bibliograficznej, książki współczesnej i dawnej oraz ruchu księgarskiego i antykwarycznego. Organizator przedsięwzięć bibliotecznych, pomocny studentom i pracownikom bibliotekarz. Ceniony i lubiany członek społeczności Uniwersytetu Wrocławskiego.

Dr hab. prof. UŚ Maria Pawłowiczowa z Kosteckich (ur. 8 grudnia 1923 r., Sokoliki Górskie, pow. Turka n. Stryjem – zm. 9 marca 2016 r., Katowice). Absolwentka polonistyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach, stopień doktora uzyskała w 1974 r., stopień doktora habilitowanego w 1988 r., w 1991 r. została profesorem Uniwersytetu Śląskiego. Od 1972 r. związana z Uniwersytetem Śląskim początkowo z Instytutem Filologii Polskiej w Zakładzie Literatury Staropolskiej, Oświeceniowej i Romantycznej, a od 1978 r. z Zakładem (potem Instytutem) Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, gdzie pełniła funkcję kierownika Zakładu Historii Książki i Bibliotek. Jej zainteresowania naukowe, oscylowały wokół historii książki polskiej na Górnym Śląsku od XVII wieku i dotyczyły księgozbiorów prywatnych i publicznych, związków pisarzy polskich ze Śląskiem oraz szeroko rozumianej polskiej kultury literackiej na Śląsku, przede wszystkim Śląsku Cieszyńskim. Drugim obszarem badawczym, którym prof. Maria Pawłowiczowa zajęła się już po transformacji ustrojowej, była kultura książki na jej rodzimych Kresach Wschodnich. Profesor uważana za współtwórczynię śląskiego środowiska bibliologicznego była cenionym wykładowcą, promotorką wielu prac magisterskich oraz niestrudzoną organizatorką życia naukowego.

Dr Bronisław Żurawski (ur. 1 września 1933 r., Janikowo – zm. 4 sierpnia 2016 r., Toruń). Absolwent fizyki na UMK. Pracę doktorską pod kierunkiem Wiesława Woźnickiego *O włączeniu oddziaływania konfiguracyjnego w uogólnionej metodzie swobodnego elektronu* obronił w roku 1969. W tym roku zawodowo związał się z UMK, najpierw jako adiunkt w Instytucie Fizyki (do 1976), potem jako dyrektor Ogólnouczelnianego Ośrodka Obliczeniowego (1976-1988) i kierownik Zespołu Sieci Komputerowych (1988-1992). W latach 1975-1988 pełnił funkcję pełnomocnika rektora ds. rozwoju zastosowania metod informatycznych i technologiczno-oblicze-

niowych. Od 1993 r. był zatrudniony na etacie starszego wykładowcy w Katedrze, a potem Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii, gdzie pełnił funkcję kierownika Pracowni Metod Komputerowych. Od podstaw zorganizował w ówczesnej Katedrze BiIN pracownie komputerowe, dzięki którym możliwe było unowocześnienie metod nauczania przedmiotów zawodowych, podyktowane przemianami w bibliotekach polskich związanymi z szybkim rozwojem technologii informacyjnych. Dr Bronisław Żurawski od 1952 r. był członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego przy UMK, a od 1999 – nieprzerwanie – prezesem uczelnianego Zarządu Związku. Przez wiele kadencji zasiadał w Senacie UMK – jako członek, a później jako przedstawiciel ZNP. Naukowo zajmował się strukturą elektronową cząsteczek, elementarnymi procesami reakcji chemicznych, rolą korelacji elektronowej i jej wpływem na reaktywność chemiczną, sieciami komputerowymi i optymalizacją zasobów informatycznych w sieciach, bankami danych dla potrzeb nauki, ich strukturą i metodami tworzenia. Był autorem ponad stu publikacji naukowych, raportów technicznych, opracowań badawczych i publicystycznych oraz referatów z dziedziny chemii, fizyki teoretycznej, informatyki, kształcenia kadr, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Działalność naukowa, dydaktyczna i organizacyjna dr. Bronisława Żurawskiego była wielokrotnie doceniana: był stypendystą Fundacji Alexandra von Humboldta, został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, otrzymał Medal Komisji Edukacji Narodowej i Medal za zasługi położone dla rozwoju Uczelni oraz wielokrotnie nagrody i wyróżnienia rektora oraz medale i ordery Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Na podstawie nadesłanych materiałów
Oprac. *Dorota Grabowska*
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW

Tekst wpłynął do Redakcji 17 maja 2017 r.

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2017 z. 2
PL ISSN 0033-202X

NAGRODA NAUKOWA STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH im. ADAMA ŁYSAKOWSKIEGO ZA ROK 2016

Komisja Nagrody Naukowej SBP im. Adama Łysakowskiego w składzie: dr hab., prof. UMK Ewa Głowacka, dr hab. Artur Jazdon, prof. dr hab. Maria Juda, dr hab., prof. UŁ Jadwiga Konieczna, dr hab., prof. UwB Jadwiga Sadowska (przewodnicząca), prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata, dr hab., prof. UWr Bogumiła Staniów, dr hab. Marzena Świgoń, dr hab. Anna Tokarska oceniła 12 publikacji wydanych w 2016 r., nominowanych do Nagrody. Głosowanie odbyło się drogą mailową. Wymaganą liczbę głosów otrzymały tylko dwie publikacje w dwóch kategoriach:

Podręczniki akademickie

Nauka o informacji. Pod red. Wiesława Babika. Warszawa: Wydaw. SBP, 2016, 711 s. (Nauka – Dydaktyka – Praktyka ; 174).

Prace praktyczno-wdrożeniowe

Woźniczka-Paruzel Bronisława: *Multimedia w komunikacji, czytelnictwie i życiu kulturalnym osób z dysfunkcją słuchu*. Toruń: Wydaw. Naukowe UMK 2016, 280 s.

Laureaci otrzymają pamiątkowe medale i dyplomy.

Jadwiga Sadowska
Przewodnicząca Komisji Nagrody

Komunikat wpłynął do Redakcji 22 maja 2017 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny" drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej, na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego" uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl, ewentualnie na płycie CD/DVD wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego", Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć **streszczenie autorskie** w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków), słowa kluczowe oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski. **Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.**

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego" podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities" (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym". Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłanego do „PB" artykułu **nie wyraża zgody** na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i *e-mail*. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship*. Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż ***ghostwriting*** i ***guest authorship*** są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redakcja

prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego" nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły (dopasowany stopień pisma legendy danego rysunku czy wykresu [8 p. Arial]).

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami APA Style; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad. Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki…*, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki…*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, p. 15) albo (Taradejna & Taradejna, 2004, s. 231-233) albo [Zybert, red., 2004, s. 18].

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W" w języku polskim „In" w języku angielskim, „s." w języku polskim „p." w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii występującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowa-

ne w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a)…, Dembowska, Maria (1976b)…, itd. Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation.* Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego.* Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

PRACA ZBIOROWA

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIE

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

ARTYKUŁ W PRACY ZBIOROWEJ

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne.* Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIE ELEKTRONICZNYM

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well--being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w WWW: <http://journals.apa.org/ prevention/volume3/pre0030001a.html>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w WWW: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w WWW: <http://www.apa.org/ppo/istook.html>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w WWW: <http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/ pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc> .

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w WWW: <http://www.nlm.nih.gov/research/umls/ umlsmain.html>.

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF, ewentualnie pocztą, w formie odbitki o dobrej jakości) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (maks. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z Autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review" accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review" kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl. Files saved on CD or DVD together with one printed copy of the paper may also be mailed to: Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long **prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.**

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of "Library Review" have signed an agreement with the editors of "The Central European Journal of Social Sciences and Humanities" (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in "Library Review". This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to "Library Review" who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author's name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author's contribution to the research and the paper preparation). **Ghostwriting** and **guest authorship** are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of--work bibliography prepared according to APA Style; references within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

– the reference to one work: (Kowalski, 1990) or (*Biblioteki…, 1976)*;
– the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (*Biblioteki…*, 1976; Jankowska & Majewski, 2004, Berners-Lee et al., 2001.

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Iyer, 1995, p. 15) or (Taradejna & Taradejna, 2004, pp. 231-233).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)…, Dembowska, Maria (1976b)…, etc. See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

COLLECTIVE WORKS

Biblioteki publiczne województwa toruńskiego: informator (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational settings : ten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

ELECTRONIC JOURNAL PAPERS

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May [accessed on: 30.06.2004]. Available on WWW: <http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3 [accessed on: 11.12.2001]. Available on WWW: <http://journals.apa.org/ prevention/volume3/pre0030001a.html>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [accessed on: 11.03.2003]. Available on WWW: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

APA (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]. American Psychological Association [accessed on: 25.01.1996]. Available on WWW: <http://www.apa.org/ppo/istook.html>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [accessed on: 25.11.1996]. Available on WWW: <http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>.

MENiS (2004). *PISA 2003 – Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [accessed on: 14.12.2004]. Available on WWW: <http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/ pisa_oecd.php>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [accessed on: 30.06.2004]. Available on WWW: <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>.

US NLM (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [accessed on: 30.06.2004]. Available on WWW: <http://www.nlm.nih.gov/research/umls/ umlsmain.html>.

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files, or by regular mail, as high resolution printouts) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

sbp.pl

OGÓLNOPOLSKI PORTAL BIBLIOTEKARSKI

WWW.SBP.PL

- najświeższe wiadomości,
- gorące dyskusje,
- Archiwum Cyfrowe,
- Katalog staży i praktyk,
- specjalistyczna księgarnia,
- porady prawne,
- scenariusze zajęć dla bibliotek,
- baza bibliotek.

Zapraszamy do współpracy i kontaktu z redakcją:

redakcja.portal@sbp.pl 22 608-28-25

/StowarzyszenieBibliotekarzyPolskich /SBP_pl

Drodzy czytelnicy!

PORTAL SBP jest dla Was. Korzystajcie z niego AKTYWNIE!

WYDAWNICTWO
SBP